

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

Збірник наукових праць

№ 94

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Друкується за рішенням Вченої ради Запорізького національного університету
(Протокол № 14 від 27 червня 2024 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: **Приходько Г. І.**, д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Алексєєв А. Я., д. філол. н., проф. (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро)
Бистров Я. В., д. філол. н., проф. (Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ)
Бігунова Н. О., д. філол. н., проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, м. Одеса)
Бретенє О., доктор наук за напр. соціолінгвістика та дидактика викладання французької мови, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Бурде Ж.-Ф., доктор наук за напр. лінгвістика та дидактика викладання мов, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Галуцьких І. А., д. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Залужна М. В., к. філол. н. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя) – відповідальний редактор
Зацний Ю. А., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Іванченко М. Ю., канд. філол. н., доц. (Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів)
Козлова Т. О., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Макарук Л. Л., д. філол. н., проф. (Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк)
Махачашвілі Р. К., д. філол. н., доц. (Київський університет ім. Бориса Грінченка, м. Київ)
Меркулова О. В., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Морошкіна Г. Ф., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Осовська І. М., д. філол. н., проф. (Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці)
Панасенко Н. І., д. філол. н., проф. (Університет ім. Св. Кирила і Мефодія, м. Трнава, Словачка Республіка)
Приходченко О. О., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Смолей М., д. філол. н., проф. (Університет Любляни, м. Любляна, Словенія)
Тараненко Л. І., д. філол. н., проф. (Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, м. Київ)
Тупахіна О. В., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Цапів А. О., д. філол. н., доц. (Херсонський державний університет, м. Херсон)
Ярослав'єне Ю., д. гуманіт. н. (Інститут литовської мови, м. Вільнюс, Литва)

Адреса редакційної колегії: 69002, Запоріжжя, ЗНУ, вул. Жуковського, 66а, корп. 2, ауд. 324.
E-mail: editor@novafilolohiia.zp.ua. Веб-сайт збірника: <http://novafilolohiia.zp.ua>

Нова філологія. Збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024.
Н72 № 94. 104 с.
ISSN 2414-1135
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-94>

До збірника увійшли статті, присвячені актуальним проблемам когнітивного, зіставного мовознавства, дискурсивної лінгвістики, перекладознавства, лінгвосинергетики тощо. Результати досліджень висвітлюються переважно з позицій новітніх наукових підходів, що є характерними для філологічної думки початку XXI століття. Для філологів: науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів старших курсів.

Міжнародна індексація: Index Copernicus, ERIH PLUS.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1)
збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б»
у галузі філологічних наук (035 – Філологія).

УДК 80(082)

ЗМІСТ

Aliseienko O. M., Mudrenko H. A. <i>BORROWING AS ONE OF THE DYNAMIC WAYS OF REPLENISHING NEW ECONOMIC TERMINOLOGY IN THE UKRAINIAN LANGUAGE</i>	5
Андрєєва М. А. <i>СПЕЦИФІКА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ КАЗКИ БРИТАНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ (НА ОСНОВІ НАРАТИВІВ Р. ДАЛА ТА Д. О'ЛІРІ)</i>	12
Vabelyuk O. A. <i>STANDARDIZATION VS SPECIFICITY: A STYLISTIC APPROACH TO CONVERGENCE AND DIVERGENCE IN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE</i>	21
Бігунова Н. О. <i>ІЛЛОКУЦІЯ ТА ПЕРЛОКУЦІЯ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ЛЕСТОЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРСОНАЖНОГО МОВЛЕННЯ)</i>	27
Воробйова М. О., Кузнєцова О. В. <i>МЕТАФОРА ЯК ДОМІНУЮЧИЙ МОВНИЙ ЗАСІБ У ПОЕЗІЇ СИЛЬВІЇ ПЛАТ</i>	35
Гахарія К. В. <i>ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ EPIDEMIC: ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛЕКСЕМИ-НОМІНАНТА</i>	40
Домбровська С. А. <i>НЕГАЦІЯ У НОМІНАТИВНОМУ ПОЛІ КОНЦЕПТУ LAZY (НА ПРИКЛАДІ ЯДЕРНОЇ СЕМЕМИ LAZINESS ТА ЇЇ СИНОНІМІВ)</i>	47
Yevdokymova I. O., Vaslavskaya O. G. <i>INSTITUTIONAL MEDICAL DISCOURSE: INTONATION MEANS</i>	53
Коломієць Н. В., Маковська М. А., Снісаренко А. В. <i>ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ АДАПТАЦІЇ У ВІДТВОРЕННІ ДІАЛОГІВ КИТАЙСЬКОМОВНИХ ІГОР УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ</i>	59
Кривенко С. М. <i>ЕВОЛЮЦІЯ ЖАНРУ І КОРЕЛЯЦІЯ ЕПОХ: ВІД «ЕНЕЇДИ» ДО «БУ-БА-БУ»</i>	66
Ніколова О. О. <i>СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В РОМАНІ Т. ПРАТЧЕТТА «ГЛИНЯНІ НОГИ»</i>	75
Подковирюфф Нанушка <i>ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА ДРАМАТУРГІЇ Е.-Е. ШМІТТА</i>	81
Prigodko G. I., Onufrienko H. S., Tomchakovska Yu. O. <i>EVALUATION CONCEPT IN THE LIGHT OF ECOCOGNITIVE PRACTICE</i>	87
Тасмасис О. О. <i>СЕМІОТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ЗЛОЧИН У ДЕТЕКТИВНІЙ ПРОЗІ АГАТИ КРІСТІ</i>	96

CONTENTS

Aliseienko O. M., Mudrenko H. A.	<i>BORROWING AS ONE OF THE DYNAMIC WAYS OF REPLENISHING NEW ECONOMIC TERMINOLOGY IN THE UKRAINIAN LANGUAGE</i>	5
Andrievieva M. A.	<i>SPECIFICS OF POSTMODERN FAIRY TALE OF THE BRITISH TRADITION (A CASE STUDY OF R. DAHL'S AND D. O'LEARY'S NARRATIVES)</i>	12
Babelyuk O. A.	<i>STANDARDIZATION VS SPECIFICITY: A STYLISTIC APPROACH TO CONVERGENCE AND DIVERGENCE IN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE</i>	21
Bigunova N. O.	<i>ILLOCUTION AND PERLOCUTION OF FLATTERY SPEECH ACT (ON THE SAMPLES FROM ENGLISH-LANGUAGE FICTIONAL CHARACTER SPEECH)</i>	27
Vorobiova M. O., Kuznietsova O. V.	<i>METAPHOR AS A DOMINANT LINGUISTIC TOOL IN THE POETRY BY SYLVIA PLATH</i>	35
Hakhariia K. V.	<i>LEXICOGRAPHIC ANALYSIS OF THE CONCEPT OF EPIDEMIC: FEATURES OF THE USE AND TRANSFORMATION OF NOMINATIVE LEXEMES</i>	40
Dombrovska S. A.	<i>NEGATION IN THE NOMINATIVE FIELD OF THE CONCEPT LAZY (ON THE EXAMPLE OF ITS NUCLEAR LEXEME LAZINESS AND ITS SYNONYMS)</i>	47
Yevdokymova I. O., Vaslavska O. G.	<i>INSTITUTIONAL MEDICAL DISCOURSE: INTONATION MEANS</i>	53
Kolomiets N. V., Makovska M. A., Snisarenko A. V.	<i>TRANSLATION ADAPTATIONS IN REPRODUCING THE DIALOGUES OF CHINESE LANGUAGE GAMES IN UKRAINIAN LANGUAGE</i>	59
Kryvenko S. M.	<i>GENRE EVOLUTION AND EPOCH CORRELATION: FROM ENEIDA TO BU-BA-BU</i>	66
Nikolova O. O.	<i>SPECIFICITY OF THE ARTISTIC REPRESENTATION OF EUROPEAN VALUES IN T. PRACHETT'S NOVEL "FEET OF CLAY"</i>	75
Podkovyroff Nanouchka	<i>PHILOSOPHICAL PROBLEMS OF E.-E. SCHMITT'S DRAMA</i>	81
Prihodko G. I., Onufrienko H. S., Tomchakovska Yu. O.	<i>EVALUATION CONCEPT IN THE LIGHT OF ECOCOGNITIVE PRACTICE</i>	87
Tasmasys O. O.	<i>SEMIOTIC ANALYSIS AS A METHODOLOGICAL BASIS FOR THE VERBALIZATION OF THE CONCEPT OF CRIME IN THE DETECTIVE PROSE OF AGATHA CHRISTIE</i>	96

UDC 811.111'373.45:33

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-94-1>

BORROWING AS ONE OF THE DYNAMIC WAYS OF REPLENISHING NEW ECONOMIC TERMINOLOGY IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

Aliseienko O. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English for Non-Philological Specialties
Oles Honchar Dnipro National University
Nauky Ave., 92, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3840-7714
olga_aliseenko@ukr.net*

Mudrenko H. A.

*Lecturer at the Department of English for Non-Philological Specialties
Oles Honchar Dnipro National University
Nauky Ave., 92, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7476-4714
annamudrenko@ukr.net*

Key words: *terminology, economics, financial, neologisms, loanwords, Anglicism, borrowings, calques.*

The article deals with some peculiarities of identifying and classifying new borrowed economic terminology of the late twentieth and early twenty-first centuries within the economic terminology. The article considers the replenishment of vocabulary composition of the modern Ukrainian language due to the appearance of borrowed words in it. The significance of this process in the development of language is revealed. Foreign language terminology is an indispensable tool for concise and accurate conveying information in texts intended for narrow specialists. As we know, language emerged in the process of global social development. Due to the fact that human civilization is constantly moving forward and developing, language, as the main means of communication between people, has to improve and develop, to meet the requirements of society. The language undergoes significant changes, which, above all, are observed in the dynamics of the lexical system: changes in morphological norms, the emergence of new syntactic constructions, the consolidation of new orthographic, orthoepic norms, as well as the borrowing of words from other languages. The issue of translating terminology, as well as the causes and consequences of term borrowing, constitute an urgent problem in the study of the meta-language of modern science. The study of borrowings in modern economic terminology presents the complexity of the process of its formation. In the linguistic literature, there are different views on the causes of language change. Economics occupies a special place among other social sciences, as it is most closely related to the life of people. Hence the close connection of economic terminology with the lexical and stylistic systems of the modern Ukrainian literary language. The nature of changes in economic terminology has a progressive orientation, that is, it is a manifestation of the tendency to further formation of the language of economics. The most productive in terms of borrowings is the group of vocabulary that serves the spheres of economic activities (in particular, accounting, banking, marketing, etc.).

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ ДИНАМІЧНИХ ШЛЯХІВ ПОПОВНЕННЯ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Алісеєнко О. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
просп. Науки, 92, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0003-3840-7714
olga_aliseenko@ukr.net*

Мудренко Г. А.

*викладач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
просп. Науки, 92, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0001-7476-4714
annamudrenko@ukr.net*

Ключові слова: *термінологія,
економіка, фінансовий,
неологізми, запозичені слова,
англіцизми, калька.*

У статті розглядаються деякі особливості виявлення та класифікації нових запозичень економічної термінології кінця ХХ – початку ХХІ ст. Розглянуто поповнення словникового складу сучасної української мови за рахунок появи в ній запозичених слів. Розкрито значення цього процесу в розвитку мови. Робота присвячена дослідженню нової запозиченої економічної лексики в мові преси. Зроблено спробу класифікувати цей пласт лексики та виявити її місце у загальній системі запозиченої лексики у складі сучасної української мови. Іншомовна термінологія є незамінним засобом для стислого і точного передавання інформації в текстах, призначених для вузьких фахівців. Як відомо, мова виникла в процесі глобального суспільного розвитку. У зв'язку з тим, що людська цивілізація постійно рухається вперед і розвивається, мова, як основний засіб спілкування між людьми, змушена вдосконалюватися і розвиватися, щоб відповідати вимогам суспільства. Мова зазнає значних змін, які насамперед спостерігаються в динаміці лексичної системи: зміни морфологічних норм, поява нових синтаксичних конструкцій, закріплення нових орфографічних, орфоепічних норм, а також запозичення слів з інших мов. Актуальність вибраної теми зумовлюється активним розширенням списку економічних термінів української мови за рахунок англійських запозичень. Питання перекладу термінології, а також причини та наслідки термінологічних запозичень є актуальною проблемою у вивченні метамови сучасної науки. Дослідження запозичень у сучасній економічній термінології демонструє складність процесу її формування. У лінгвістичній літературі наявні різні погляди на причини мовних змін. Економіка посідає особливе місце серед інших суспільних наук, оскільки вона найтісніше пов'язана з життям людей. Звідси тісний зв'язок економічної термінології з лексичною та стилістичною системами сучасної української літературної мови. Характер змін в економічній термінології має прогресивну спрямованість, тобто є виявом тенденції до подальшого формування мови економіки. Найбільш продуктивною щодо запозичень є група лексики, яка обслуговує сфери економічної діяльності (зокрема, бухгалтерський облік, банківську справу, маркетинг тощо).

Formulation of the problem. The work is devoted to the study of new borrowed economic terminology in the language of the press as well as in teaching the language for specific purposes. An attempt is made to classify this layer of vocabulary and correlate it with the general system of borrowed vocabulary as part of the modern Ukrainian language.

The relevance of the study lies in the fact that the consideration of problems associated with the theory and practice of borrowings is especially significant in modern conditions, since today serious concerns are being expressed about the powerful influx of borrowings, which can lead to the devaluation of the Ukrainian words. But language is a self-developing mechanism that can get rid of the superfluous and unnecessary obstacles [Kyrychenko, 2017]. The language interaction constantly attracts research attention aimed at studying the general influx of foreign language vocabulary into the Ukrainian language. In general, foreign language terminology is a very interesting linguistic phenomenon, the role of which in the Ukrainian language is significant. Borrowing is one of the most dynamic processes of the modern Ukrainian language, and – in connection with active economic processes in society – it is the layer of economic vocabulary that is most interesting in this regard. Many researchers today are working on the problem of borrowed words [Elovchenkova, 2005; Kyslyuk, 2006; Konovalova, 2001; Osypova, 2015; Prystaiko, 2006, etc.], several new dictionaries of borrowed words have already been published [Semotyuk, 2010], but the process of borrowing new words goes so quickly that not a single study, no matter how many of them are conducted, will be superfluous in this situation.

The purpose and objectives of the article. The purpose of this study is to investigate the development and formation of economic terminology in the Ukrainian language, and also make an attempt to classify new borrowed economic terminology in the language of modern periodicals.

To achieve this goal, the following tasks are set and prone to be solved:

- 1) research of the meaning and the place of borrowed terminology in the Ukrainian language system and the ways and reasons for borrowing new words;
- 2) identify types of new words with economic semantics found in modern periodicals;
- 3) an attempt to classify this layer of vocabulary and correlate it with the general system of borrowed vocabulary as a part of the modern Ukrainian language.

In our opinion, one of the main means of replenishing economic terminology is borrowing. In the modern period, the question of mutual influence and interpenetration of languages and cultures is becoming more and more acute. Modern linguistics views

language as a complex dynamic system. Being in constant motion, it continuously develops and improves. The most striking evidence of the dynamic nature of a language is its ability to enrich its vocabulary with new units. Currently, the process of emergence of new words has noticeably intensified.

The subject and the object of the research. The subject of the research is the newly arrived borrowing words on economic, i.e. financial, banking, insurance, etc. problematics and their peculiarities. The object of the research is the process of integration and implementation of the loanwords as well as the borrowings into the Ukrainian language, its economic direction, in particular.

The presentation of the main research material. The reasons for neologization are usually indicated by the expansion of international relations, the expansion and growing role of the media, and scientific and technological progress. One type of neologism is borrowing. Borrowing of anglicisms occurs especially intensively, with an “avalanche-like” character. The activity of the process of borrowing anglicisms becomes so high (this is especially noticeable in journalistic publications, where borrowed vocabulary makes up a fairly high percentage of the total number of words used) that it is noticeable to any native speaker.

A characteristic feature of speech is that borrowed words come along with new “concepts”, “realities”, “phenomena”, that is, new things in the life of society require a new language of description [Akulenko, 2011]. Some scientists believe that borrowing is an abnormal phenomenon that pollutes the Ukrainian language and impedes the development of its word-formation capabilities. In terminology, the question is not raised in this way, primarily because most terms are borrowed for extra linguistic reasons [Balyuta, 2007].

The problem of borrowing arises most often in the most dynamic and developing sector of human and social activity. This type of activity includes financial activities and banking. Many borrowed words have no equivalents, being the only name for the corresponding realities. Foreign terminological vocabulary is an indispensable means of concise and accurate transmission of information in texts intended for specialists.

One should also take into account the emerging trend in our age of scientific and technological progress towards the creation of international terminology, common names, concepts, phenomena of modern science and production, which also contributes to the consolidation of borrowed words that have acquired an international character. In recent times, there has been an orientation toward Western economic and banking systems and, as a result, the use of international terminology by financiers, bankers, economists, etc.

Due to the acute social relevance of the phenomena denoted by these terms, the terms themselves go beyond professional usage and are widely used in the press, on radio and television. In recent years, the tendency to acquire new words of foreign language origin has increased, especially in the sphere of politics, economics and social life [Zavhorodnev, 2004].

“Borrowing” is an ambiguous term. In a broad sense, borrowings are considered “all words taken from any language,” and with this understanding, the term “borrowing” is equivalent to the term “foreign word” [Kyrychenko, 2017]. In a narrow sense, a borrowing is a foreign language word that meets the criteria of mastery developed by a number of scientists. We adhere to the traditional concept of borrowing.

“Borrowing is an appeal to the lexical fund of other languages to express new concepts, further differentiate existing ones and designate previously unknown terms” [Kyslyuk, 2006].

Since our work examines new words that are just beginning to enter the system of modern Ukrainian vocabulary, we can talk about mastery only in relation to a few words. We choose words that have been borrowed recently, and, as a result, they can be called foreign words with a rather low degree of assimilation.

In modern theoretical works on foreign language vocabulary, one of the significant places is occupied by the works of prominent scholars [Belousova, 1998; Holdovanskyi, 2014]. Foreign words have been studied for quite some time [Kyslyuk, 2006; Konovalova, 2001; Osypova, 2015]. However, more attention is paid to history, and not to the current state of this part of the lexical system of the Ukrainian language and not to the latest occurrences. In the press materials, we found a number of anglicisms that are not recorded in the dictionaries of the modern Ukrainian language (for example: *патентний троль*, *бридж-кредит*, *кредит овернайт*, *онлайн-брокеридж*).

The object of the study was lexemes naming concepts, realities and processes related to the financial sector. The work was carried out on material extracted by continuous sampling from periodicals such as “I Status”, “Business-Inform”, “Money”, “Effective Economy”, “Business”, “European Vector”, “Marketing and Management Innovations” (over the period 2020–2023). The choice of material for the study is due to the fact that the media, as it is known, reacts most sensitively and quickly to various influences and changes occurring in society, including in the field of vocabulary.

The appearance of many new words is explained by the action of external (extra linguistic) factors in the development of a language. Studying such material is advisable for a number of reasons. The process of replenishing the vocabulary with new words can be most convincingly traced on the pages of the press, since first of all it covers new life events.

In addition, the appearance of a word on the pages of newspapers and magazines introduces this word to a wide circle of readers and thereby creates conditions for consolidating its lexical meaning.

The subject of the study is the types of new borrowed economic vocabulary by area of use and by source language. There are extra-linguistic and linguistic factors of borrowing. Extra-linguistic factors are reasons of a socio-historical nature – diverse ties between peoples: trade, economic, political, cultural. As a result of such connections, the process of moving words from one language to another occurs [Osypova, 2015]. A striking example of the extra-linguistic factor of borrowing can be anglicisms in the Ukrainian language.

By new borrowed economic vocabulary, we will understand a group of words denoting financial, banking, economic realities that entered the active composition of the language at the beginning of the 21st century and have not yet been fully mastered by the linguistic consciousness of the people. The meaning of new words is often not yet obvious to most native speakers and requires explanation.

Having analyzed the material, we can name the following most pressing reasons for foreign language borrowings and the emergence of new words:

1) a global trend towards the internationalization of the lexical fund;

2) the name of a new reality, a new object, a new concept that has appeared in public life, and these words are firmly included in the vocabulary of a business person precisely due to the lack of a corresponding name in the receiving language (*start-up* – *старт-ап*, *hedge fund* – *хедж фонд*, *annuity* – *ануїтет*);

3) the desire to replace a descriptive name with a one-word name also refers to the linguistic reasons for borrowing. Words are borrowed both orally and in writing. Usually, both a word and the concept that it expresses pass into another language (*slip* – *слип* – a receipt issued by an ATM; *skimming* – *скімінг* – installation of a special device on an ATM that reads information from a card; *annuity* – *ануїтет* – a loan repayment scheme; *invoice* – *інвойс* – invoice, an invoice for the goods shipped, indicating a brief specification, price, costs and other contract details);

4) a more convenient designation for what was previously called using a phrase, i.e. the need to express polysemantic descriptive phrases using a borrowed word (*tranche* – *транші* – a share of the payment amount, part of a payment, bond issue or international loan, subject to a lump sum payment);

5) the influence of foreign culture, the borrowing of new words is simply dictated by the fashion for foreign words, the perception of a foreign word as more prestigious, “beautiful-sounding” (*кеш*, *медіанний дохід*, *сейлз-хауз група*).

Foreign words in many cases differ from native words of the receiving language by phonetic, morphological and semantic features. Foreign words that have come into another language usually undergo phonetic and semantic changes. The phonetic development of a borrowed word consists of its adaptation to the sound laws of the receiving language. The borrowing process is considered by many linguists [Kyrychenko, 2017; Holdovanskyi, 2014] as a two-way process in which the leading role belongs to the borrowing language.

In the course of borrowing, there is not a passive movement of units from one language to another, not their passive acceptance by the receiving language, but an active, effective process of assimilation by the system of the borrowing language of foreign language elements, their comprehensive transformation and adaptation. This is a process in which the realization of needs for missing or incompletely satisfying means of communication is carried out in strict accordance with the internal tendencies of the receiving language.

As a result of the borrowing process, borrowings are introduced into the receiving language in two main ways: by direct borrowing and by tracing. When directly borrowing from a foreign language, the sound or graphic form and meaning of the prototype word are taken, the word is found in the Ukrainian language in approximately the same form and in the same meaning as in the original language, and when calquing only the meaning or semantic structure of the foreign language lexical units.

Direct borrowing is one of the most productive ways of creating new terms. Borrowings can be of different structural types (single-word, compound, complex). In foreign language borrowings, differences in spelling have been identified (for example, *смапман*, *смапм-ан*), which indicates insufficient adaptation of these words and is characteristic of the use of foreign words that are at the stage of penetration into the tongue; as well as the use of words and phrases, sometimes in quotation marks, sometimes without them, which shows their unusualness and occasionality.

New words appear in different ways: some are formed according to models from elements already present in the language, others are borrowed completely. On the basis of borrowed words in the Ukrainian language, the formation and emergence of new words is also possible. Thirdly, semantic transformations occur and new meanings appear, which are the result of the figurative use of the word, which leads to the further development of polysemy and the expansion of the use of the word. The first two groups of neologisms are called lexical proper; the last group is called semantic neologisms [Zavhorodnev, 2004].

Speaking about borrowed economic terminology today, we can divide it into the following groups according to the areas of human activity from which certain words are taken into speech, according to areas of primary use:

– subjects: entrepreneurs, investors, officials, specialists, clients: *кептивний клієнт*, *ейчар*, *патентний троль*, *венчурний інвестор*;

– institutions, companies, firms, exchanges, banks: *афілійована компанія*, *стартап*, *департамент андеррайтингу*;

– cash and funds: *цифрова валюта*, *кеш*, *секвестер*, *хедж-фонд*, *паушальний внесок*, *трани*

– financial instruments: *ф'ючерс*, *'форвард'*, *'спот'*, *кеш-позиція*, *фідучіарний депозит*;

– abstract nouns denoting action: *лістинг*, *дауншифтинг*, *скімінг*, *фіксинг*, *онлайн брокеридж*, *арт-банкінг*;

– loans: *кредит овернайт*, *бридж-кредит*, *синдикований кредит*, *кредит stand-by*;

– documents: *сліп*, *інвойс*.

A group of borrowing abbreviations is distinguished: *BLT-акція*, *HTC-облігація*, *IPO*, *SMS-банкінг*, *POS-термінал*.

The newest anglicisms are mainly nouns that are easily included in the system of declensions of the Ukrainian language; as for phonetic development, the most characteristic is the transcriptional transmission of the sound appearance of the word. Among the donor languages, English predominates, but there are also borrowings from other languages: for example, French (*tranche*), but they are not so numerous. Such an active use of English as a source language is due to the historically established huge role of English-speaking countries in the global geopolitical arena and the English language as an international language.

The above examples may give the impression that modern Ukrainian speech is oversaturated with foreign-language words. At first glance this is true, but in fact everything is connected with the spheres of use of these words. To the greatest extent mass media is saturated with economic terms: newspaper and magazine texts, television programs concerning the sphere of economy. The means of introducing new borrowings into the language are the press, radio, television, and special merit in the spread of these borrowings belongs to politicians, economists, and journalists.

A notable reason for the borrowing of English words is also active American cultural expansion (*біки*, *ведмеді*, *кити*, *бичачий та ведмежий ринок*, *біткоїн*, *бенчмарк*).

The conclusion and the perspectives of the further research. The article is in line with current research, since borrowing is a dynamic way of replenishing the terminology of the Ukrainian language.

Therefore, foreign language inclusions evoke constant interest among contemporary scientists – actually foreign words, which in the Ukrainian language are transmitted through foreign language graphics; as well as the so-called exoticisms and barbarisms, which stand out against the background of semantically mastered foreign language terminology. Thus, the consideration of economic terminology confirms the idea that it is constantly evolving and expanding its functional status. The nature of changes in economic terminology has a progressive direction, that is, it is a manifestation of the tendency to the further formation of the language of economics.

Undoubtedly, it is still too early to talk about a more or less final classification of new borrowings, because most of the words that interest us were borrowed recently and have not yet been fully mastered by the linguistic consciousness of the people. Along with new words that function in the modern language as neologisms that are already included in its lexical system, there are many words of occasional use that have not yet been mastered in mass use, which can replenish the terminology of the language.

Some of the words may not be retained in the language, giving way to native Ukrainian analogues; among several competing borrowings, one may take a preferential position, some word will die out along with the reality it denotes, etc.

Thus, the rapid development of economic life of the world and our country has led not only to the relevance of studying economic disciplines in educational institutions, but also interest in the problems of economics at the language level. Borrowing remains one of the most productive ways of enriching the vocabulary of the Ukrainian language and requires a further detailed study of various aspects of the entry, functioning and development. Therefore, a thorough study of the complex and dynamic processes of borrowing in the Ukrainian language through cultural and linguistic contacts remains promising.

BIBLIOGRAPHY

1. Акуленко В.В. Українська мова в європейському контексті (проблема розвитку мовленнєвої комунікації). *Мовознавство*. 2011. № 2. С. 91–97.
2. Балюта Е.Г. Формування та функціонування англійських термінів сфери економіки. *Держава та регіони*. 2007. № 3. С. 12–16.
3. Белоусова В. Проблема кодифікації англо-американських запозичень на –ing (на матеріалі віддієслівних іменників). *Українська термінологія і сучасність* : збірник наукових праць. Київ, 1998. С. 116–119.
4. Голдованський Я.А. Лексичні англіцизми як етимологічна група в системі мови-реципієнта. *Мовознавство*, 2014. № 2. С. 86–90.
5. Словченкова І.А. Лексико-семантична адаптація англійських запозичень економічної тематики (на матеріалі мови преси початку 21 століття). *Англістика та американістика*. Дніпропетровськ : ДНУ, 2005. Вип. 2. С. 21–26.
6. Завгороднєв Ю.А. Структура та семантика англійських атрибутивних термінологічних словосполучень у підмові кредитно-банківської справи. *Іноземна філологія. Український науковий збірник*. Львівський національний університет імені І. Франка, 2004. Вип. 113. С. 129–135.
7. Кириченко О.А. Характер нових запозичень в англійській мові (на матеріалі Оксфордського словника). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Серія «Філологічні науки»*. *Мовознавство*. 2017. Том 2, № 8. С. 92–95.
8. Кислюк Л.П. Нові англійські запозичення і термінологія. *Українська термінологія*. Львів, 2006. С. 229–236.
9. Коновалова О.А. Запозичення як один зі способів поповнення економічної термінології. *Філологічні студії*. 2001. № 3. С. 95–103.
10. Осипова Т.О. Латинські запозичення в англійській мові. *Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі* : збірник наукових праць. Суми : СумДУ, 2015. Вип. 2. С. 142–149.
11. Пристайко Т.С. Про деякі термінологічні проблеми сучасної неології. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство*. Т. 17, вип. 15(1). Дніпропетровськ, 2009. С. 253–259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2009_17_15%281%29_40.
12. Семотюк О.П. Сучасний словник іншомовних слів. 3-тє вид., доп. Харків : Веста; Видавництво «Ранок», 2010. 688 с.

REFERENCES

1. Akulenko, V.V. (2011) *Ukrainska mova v yevropeiskomu konteksti (problema rozvytku movlennievoi komunikatsii)* [The Ukrainian language in the European context (the problem of speech communication development)]. *Movoznavstvo – Linguistics*. No. 2. P. 91–97.
2. Baliuta, E.H. (2007) *Formuvannia ta funktsionuvannia anhliiskykh terminiv sfery ekonomiky* [Formation and functioning of English terms in the sphere of economy]. *Derzhava ta rehiony – State and regions*. 2007. No. 3. P. 12–16.
3. Bielousova, V. (1998) *Problema kodyfikatsii anhlo-amerykanskykh zapozychen na –ing (na materialy viddiieslivnykh imennykiv)* [The problem of codification of Anglo-American borrowings in –ing (on the material of verbal nouns)]. *Ukrainska terminohiia i suchasnist: Zb. nauk. prats – Ukrainian terminology and*

- modernity: Collection of scientific works*. Kyiv. P. 116–119.
4. Holdovanskyi, Ya.A. (2014) Leksychni anhlytsyzmy yak etymolohichna hrupa v systemi movy-retsypiiienta [Lexical anglicisms as an etymological group in the recipient language system]. *Movoznavstvo – Linguistics*. No. 2. P. 86–90.
  5. Yelovchenkova, I.A. (2005) Leksyko-semantychna adaptatsiia anhlytskykh zapozychen ekonomichnoi tematyky (na materialy movy presy pochatku 21 stolittia) [Lexico-semantic adaptation of English borrowings on economic topics (based on the language of the press of the early 21st century)]. *Anhlystyka ta amerykanistyka – English and American Studies*. Dnipropetrovsk: DNU. Vip. 2. Pp. 21–26.
  6. Zavhorodniev, Yu.A. (2004) Struktura ta semantyka anhlytskykh atrybutyvnykh terminolohichnykh slovospoluchen u pidmovi kredytno-bankivskoi spravy [Structure and semantics of English attributive terminological phrases in the context of credit and banking business]. *Inozemna filolohiia*. Ukrainyskyi naukovyi zbirnyk. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni I. Franka – *Foreign philology*. Ukrainian scientific collection. Lviv National University named after I. Franko. Vol. 113. P. 129–135.
  7. Kyrychenko, O.A. (2017) Kharakter novykh zapozychen v anhlytskii movi (na materialy Oksfordskoho slovnyka) [The nature of new borrowings in the English language (based on the material of the Oxford dictionary)]. *Naukovyi visnyk Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Ivana Franka. Seriiia “Filolohichni nauky”*. *Movoznavstvo – Scientific Bulletin of Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko. Series “Philological Sciences”*. *Linguistics*. 2017. Volume 2, No. 8. P. 92–95.
  8. Kysliuk, L.P. (2006) Novi anhlytski zapozychennia i terminolohiia [New English borrowings and terminology]. *Ukrainska terminolohiia – Ukrainian terminology*. Lviv. P. 229–236.
  9. Konovalova, O.A. (2001) Zapozychennia yak odyin zi sposobiv popovnennia ekonomichnoi terminolohii [Borrowing as one of the ways to replenish economic terminology]. *Filolohichni studii – Philological studios*. No. 3. P. 95–103.
  10. Osypova, T.O. (2015) Latynski zapozychennia v anhlytskii movi [Latin borrowings in the English language]. *Mova, istoriia, kultura u linhvokomunikatyvnomu prostori: zbirnyk naukovykh prats – Language, history, culture in the linguistic and communicative space: a collection of scientific papers*. Sumy: Sumy State University, 2015. Issue 2. P. 142–149.
  11. Prystaiko, T.S. (2009) Pro deiaki terminolohichni problemy suchasnoi neolohii [On some terminological problems of modern neology]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriiia: Movoznavstvo – Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Linguistics*. Vol. 17, Issue 15(1). Dnipropetrovs’k, 2009. Pp. 253–259. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2009_17_15%281%29_40.
  12. Semotiuk, O.P. (2010) Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv [Modern Dictionary of Foreign Language Words]. Kharkiv: Vesta; Vydavnytstvo “Ranok”, 688 s.

СПЕЦИФІКА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ КАЗКИ БРИТАНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ (НА ОСНОВІ НАРАТИВІВ Р. ДАЛА ТА Д. О'ЛІРІ)

Андрєєва М. А.

*аспірантка кафедри англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова
Херсонський державний університет
вул. Шевченка, 14, Івано-Франківськ, Україна
orcid.org/0000-0002-9116-4056
mandrieieva@ksu.ks.ua*

Ключові слова: *аніمالістична казка, екранізація, інтертекстуальність, масова культура, постмодернізм, художні тексти для дітей.*

Наукову розвідку присвячено дослідженню наративних особливостей казок британської традиції Р. Дала й Д. О'Лірі. Постмодернізм є транскультурним феноменом, що виникає у другій половині 1950-х років та проникає у різні наукові та культурні парадигми. Головними ознаками постмодернізму є іманентність, невизначеність, іронічність, інтертекстуальність, фрагментарність, пародійність, подвійне кодування. У фокусі нашого дослідження перебувають інтертекстуальність та зв'язок з масовою культурою як основні риси постмодерністських казок. Окрім цього, нами виявлено такі особливості постмодерністських казок, як зображення табуйованих тем, вплив біографічних даних авторів на їхніх персонажів, інтертекстуальний зв'язок між художніми текстами авторів. Категорія інтертекстуальності у казках Р. Дала та Д. О'Лірі реалізується через переосмислення сюжетів відомих казок, використання тих самих персонажів та елементів у декількох власних текстах, альянсі на відомих персонажів із популярної культури. Про зв'язок творчого доробку авторів із масовою культурою свідчать екранізації їхніх наративів та видання серій книг. Р. Дал зображував у своїх казках раніше табуйовану тематику: насильство, жорстокість, бажання помсти, лихі наміри, дисфункційні сім'ї тощо. У постмодерністських аніمالістичних казках порушується питання жорстокості людей до тварин. Інтертекстуальні зв'язки між казками обох авторів пов'язані з тим, що у дитинстві улюбленим художнім текстом Д. О'Лірі, за його словами, була казка Р. Дала "Fantastic Mr. Fox", і він сам прагнув стати таким письменником, як Р. Дал. Постмодерністські казки безпосередньо пов'язані з особистістю автора, що відображається, зокрема, у персонажах. Досвід Р. Дала як військового льотчика простежується у вигаданій расі гремлінів, а досвід винахідника – у його найвідомішому персонажі-дорослому Віллі Вонці. Прототипами героїв казок Д. О'Лірі є його власні коти та реальні тварини із Лондонського зоопарку, поруч із яким він мешкає.

SPECIFICS OF POSTMODERN FAIRY TALE OF THE BRITISH TRADITION (A CASE STUDY OF R. DAHL'S AND D. O'LEARY'S NARRATIVES)

Andrieieva M. A.

*Postgraduate Student at the Department of English Philology
and World Literature named after Professor Oleg Mishukov*

Kherson State University

Shevchenko str., 14, Ivano-Frankivsk, Ukraine

orcid.org/0000-0002-9116-4056

mandrieieva@ksu.ks.ua

Key words: *animalistic fairy tale, fiction texts for children, intertextuality, mass culture, postmodernism, screen adaptation.*

The research focuses on the narrative characteristics of fairy tales of the British tradition (a case study of narratives by R. Dahl and D. O'Leary). Postmodernism is a transcultural phenomenon that emerged in the second half of the 1950s and has penetrated various scientific and cultural paradigms. The specificity of postmodernism includes immanence, uncertainty, irony, intertextuality, fragmentation, parody, and double coding. In this study, we focus on intertextuality and connection with mass culture as the main features of postmodern fairy tales. Additionally, such features of postmodern fairy tales as the depiction of taboo topics, the influence of the authors' biographical data on their characters, and the intertextual connection between these authors' fiction texts were identified. The category of intertextuality in R. Dahl's and D. O'Leary's fairy tales is realised through the reinterpretation of the famous fairy tales' plots, the use of the same characters and elements in several texts, and allusions to famous characters from popular culture. The connection between the authors' works and mass culture is evidenced by screen adaptations of their narratives and book series publications. R. Dahl depicted taboo subjects: violence, cruelty, the desire for revenge, evil intentions, dysfunctional families, etc. The issue of human cruelty toward animals is raised in postmodern animalistic fairy tales. The intertextual connections between the fairy tales of both authors are related to the fact that R. Dahl's narrative "Fantastic Mr Fox", according to D. O'Leary, has been his favourite childhood fiction text. He has also aspired to become a writer like R. Dahl. Postmodern fairy tales are directly related to the author's personality, which is reflected in the characters. Roald Dahl's experience as a military pilot can be traced in the fictional race of gremlins, his experience as an inventor – in his most famous adult character Willy Wonka. The prototypes of D. O'Leary's characters are his cats, and real animals from the London Zoo, near where he lives.

Постановка проблеми. Місце дитини у світі дорослих продовжує змінюватися, а разом із ним змінюються смаки та вимоги дітей до художніх текстів. Відповідно до цього дитяча література стрімко розвивається та відходить від застарілих традицій. Таким чином, феномен дитинства утверджується як окремий період людського життя із власними потребами, бажаннями, цінностями та орієнтирами. Це приводить до необхідності адаптації традиційних методів дослідження художніх текстів та розробки нових. XX та XXI сторіччя ознаменувалися збільшенням уваги до дитячої літератури з боку науковців, зокрема і сучасних українських дослідників [Єфименко, 2018; Карп, 2016; Ставенко, 2023; Цапів, 2020; Цапів, Андрєєва, 2023].

Термін «постмодернізм» входить у вжиток на початку 1980-х років та застосовується на позначення низки культурних особливостей, характерних для західної культури після епохи модернізму. Таким чином, виникнення постмодернізму як явища датується другою половиною 1950-х років, коли занепав високий модернізм, а культурний вплив телебачення і популярної музики став усеосяжним [The Oxford Companion to English Literature, 2000, p. 806]. У наукових дослідженнях, присвячених постмодернізму, увага зосереджується, зокрема, на його характерних рисах [Бабелюк, 2010; Бехта, 2002; Ткаченко, 2018; Vacchilega, 2018] та специфіці постмодерністської дитячої літератури [Vacchilega, 2018;]

Thacker, 2002; Trim, 2004; Webb, 2002; Wilkie-Stibbs, 2004].

Мета нашої статті – прослідкувати реалізацію основних характеристик постмодернізму у казках авторів британської традиції на основі наративів Р. Дала й Д. О'Лірі. Відповідно, нами поставлено **завдання** – виявити інтертекстуальні зв'язки у казках Р. Дала й Д. О'Лірі, визначити тематичні особливості художніх текстів авторів, окреслити зв'язок казок Р. Дала й Д. О'Лірі з масовою культурою та їхніми біографічними даними. **Об'єктом** дослідження є характерні ознаки британських казок постмодернізму. **Предмет вивчення** становлять інтертекстуальні зв'язки у казках Р. Дала й Д. О'Лірі, тематичні особливості художніх текстів авторів, а також їхній зв'язок з масовою культурою та біографічними даними Р. Дала й Д. О'Лірі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постмодернізм як транскультурний феномен існує в декількох наукових парадигмах, руйнує поняття структури, порядку, ієрархії, сприяє орієнтації на хаос та розвитку масової культури, розмиває межі між нею та елітарною культурою, виховує суспільство споживачів [Бабелюк, 2010, с. 23–27]. Головними **ознаками** постмодернізму є іманентність, невизначеність, іронічність, інтертекстуальність, фрагментарність, пародійність, подвійне кодування [Бехта, 2002, с. 214–216]. Також характерними вважають гру, маску автора, заперечення культури оригінальності, багаторівневість тексту, безособовість, відкритість, текстуалізацію, наративізацію та діалогізм [Ткаченко, 2018, с. 24–27]. У нашому дослідженні увагу зосереджено на інтертекстуальності та зв'язку з масовою культурою як основних рисах постмодерністської казки, а також на рисах, виявлених нами у художніх наративах Р. Дала та Д. О'Лірі: зображенні табуйованих тем, впливі біографічних даних авторів на їхніх персонажів та інтертекстуальному зв'язку між художніми текстами авторів.

Інтертекстуальність. Категорія інтертекстуальності реалізується у художніх текстах через літературні алюзії та пряме цитування одних літературних і нелітературних текстів в інших [Wilkie-Stibbs, 2004, р. 179]. Вона притаманна наративам Р. Дала, зокрема збірці казок *“Revoltin’ Rhymes”* [Dahl, 2016g]. У ній автор використовує сюжети таких відомих казок, як *“Cinderella”*, *“Jack and the Beanstalk”*, *“Snow-White and the Seven Dwarfs”*, *“Goldilocks and the Three Bears”*, *“Little Red Riding Hood and the Wolf”* та *“The Three Little Pigs”*, змінюючи при цьому характери й поведінку персонажів, події тощо. Це приводить до виникнення абсолютно нових та неочікуваних фіналів, з елементами чорного гумору та жорстокості [Цапів, Андреева, 2023, с. 86]. Для конструювання сенсу

у прогалинах між традиційною та постмодерністською нарацією читач-дитина має спиратися на набуті раніше знання наративної структури художніх текстів [Webb, 2002, р. 157].

Окремі художні тексти для дітей Р. Дала об'єднані інтертекстуальними зв'язками в єдиний фікційний світ. Наприклад, цукерки із художніх наративів *“Charlie and the Chocolate Factory”* [Dahl, 2016a] та *“Charlie and the Great Glass Elevator”* [Dahl, 2016b] можна придбати у магазині із художнього наративу *“The Giraffe and Pelly and Me”* [Dahl, 2016j]. Великий Дружній Велет є реальним героєм у *“The BFG”* [Dahl, 2016h], натомість для художнього наративу *“Danny the Champion of the World”* [Dahl, 2016c] він є вигаданим [Цапів, Андреева, 2023, с. 86]. Пташка *The Roly-Poly Bird* та мавпа *Muggle-Wump the Monkey* є антропоморфними анімалістичними протагоністами двох казок Р. Дала *“The Enormous Crocodile”* [Dahl, 2016i] та *“The Twits”* [Dahl, 2016k]. Сюжети казок є полярними, у наративі *“The Enormous Crocodile”* [Dahl, 2016i] ці герої рятують дітей від лихого Крокодила (людей від тварини), натомість у наративі *“The Twits”* [Dahl, 2016k] вони рятують птахів від лихих *Mr. та Mrs. Twit* (тварин від людей).

В анімалістичних казках Д. О'Лірі також присутні алюзії на відомих дітям персонажів. Вада зору та надзвичайні фізичні здібності роблять кішку *Toto* схожою на одного із найвідоміших супергероїв компанії *Marvel* – Зірвіголову (*Daredevil*). Назва серії книжок *“Toto the Ninja Cat”* [O'Leary, 2017; O'Leary, 2018; O'Leary, 2020; O'Leary, 2021; O'Leary, 2022] також може викликати у читачів асоціації з персонажами, які вже давно стали частиною популярної культури: Жінкою-кішкою та Черепашками-ніндзя. Саме з Черепашками-ніндзя досвідчений читач-дитина може знайти деякі спільні риси: як і Черепашки, *Toto* є воїном-ніндзя, а одним із головних героїв обох художніх усесвітів є пацюк (*Catface / Master Splinter*).

Зв'язок з масовою культурою. На постмодерністські художні тексти для дітей великий вплив має масова культура [Vacchilega, 2018, р. 75; Thacker, 2002, р. 140–142]. Для постмодернізму властиве зростання ринку серій книг. За М. Трім такі серії є важливим елементом сучасної культури читання для дітей. Дітям подобається читати про одних і тих самих персонажів. Вони ставляться до них як до особливих друзів, можуть передбачати їхні витівки та поведінку, а знайомий стиль письма заспокоїливо впливає на тих, хто лише починає свій читацький шлях [Trim, 2004, р. 152]. Зокрема, після успіху своєї казки *“Charlie and the Chocolate Factory”* [Dahl, 2016a] Р. Дал публікує її сиквел *“Charlie and the Great Glass Elevator”* [Dahl, 2016b]. А серія казок *“Toto the*

Ninja Cat” Д. О’Лірі складається із п’яти частин, які зображують окремі пригоди із життя головної героїні [O’Leary, 2017; O’Leary, 2018; O’Leary, 2020; O’Leary, 2021; O’Leary, 2022].

Всесвіт постмодерністських казок виходить далеко за межі текстового існування, до їхнього фікційного світу додаються екранізації, сувенірна продукція, спеціалізовані перевидання, парки розваг тощо. Найвідомішими екранними адаптаціями наративів Р. Дала для дітей є: *“Willy Wonka & the Chocolate Factory”* (1971), *“The BFG”* (1989; 2016), *“Roald Dahl’s Danny, the Champion of the World”* (1989), *“The Witches”* (1990), *“James and the Giant Peach”* (1996), *“Matilda”* (1996), *“Charlie and the Chocolate Factory”* (2005), *“Fantastic Mr. Fox”* (2009), *“Roald Dahl’s Esio Trot”* (2015), *“Revolt Rhymes”* (2016), *“Tom and Jerry: Willy Wonka and the Chocolate Factory”* (2017), *“Matilda the Musical”* (2022), *“Wonka”* (2023).

Про дотичність наративів *“Toto the Ninja Cat”* Д. О’Лірі [O’Leary, 2017; O’Leary, 2018; O’Leary, 2020; O’Leary, 2021; O’Leary, 2022] до масової культури також свідчить їхня майбутня екранізація. 27 вересня 2023 року анімаційна компанія *Jellyfish Pictures* опублікувала пресреліз про роботу над мультиплікаційною адаптацією книг цієї серії. Сценаристами проєкту є М. Хакербі та Н. Остлер, відомі за своїми попередніми роботами: анімаційними серіалами *“Moomin Valley”* (2019 – 2022) (екранізацією серії книг Туве Янсон про Мумі-тролів) та *“Peter Rabbit”* (2012–2016) (одна з екранізацій серії книг Б. Поттер про Кролика Пітера) [Jellyfish Originals Lands Dermot O’Leary’s Bestselling Children’s Book Series]. Компанія також працює над екранізацією казки Р. Дала *“The Twits”* для стримінгової платформи *Netflix*. Це не буде їхньою першою роботою на основі творчого доробку Р. Дала. *Jellyfish Pictures* брала участь у створенні екранізацій мюзиклу *“Matilda”* у 2022 році та новели *“The Wonderful Story of Henry Sugar”* у 2023 році, хоча і не була основним розробником цих проєктів.

Інтертекстуальний зв’язок між художніми текстами авторів. Д. Такер [Thacker, 2002, р. 150] та М. Трім [Trim, 2004, р. 138] стверджують, що на авторів дитячої літератури впливають художні тексти, які вони читають в дитинстві, вони формують дорослого, яким у майбутньому стає дитина. Така теорія підтверджується інтертекстуальними зв’язками художніх текстів Р. Дала та Д. О’Лірі. У додатку *“Q and A. Meet Dermot!”* до книги *“Toto the Ninja Cat and the Great Snake Escape”* [O’Leary, 2017] Д. О’Лірі зазначає, що він з дитинства любив читати книги Р. Дала, а його найулюбленішою була казка *“Fantastic Mr. Fox”* [Dahl, 2016d]. А у своєму інтерв’ю британському таблоїду *FirstNews* автор стверджує, що

і сам хотів бути таким письменником, як Р. Дал: блискучим та «неслухняним» [Big Interview / Dermot O’Leary].

Першим художнім текстом для дітей Д. О’Лірі стала анімалістична казка, героїями якої, як і в казці *“Fantastic Mr. Fox”* [Dahl, 2016d], є антропоморфні звірі, які живуть поруч з людьми. У ній одразу ж простежуються спільні риси із казками Р. Дала. Читачам-дітям впадає у вічі велика кількість ілюстрацій, які супроводжують текст наративу. Художні тексти для дітей Р. Дала важко уявити без малюнків К. Блейка. Вони є не лише супроводом та додатком до наративу, але його невіддільною частиною. Стиль К. Блейка полягає у використанні недбалої, на перший погляд, лінійної техніки та карикатур з гумористичним перебільшенням внутрішніх думок і виразів обличчя персонажів [Russell, 2005, р. 86–87]. Першою книгою автора, проілюстрованою К. Блейком, стала казка *“The Enormous Crocodile”* [Dahl, 2016i] у 1978 році. Це заклало початок їхнього успішного співробітництва та дружби. К. Блейк не лише ілюстрував наступні тексти Р. Дала, але й ті, що вийшли раніше. На думку П. Ганта, ілюстрації К. Блейка пом’якшували жорстокість сюжетів Р. Дала [Hunt, 2001, р. 193].

Так само ілюстрації Н. Іста є важливими для інтерпретації художніх текстів Д. О’Лірі. Вони не лише зображують важливі наративні епізоди, але й часто супроводжуються ономапоєєю – графічним зображенням звуків, які прописуються капіталізовано: *“RUFF, RUFF; SQUEK SQUEK”* [O’Leary, 2017, р. 33], *“AAAAAAAAAAAAAAAAAGGGGGHH; HSOOOHM; BOP; THUNK”* [O’Leary, 2017, р. 46–47], *“YEEEOOOOOWW; WOOF WOOF; SQUARK; BARK BARK; MEOW MEOW; TWEET TWEET”* [O’Leary, 2017, р. 57]. До інших подібностей відносимо антропоморфних звірів як головних персонажів, зображення людської жорстокості стосовно звірів, використання графічних стилістичних засобів (капіталізації, курсиву, зміни шрифту). Таким чином наратори казок цілеспрямовано привертають увагу читача до найважливіших та найемоційніших моментів сюжету.

Як і Р. Дал, Д. О’Лірі надає перевагу недієгетичному наратору. У казці *“Toto the Ninja Cat and the Great Snake Escape”* [O’Leary, 2017] нарація ведеться від третьої особи однини всезнаючим наратором, який не є активним учасником подій. На відміну від недієгетичних нараторів у художніх текстах для дітей Р. Дала, наратор казки значно менше втручається у хід оповіді з коментарями, лише у деяких місцях використовуючи форми першої особи однини та множини: *“It was the kind of night where you and I would be tucked up in bed with an extra blanket and a hot-water bottle”, “And that’s just for us humans”* [O’Leary, 2017, р. 2]. Фокалі-

заторами казок є головні герої – *Toto* [O’Leary, 2017; O’Leary, 2018; O’Leary, 2020; O’Leary, 2021; O’Leary, 2022] та *Mr. Fox* [Dahl, 2016d].

Вплив біографічних даних авторів на персонажів. Наш аналітичний аналіз художніх текстів Р. Дала та Д. О’Лірі засвідчив взаємозв’язок біографічних даних авторів із їхніми персонажами. Зокрема, першим літературним досвідом Р. Дала став художній текст “*The Gremlins*” [Dahl, 2006]. Під час його написання Р. Дал орієнтувався на власний досвід військового льотчика [The Oxford Companion to Children’s Literature, 2015, p. 151]: у художньому тексті розповідається про расу крихітних антропоморфних істот, які живуть у літаках та спричиняють технічні несправності у них та інші неприємності. У 1942 році він виходив у журналах *Cosmopolitan* серіалізовано, а вже в 1943 році вийшов окремим виданням компанії *Walt Disney*. Компанією була запланована й мультиплікація наративу, але її так і не було знято [The Oxford Companion to Children’s Literature, 2015, p. 151]. У 2006 році права на книгу було викуплено компанією *Dark Horse Comics*, яка перевидала її та почала випускати комікси й колекційні фігурки за її мотивами.

У персонажі наративів Р. Дала Віллі Вонка [Dahl, 2016a; Dahl, 2016b] відображено винахідливість самого автора, що пов’язано з певним епізодом його особистого життя. У 1960 році коляску із сином письменника Тео збила машина, через що у хлопчика розвинулась гідроцефалія. Для допомоги сину та іншим хворим Р. Дал розробив клапан Дала-Вейда-Тілла (за допомогою інженера-механіка С. Вейда та нейрохірурга К. Тілла) [Hunt, 2001, p. 192; Horton, 2005, p. 217]. Саме Віллі Вонка є розробником рецептів і пристроїв для виготовлення чудернацьких цукерок на своїй фабриці, а також Великого скляного ліфта, який може рухатися у будь-якому напрямку або навіть у космос.

Головними героями казки “*Toto the Ninja Cat and the Great Snake Escape*” [O’Leary, 2017] є *Toto*, майже сліпа кішка-ніндзя, її брат *Silver* та їхній друг пацюк *Catface*. Читачі дізнаються, що *Toto* й *Silver* народилися в італійському регіоні Апулія, де їх і знайшли та забрали із собою в Лондон їхні нові хазяї, котрих вони звать *Mom and Dad*, або *Mamma and Papa*. Ця частина історії заснована на реальних подіях, оскільки прототипами головних героїв є коти самого Д. О’Лірі, які мають такі ж імена. Автор і його дружина так само знайшли їх під час поїздки до Італії. У додатку “*Q and A. Meet Dermot!*” до першої книги [O’Leary, 2017] Д. О’Лірі розповідає цю історію та зазначає, що його кішка Тото дійсно дуже погано бачить, але попри це надзвичайно швидко реагує на різні подразники.

Також у додатку автор зазначає, що він проживає по сусідству з Лондонським зоопарком та є його постійним відвідувачем. Саме у цьому зоопарку відбувається частина подій у казці “*Toto the Ninja Cat and the Great Snake Escape*” [O’Leary, 2017]. Оскільки із зоопарку втекла королівська кобра *Brian*, що становить загрозу для всіх тварин Лондона, туди у пошуках зачіпок вирушають кішка-ніндзя та її друзі. Автор описує реальне розташування відділів зоопарку та робить прототипами героїв наративу реальних тварин. Так, *Toto* змушена вступити у сутичку з тиграми *Jae Jae* та *Melati*. Казка “*Toto the Ninja Cat and the Great Snake Escape*” [O’Leary, 2017] вийшла друком у 2017 році й на той час у зоопарку дійсно проживали тигри з такими іменами. Однак у 2018 році після шести років перебування у Лондоні самець *Jae Jae* був вимушено переміщений до зоопарку *Ree Park Safari* в Данії [London Zoo]. Таким чином, постмодерністські казки безпосередньо пов’язані з особистістю автора, що відображається в персонажах.

Табуйована тематика. Постмодернізм вносить зміни до усталених поглядів на тематику літератури для дітей. Автори-постмодерністи надають перевагу стилістично та тематично складним художнім текстам для дітей [Reynolds, 2011, p. 27]. Оскільки література певного періоду не може існувати окремо від реального світу, вона відповідає його потребам та викликам. В епоху постмодернізму почали порушуватися теми жорстокого поводження з дітьми, статевого стосунків, наркотичної залежності, відмови від їжі, варіативних форм сексуальності, дисфункційної сім’ї тощо. Усе це знайшло відображення у дитячій літературі епохи [Trim, 2004, p. 163–164].

До табуйованих тем, що порушуються у художніх текстах для дітей Р. Дала та формують його ідіостилістичність, належать насильство, бажання помсти, лихі наміри, дисфункційні сім’ї тощо. Зокрема, тема дисфункційної сім’ї розкривається через головних героїв казок Р. Дала “*Matilda*” [Dahl, 2016f] та “*James and the Giant Peach*” [Dahl, 2016e]. Батьків Джеймса з’їдає носоріг, через що хлопчик був вимушений жити зі своїми тітоньками, які жахливо до нього ставилися. Батьки Матильди не цікавилися життям доньки, тому дівчинка мала сама дбати про себе та справлятися із різними негараздами. Врешті-решт, дорослі отримують по заслугах: батьки Матильди рятуються втечею через мстивих клієнтів Містера Вормвуда, а тітоньок Джеймса розчавлює гігантський персик.

Смерть батьків та тітоньок Джеймса є яскравим прикладом зображення насильства у казках Р. Дала. Наратор детально описує жорстокі події і в казці “*The BFG*” [Dahl, 2016h]: “*Bonecrunching Giant crunches up two wopsey whiffling human*

beans for supper every night! Noise is earbursting! Noise of crunching bones goes crackety-crack for miles around!" [Dahl, 2016h, p. 17]. Хоча діти із задоволенням читають казки та інші тексти Р. Дала вже понад шістдесят років, деякі дорослі критики засуджували його книги за «грубу життєвість», «вульгарність» та «сумнівну моральність» [Russell, 1978, p. 332]. Р. Дал здебільшого зображував бідних пригноблених дітей, які змушені протистояти гротескним дорослим. Наратора своїх текстів автор завжди ставив на сторону дитини-читача і дитини-героя.

Анімалістичні казки постмодернізму зображують людську жорстокість стосовно тварин. У 1972 році Р. Адамс публікує свою казку "Watership Down" [Adams, 1972], головними героями якої є антропоморфні кролики. Вони живуть у власних поселеннях, мають різні характери, соціальні стани, політичні режими, власну мову, історію тощо. Фермери, поруч із якими вони живуть, не цінують їхні життя. Зокрема, для підготовки будівничого майданчика вони знищили цілу колонію кроликів, отруївши та розстрілявши тварин. Р. Дал також зображує людську жорстокість у своїй казці "Fantastic Mr. Fox" [Dahl, 2016d], головним героєм якої є *Mr. Fox* (Лис). Віт також змушений протистояти трьом лихим фермерам (*Boggis, Bean і Bunce*), поруч із якими живуть такі сім'ї тварин: *the Foxes, the Badgers, the Moles, the Rabbits, the Weasels* [Цапів, Андреева, 2023, с. 87]. Фермери намагаються знищити Лиса, його рідних, друзів та їхні домівки, але все ж звірі виявляються хитрішими, пристосовуються до нових реалій та виживають.

Наслідуючи традиції Р. Дала, Д. О'Лірі дебютує як дитячий автор з анімалістичною казкою "Toto the Ninja Cat and the Great Snake Escape" [O'Leary, 2017], головні герої якої (*Toto, Silver, Catface*) нібито мають протистояти королівській кобрі на ім'я *Brian*. Наприкінці цієї казки читачі розуміють, що у художньому світі казки Д. О'Лірі *Brian* є не антагоністом, а романтичним героєм. Він утік із зоопарку, щоб врятувати свою кохану, яка знаходиться у справжніх лиходіїв – людей, які незаконно торгують тваринами. Проте не всі люди у казках Д. О'Лірі є лихими, наприклад, *Mamma* та *Papa*, навпаки, забирають із собою двох вуличних кошенят з Італії та стають для них сім'єю.

Висновки. Основними рисами постмодернізму, які реалізуються у казках авторів британської традиції, є інтертекстуальність та зв'язок з масовою культурою. Окрім цього, наш аналіз художніх текстів Р. Дала та Д. О'Лірі засвідчив існування таких рис постмодерністських казок, як зображення табуйованих тем, вплив біографічних даних авторів на їхніх персонажів, інтертекстуальний зв'язок між художніми текстами авторів.

Про зв'язок творчого доробку авторів із масовою культурою свідчать екранізації їхніх наративів та видання серій книг. Інтертекстуальність у казках авторів реалізується через переосмислення сюжетів відомих казок та використання елементів одного власного тексту в іншому (Р. Дал), алюзії на відомих персонажів (Д. О'Лірі). Інтертекстуальні зв'язки між казками обох авторів пов'язані з наслідуванням Д. О'Лірі Р. Дала як свого улюбленого дитячого письменника. Вплив біографії Р. Дала на персонажів простежується, зокрема, у гремлінах (досвід військового льотчика) та Віллі Вонці (досвід винахідника). Прототипами головних героїв Д. О'Лірі є його власні коти, а деяких другорядних героїв – реальні тварини із Лондонського зоопарку, поруч із яким він мешкає. До табуйованої тематики казок Р. Дала належить насильство, жорстокість, бажання помсти, лихі наміри, дисфункційні сім'ї. У постмодерністських анімалістичних казках порушується питання жорстокості Людини стосовно Тварини.

Перспективи подальших розробок вбачаємо в лексико-семантичному аналізі постмодерністських казок авторів британської традиції для виділення та систематизації характерних мовних засобів постмодерністських казок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабельюк О.А. Поетика постмодерністського художнього дискурсу: принципи текстової побудови : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2010. 456 с.
2. Бехта І.А. Дискурс постмодернізму: особливості наративних стратегій. *Нова філологія*. 2002. № 1 (12). С. 213–223.
3. Єфименко В.А. Жанрові трансформації та мультимодальність сучасних казкових наративів (на матеріалі англійської мови) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2018. 531 с.
4. Карп М.А. Текстотвірні ознаки когезії та когерентності в англійських мультимодальних літературних казках (на матеріалі творчості Філіпа Арда) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2016. 20 с.
5. Ставенко О.В. Австралійські художні етнонаративи для дітей: лінгвокультурний аспект : дис. ... д-ра філософії зі спеціальності 035 «Філологія (03 Гуманітарні науки)». Херсон, Івано-Франківськ, 2023. 299 с.
6. Ткаченко І.А. Наративні маски в англомовному постмодерністському дискурсі: лінгвокогнітивний та комунікативно-прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Херсон, 2018. 217 с.
7. Цапів А.О. Поетика наративу англійськомовних художніх текстів для дітей : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Харків, 2020. 419 с.

8. Цапів А.О., Андрєєва М.А. Наративні особливості постмодерністських казок британської традиції (на основі художніх текстів для дітей Р. Дала). *Науковий вісник ХДУ. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*. 2023. № 1. С. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2023-1-12>.
9. Adams R. *Watership Down*. New York : Macmillan Publishing Co., 1972. 430 p.
10. Vacchilega C. Postmodernism. *The Routledge Companion to Media and Fairy-Tale Cultures* / ed. by P. Greenhill et al. New York & Milton Park, 2018. P. 74–82.
11. Big Interview / Dermot O’Leary. *FirstNews*. URL: <https://www.firstnews.co.uk/talking-points/big-interview/big-interview-dermot-oleary/> (дата звернення: 28.01.2024).
12. Horton N. Dahl Roald. *Continuum Encyclopedia of Children’s Literature* / ed. by B.E. Cullinan, D.G. Person. New York & London : Continuum, 2005. P. 216–217.
13. Hunt P. Roald Dahl. *The Cambridge Guide to Children’s Books in English* / ed. by V. Watson. New York : Cambridge University Press, 2001. P. 192–193.
14. Jellyfish Originals Lands Dermot O’Leary’s Best-selling Children’s Book Series, Toto the Ninja Cat. *Jellyfish Pictures Press Release*. URL: <https://acrobat.adobe.com/id/urn:aaid:sc:EU:9c081c5c-12b1-482d-a6fa-ae9358edbb4a> (дата звернення: 28.01.2024).
15. London Zoo. After six years and five beautiful cubs with Melati, Jae Jae will be leaving us soon. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/zsllondonzoo/posts/after-six-years-and-five-beautiful-cubs-with-melati-jae-jae-will-be-leaving-us-s/1382720605097727/> (дата звернення: 20.02.2024).
16. Reynolds K. *Children’s Literature: A Very Short introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2011. 144 p.
17. Russell D.L. Blake, Quentin (Saxby). *Continuum Encyclopedia of Children’s Literature* / ed. by B.E. Cullinan, D.G. Person. New York & London : Continuum, 2005. P. 86–87.
18. Russell J. Dahl Roald. *Twentieth-Century Children’s Writers* / ed. by D.L. Kirkpatrick. London & Basingstoke : The Macmillan Press, 1978. P. 331–333.
19. Thacker D.C. Playful Subversion. *Introducing Children’s Literature: From Romanticism to Postmodernism*. London & New York : Routledge, 2002. P. 139–150.
20. *The Oxford Companion to Children’s Literature* / ed. by D. Hahn. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2015. 663 p.
21. *The Oxford Companion to English Literature* / ed. by M. Drabble. 6th ed. New York : Oxford University Press, 2000. 1172 p.
22. Trim M. *Growing and Knowing: A Selection Guide for Children’s Literature*. München : K. G. Saur, 2004. 253 p.
23. Webb J. A Postmodern Reflection of the Genre of Fairy Tale: The Stinky Cheese Man and Other Fairly Stupid Tales. *Introducing Children’s Literature: From Romanticism to Postmodernism*. London & New York: Routledge, 2002. P. 157–163.
24. Wilkie-Stibbs C. Intertextuality and the Child Reader. *International Companion Encyclopedia of Children’s Literature* / ed. by P. Hunt. 2nd ed. Milton Park & New York : Routledge, 2004. Vol. 1. P. 179–190.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ

25. Dahl R. Charlie and the Chocolate Factory. London : Puffin Books, 2016a. 208 p.
26. Dahl R. Charlie and the Great Glass Elevator. London : Puffin Books, 2016b. 208 p.
27. Dahl R. Danny the Champion of the World. London : Puffin Books, 2016c. 240 p.
28. Dahl R. Fantastic Mr. Fox. London : Puffin Books, 2016d. 112 p.
29. Dahl R. James and the Giant Peach. London : Puffin Books, 2016e. 176 p.
30. Dahl R. Matilda. London : Puffin Books, 2016f. 256 p.
31. Dahl R. Revolting Rhymes (colour edition). London : Puffin Books, 2016g. 52 p.
32. Dahl R. The BFG. London : Puffin Books, 2016h. 224 p.
33. Dahl R. The Enormous Crocodile (colour edition). London : Puffin Books, 2016i. 36 p.
34. Dahl R. The Giraffe and Pelly and Me. London : Puffin Books, 2016j. 96 p.
35. Dahl R. The Gremlins / ed. by R. Simpson. Milwaukee : Dark Horse Books, 2006. 56 p.
36. Dahl R. The Twits. London : Puffin Books, 2016k. 112 p.
37. O’Leary D. Toto the Ninja Cat and Incredible Cheese Heist. London : Hodder Children’s Books, 2018. 192 p.
38. O’Leary D. Toto the Ninja Cat and the Great Snake Escape. London : Hodder Children’s Books, 2017. 192 p.
39. O’Leary D. Toto the Ninja Cat and the Legend of the Wildcat. London : Hodder Children’s Books, 2022. 224 p.
40. O’Leary D. Toto the Ninja Cat and the Mystery Jewel Thief. London : Hodder Children’s Books, 2021. 256 p.
41. O’Leary D. Toto the Ninja Cat and the Superstar Catastrophe. London : Hodder Children’s Books, 2020. 224 p.

REFERENCES

1. Babeliuk, O.A. (2010) Poetyka postmodernistskoho khudozhnogo dyskursu: pryntsyipy tekstovoi pobudovy [Poetics of postmodern literary discourse: principles of text formation]: dys. ... d-ra filol. nauk: 10.02.04. Kyiv. 456 p.
2. Bekhta, I.A. (2002) Dyskurs postmodernizmu: osoblyvosti naratyvnykh stratehii [Discourse of postmodernism: peculiarities of narrative strategies]. *Nova Filolohiia*. № 1 (12). P. 213–223.
3. Yefymenko, V.A. (2018) Zhanrovi transformatsii ta multimodalnist suchasnykh kazkovykh naratyviv (na materialy anhliiskoi movy) [Genre transformations and multimodality of contemporary fairytale narratives (based on the English language)]: dys. ... d-ra filol. nauk: 10.02.04. Kyiv. 531 p.
4. Karp, M.A. (2016) Tekstovirni oznaky kohezii ta koherentnosti v anhliiskykh multimodalnykh literaturnykh kazkakh (na materialy tvorchosti Filipa Arda) [Text characteristics of cohesion and coherence in English multimodal literary fairy tales (case study of Philip Ard's creative works)]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Odesa. 20 p.
5. Stavenko, O.V. (2023) Avstraliiski khudozhni etnonaratyvy dlia ditei: linhvokulturnyi aspekt [Australian literary ethnonarratives for children: a linguistic and cultural aspect]: dys. ... d-ra filosofii zi spetsialnosti 035 "Filolohiia (03 Humanitarni nauky)". Kherson, Ivano-Frankivsk. 299 p.
6. Tkachenko, I.A. (2018) Naratyvni masky v anhlo-movnomu postmodernistskomu dyskursi: linhvokohnyvnyi ta komunikatyvno-prahmatychnyi aspekty [Narrative masks in the English postmodern discourse: linguocognitive and communicative-pragmatic aspects]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Kherson, 2018. 217 p.
7. Tsapiv, A.O. (2020) Poetyka naratyvu anhliiskomovnykh khudozhnykh tekstiv dlia ditei [Poetics of narrative of the anglophone literary texts for children]: dys. ... d-ra filol. nauk: 10.02.04. Kharkiv. 419 p.
8. Tsapiv, A.O., Andrieieva, M.A. (2023) Naratyvni osoblyvosti postmodernistskykh kazok brytanskoi tradytsii (na osnovi khudozhnykh tekstiv dlia ditei R. Dala) [Narrative characteristics of postmodern fairy tales of the British tradition (a case study of R. Dahl's narratives)]. *Scientific bulletin of Kherson state university. Series: Germanic studies and intercultural communication*. № 1. P. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2023-1-12>.
9. Adams, R. (1972) *Watership down*. New York: Macmillan Publishing Co. 430 p.
10. Bacchilega, C. (2018) Postmodernism. *The Routledge companion to media and fairy-tale cultures* / ed. by P. Greenhill et al. New York & Milton Park. P. 74–82.
11. Big Interview / Dermot O'Leary. *FirstNews*. URL: <https://www.firstnews.co.uk/talking-points/big-interview/big-interview-dermot-oleary/> (Last accessed: 28.01.2024).
12. Horton N. (2005) Dahl Roald. *Continuum Encyclopedia of Children's Literature* / ed. by B.E. Cullinan, D.G. Person. New York & London: Continuum. P. 216–217.
13. Hunt P. (2001) Roald Dahl. *The Cambridge Guide to Children's Books in English* / ed. by V. Watson. New York: Cambridge University Press. P. 192–193.
14. Jellyfish Originals lands Dermot O'Leary's bestselling children's book series, Toto the Ninja Cat. *Jellyfish Pictures Press Press Release*. Retrieved from: <https://acrobat.adobe.com/id/urn:aaid:sc:EU:9c081c5c-12b1-482d-a6fa-ae9358edbb4a> (Last accessed: 28.01.2024).
15. London Zoo. After six years and five beautiful cubs with Melati, Jae Jae will be leaving us soon. *Facebook*. Retrieved from: <https://www.facebook.com/zsllondonzoo/posts/after-six-years-and-five-beautiful-cubs-with-melati-jae-jae-will-be-leaving-us-s/1382720605097727/> (Last accessed: 20.02.2024).
16. Reynolds, K. (2011) Children's literature: A very short introduction. Oxford: Oxford University Press. 144 p.
17. Russell, D.L. (2005) Blake, Quentin (Saxby). *Continuum encyclopedia of children's literature* / ed. by B.E. Cullinan, D.G. Person. New York & London: Continuum. P. 86–87.
18. Russell, J. (1978) Dahl Roald. *Twentieth-Century Children's Writers* / ed. by D.L. Kirkpatrick. London & Basingstoke: The Macmillan Press. P. 331–333.
19. Thacker, D.C. (2002) Playful subversion. *Introducing Children's Literature: From Romanticism to Postmodernism*. London & New York: Routledge. P. 139–150.
20. *The Oxford companion to children's literature*. (2015). / ed. by D. Hahn. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press. 663 p.
21. *The Oxford companion to English literature*. (2000). / ed. by M. Drabble. 6th ed. New York: Oxford University Press. 1172 p.
22. Trim, M. (2004). *Growing and knowing: A selection guide for children's literature*. München: K.G. Saur. 253 p.
23. Webb, J.A. (2002). Postmodern reflection of the genre of fairy tale: The Stinky Cheese Man and other fairly stupid tales. *Introducing children's literature: From romanticism to postmodernism*. London & New York: Routledge. P. 157–163.

24. Wilkie-Stibbs, C. (2004). Intertextuality and the Child Reader. *International companion encyclopedia of children's literature* / ed. by P. Hunt. 2nd ed. Milton Park & New York: Routledge. Vol. 1. P. 179–190.
- ILLUSTRATIVE MATERIAL**
25. Dahl, R. (2016a) Charlie and the Chocolate Factory. London: Puffin Books. 208 p.
26. Dahl, R. (2016b) Charlie and the Great Glass Elevator. London: Puffin Books. 208 p.
27. Dahl, R. (2016c) Danny the Champion of the World. London: Puffin Books. 240 p.
28. Dahl, R. (2016d) Fantastic Mr. Fox. London: Puffin Books. 112 p.
29. Dahl R. (2016e) James and the Giant Peach. London: Puffin Books. 176 p.
30. Dahl R. (2016f). Matilda. London: Puffin Books. 256 p.
31. Dahl, R. (2016g) Revolting Rhymes. London: Puffin Books. 52 p.
32. Dahl, R. (2016h) The BFG. London: Puffin Books. 224 p.
33. Dahl, R. (2016i) The Enormous Crocodile (colour edition). London: Puffin Books. 36 p.
34. Dahl, R. (2016j) The Giraffe and Pelly and Me. London: Puffin Books. 96 p.
35. Dahl, R. (2006) The Gremlins. Milwaukee : Dark Horse Books. 56 p.
36. Dahl, R. (2016k) The Twits. London: Puffin Books. 112 p.
37. O’Leary, D. (2018) Toto The Ninja Cat and Incredible Cheese Heist. London: Hodder Children’s Books. 192 p.
38. O’Leary, D. (2017) Toto the Ninja Cat and the Great Snake Escape. London: Hodder Children’s Books. 192 p.
39. O’Leary, D. (2022) Toto the Ninja Cat and the Legend of the Wildcat. London: Hodder Children’s Books. 224 p.
40. O’Leary, D. (2021) Toto the Ninja Cat and the Mystery Jewel Thief. London: Hodder Children’s Books. 256 p.
41. O’Leary, D. (2020) Toto the Ninja Cat and the Superstar Catastrophe. London: Hodder Children’s Books. 224 p.

UDC 811.111
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-94-3>

STANDARDIZATION VS SPECIFICITY: A STYLISTIC APPROACH TO CONVERGENCE AND DIVERGENCE IN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE

Babelyuk O. A.

*Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
Kleparivska str., 35, Lviv, Ukraine,
SAR, Visiting Professor in the Discipline of English and Writing
Faculty of Arts and Social Sciences
University of Sydney
Sydney, NSW 2009, Australia
orcid.org/0000-0003-4837-1225
babelyuko@gmail.com*

Key words: *business English, business discourse, stylistic peculiarities, cross-cultural business communication, stylistics.*

The globalized world necessitates effective communication across business landscapes. This paper explores the interplay between standardization and specificity in written business discourse, focusing on English. While globalization fosters a convergence of communication styles, national peculiarities can still influence language use. The article investigates stylistic features of written English business discourse. It examines the concept of Institutional Business Discourse (IBD) and its core characteristics, including formulaic expressions and adherence to status roles. The provided analysis delves into the stylistic use of passive voice and modal verbs, revealing a shift towards active voice in English business discourse for a more assertive tone. A significant attention is paid to the growing trend of gender-neutral language in English business communication, employing gender-neutral pronouns and avoiding gendered nouns. This reflects the evolving social landscape and legal recognition of non-binary identities. The paper further explores commonly used verbs, participles, and phraseological units in both languages. It emphasizes the importance of clarity and precision in business discourse, highlighting the limited use of jargon and emotionally charged language. The key findings of the research are as follows: convergence in communication styles due to globalization; persistence of national specificities in vocabulary and phraseology; written business discourse as a form of IBD; shift towards active voice in English business discourse; rise of gender-neutral language in English business communication; importance of clarity and precision in the English language. The article also offers valuable insights for effective cross-cultural business communication, highlighting the need to navigate between standardized business language elements and its national specificities to ensure clear and professional communication.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ VS СПЕЦИФІКАЦІЯ: СТИЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО КОНВЕРГЕНЦІЇ ТА ДИВЕРГЕНЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ БІЗНЕС-ДИСКУРСІ

Бабелюк О. А.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов та перекладу
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна,
SAR, запрошений професор з дисципліни «Англійська мова та письмо»,
факультет мистецтв та соціальних наук
Сіднейський університет
Сідней, Новий Південний Уельс, 2009, Австралія
orcid.org/0000-0003-4837-1225
babelyuko@gmail.com*

Ключові слова: ділова англійська мова, діловий дискурс, стилістичні особливості, міжкультурна ділова комунікація, стилістика.

Глобалізований світ вимагає ефективної комунікації в бізнес-середовищі. Ця стаття досліджує взаємодію між стандартизацією та специфікацією в письмовому діловому дискурсі, зосереджуючись на англійській мові. Хоча глобалізація сприяє зближенню стилів спілкування, національні особливості все ще можуть впливати на використання мови. У статті досліджуються стилістичні особливості англійського письмового ділового дискурсу. Розглядається поняття інституційного ділового дискурсу (ІДД) та його основні характеристики, зокрема шаблонні вирази та дотримання статусних ролей. Представлений аналіз заглиблюється у стилістичне використання пасивного стану та модальних дієслів, виявляючи зсув до активного стану в англійському діловому дискурсі для надання йому більш ділового тону. Значну увагу приділено зростаючій тенденції до гендерно-нейтральної мови в англійському діловому спілкуванні, використанню гендерно-нейтральних займенників та уникнення гендерно-маркованих іменників. Це відображає еволюцію соціального ландшафту та юридичне визнання небінарних ідентичностей. У статті також досліджуються загальноживані дієслова, частки та фразеологічні одиниці в обох мовах. Наголошується на важливості ясності та точності в діловому дискурсі, підкреслюється обмежене використання жаргону та емоційно забарвленої лексики. Основні висновки дослідження: зближення стилів спілкування внаслідок глобалізації; збереження національної специфіки у лексиці та фразеології; письмовий діловий дискурс як форма ІДД; зсув у бік активного стану в англійському діловому дискурсі; зростання гендерно-нейтральної лексики в англійському діловому спілкуванні; важливість ясності та точності в англійській мові. Стаття також пропонує цінні поради щодо ефективної міжкультурної ділової комунікації, підкреслюючи необхідність балансування між стандартизованими елементами ділової мови та її національною специфікою для забезпечення чіткої та професійної комунікації.

Introduction. Business discourse is considered to be one of the most relevant types of discourse and is actively studied in modern linguistics. It is the subject of study of linguistic schools of different countries. The leaders among them are the USA, France, the Netherlands, and others. Numerous approaches and methods of analyzing English business discourse are formed within cognitive linguistics, linguocultural

realm, intercultural communication, speech act theory, psychological linguistics and many others.

As a rule, the communicative space of English business discourse is considered by linguists within the framework of official communication, in which “communicative processes related to the implementation of the regulatory function through official business texts dominate”, in other words, the

emotive and conative functions of language become dominant.

Problem statement. English business discourse is a purposeful speech behavior in accordance with conventional norms and rules of communication accepted in a certain business community. Due to the process of globalization and the development of mass communications, the rules of English business communication are becoming universal, the national peculiarities of business discourse are gradually levelled out, although there are still differences between business discourse (in terms of linguistic means, forms of speech impact, composition and text structure).

The **relevance of the topic** is determined by the need for a holistic description of English written business discourse, a comprehensive study of its linguistic characteristics, taking into account its stylistic, social and cultural features of communication in English culture. With the expansion of business contacts, English business discourse is increasingly penetrating into the communicative space of modern society, but still there is an insufficient number of works devoted to the linguistic component of English written business discourse and few studies of its extralinguistic features (socio-, cultural-, personality-related). The interest to this topic is also dictated by the changes that have been taking place in a contemporary society over the last few years, both in social, cultural and linguistic realms.

The **aim of the research** is to identify, describe and systematize key stylistic features of English written business discourse.

In accordance with the goal, the following **tasks** were defined: to analyze conceptual aspects of the research problem on the basis of generalization of contemporary theoretical approaches; to describe institutional business discourse from the point of view of modern discourse linguistics; to reveal the national-cultural specificity of English business discourse; to identify and describe stylistic, social and cultural features of English written business discourse in English culture.

The **object** of the study is English written business discourse as a type of business communication. The **subject** of the study is social, cultural, lexicogrammatical and stylistic features of English written business discourse in business communication.

The paper is based on the following hypothesis: English written business discourse is a type of institutional business discourse. Its basic properties are ritualized and clichéd phrases, the choice of which is conditioned by the pragmatic functions of Ukrainian and English languages.

The **methodological basis** of the research is formed by the fundamental issues presented in the works of leading scholars, devoted to the notions

of discourse, business discourse and intercultural communication: E. Benveniste, P. Serio, M. Stubbs, R. Lewis, T.A. van Dijk, G. Hofstede, E. Hall, etc.

Discussion. Business discourse, both in Ukrainian and English communication, applies a wide range of discursive strategies and speech means, the use of which is the main factor in the formation of certain communicative styles. Speech means are understood as the use of certain speech acts, syntactic constructions, and lexicon. Let us consider how speech means are used in English business communication, and what communicative style is formed in this case.

Institutionality is one of the most important parameters of discursive interaction. Institutional discourse is, first of all, a communication limited by the framework of status-role relations and possessing its own sub-language or a system of professionally oriented signs. Its main system-forming features are considered to be the purpose of communication and communicators. Institutional-discursive space covers both the language system, text and speech activity. At the moment, the following types of institutional discourse are distinguished: business, legal, political, diplomatic, scientific, advertising, military, administrative, pedagogical, medical, mass-informational, etc. [Stubbs, 1983, p. 141].

Among the listed types, the personal component is least characteristic of business discourse. Institutional business discourse (IBD) is a multidimensional formation with a number of features, including: templates, status-role relations, clichédness, certain conditions of communication in which participants interact. IBD is understood as a status-role speech activity that pursues a clearly defined goal and which participants follow the norms and rules of business relations. The common goal of the participants of business discourse is to find a balanced mutual benefit, i.e., their interests related to the sphere of business. Participants of modern business discourse most often become specialists in the field of business, economics, management, marketing, advertising, trade and others. Consequently, the IBD discourse functions in the sphere of selling and buying goods and services, production, financing of productions, insurance, commerce, granting of money loans, etc.

Just as importantly, IBD is subdivided into spoken and written discourse, which are used both in communication between individuals and within and between organizations.

Apart from that, the main system-forming parameters of English business discourse are: social purpose, presence of addresser and addressee, presupposition, illocutionary and perlocutionary content, text and a particular linguistic picture of the world. The named parameters are correlated in a special way, which indicates functional meanings peculiar only to the institutional business discourse [Harris, 1952].

Scholars also distinguish such system-forming parameters of IBD as: specific values, specific strategies, specific general picture of the world. The first ones include: creation and strengthening of partnership or business relations, effective management, profit/benefit, selection and training of personnel, monitoring of the competitive environment. Specific strategies are considered to be: trainings, interviews, negotiations, presentations, articles in special media [Bargiela-Chiappini, 2009; Harris, 1952; Stubbs, 1983; Van Dijk, 1998].

All areas included in the institutional business discourse have their own, characteristic only for this area of communication goals and objectives, intents and strategies for their achievement, addresser and addressee, the environment of interaction, on the basis of which the spheres of communication are distinguished public institutional business discourse (dissemination of information about the activities of business community representatives), academic institutional business discourse (storage and reproduction of knowledge) and professional institutional business discourse (the process of professional activity itself) [Harris, 1952; Stubbs, 1983; Van Dijk, 1988].

Professional business discourse occupies the central part of the IBD structure, as it corresponds as much as possible to the purpose of IBD. It should be noted that professional IBD is in close relationship with public IBD, which provides contact between members of the business community and people who do not belong to this institution.

Having analyzed the documents of the legal portal of the United Nations document base, we can state that business discourse in Ukrainian communication is characterized by a high degree of use of passive constructions. It is noteworthy that the degree of use of such syntactic constructions varies depending on the type of document. If we consider such documents as memoranda, court rulings and international treaties, we will see that it is memoranda that are marked by a low percentage of passive constructions among these types of business discourse documents.

Syntactic constructions of the passive voice are also widely used in English business discourse. This is due to the need to fulfil such communicative tasks as, for example, description of production processes or pragmatically significant withdrawal of the focus agent from the addressee's attention [Hofstede, 1980; van Dijk, 1998; van Dijk, 1988].

The use of passive constructions is most characteristic of protocols, since it is with the help of these constructions that collective decisions are usually communicated. Among the most frequently used expressions are the following: *it was noted that*, *it was decided that...*, *it was recognized that*, *it was recommended* that is often used to clarify some

circumstances or in response to certain circumstances and events; *It was decided that...* is used when announcing a decision taken after a collective vote; *It was suggested that...* is used only when the approval is universal; *It was recommended that...* is used to express the communicants' opinion about the discussed problem.

However, while the use of the passive voice continues to be a necessity for Ukrainian BD, in English BD it ceases to be an obligatory marker of the official business style. In modern BD, the use of the active voice is becoming preferable, which is considered to be an indicator of a more active and responsible position. This trend has found a particularly vivid expression in business writing. Let us analyze the extract of letter of the Ex-President of the United States of America D.J. Trump (2018):

«...*I have invoked section 2808 of title 10, United States Code, and authorized the Secretary of Defense, and at his discretion, the Secretaries of the military departments, to exercise the authority under that section to engage in emergency construction as necessary to support the use of Armed forces and respond to the crisis at our southern border...*» [10 US Code 2808].

Having analyzed this official letter, we can conclude that the number of passive constructions is lower than the active voice dominates. This indicates that in English business discourse the use of the passive voice is no longer obligatory and ceases to be an attribute of the official business style, giving way to the active voice.

As a peculiarity of English business discourse, we can also highlight the wide use of modal verbs. It is worth noting that the modal verb *shall* occupies a special place in English business discourse and is one of the most frequently used in business discourse. However, this phenomenon does not apply to all types of documents in English business discourse. For example, in legal terminology *shall* is used very rarely. The fact is that common law style guides do not advise to use *shall* in legislation. There may of course be exceptions. One reason for using “shall” might be where the text is being inserted into an Act that already uses it. Exceptions are, of course, allowed. The verb “shall” may be used in cases where a new text is incorporated into a text of an Act that already uses the verb.

Having analyzed the texts of the draft laws of Australia, Great Britain, the USA and Canada, we are convinced that the degree of use of the modal verb *shall* is extremely low. We can also state that in the US draft laws *shall* is used in the narrow sense of “has a duty to”. One of the main reasons for not using this modal verb is its polysemantics, which contradicts the main characteristics of business discourse. As noted earlier, there are a number of general requirements

for written business discourse. These requirements include precision and clarity, which are often violated precisely by the use of polysemous words.

It is not by chance that the American lexicographer and lawyer Brian A. Garner called *shall* a chameleon word, because in the English language of law it is possible to distinguish eight meanings of this word.

The use of passive constructions in English business discourse is most characteristic of protocols, as it is with the help of these constructions that collective decisions are usually communicated. However, if the use of the passive voice continues to be a necessity for Ukrainian BD, in English BD it ceases to be an obligatory marker of the official business style. As a feature of English business discourse, we can also highlight the extensive use of modal verbs.

One of the features of modern English business discourse is the use of gender-neutral language in official documents. There is a tendency to expand the use of gender-neutral vocabulary, including gender-neutral pronouns (they, them, their). In modern English business discourse, the gender-neutral writing style is realized through the following actions:

Refusal to use feminine or masculine pronouns (in English BD these pronouns are labelled by the term “gender-specific”);

Avoiding the use of gender-specific nouns:

Guests are cordially invited to attend with their wives. Guests are cordially invited to attend with their partners.

To fulfil the first point, there are three main methods used in English-language documents:

1. Pronoun substitution.
2. Repeating the noun:

*“...earnings, in relation to a **person**, means sums payable to the **person** in connection with the **person**'s employment...”* [10 US Code 2808].

3. Paraphrasing the sentence so that it is not necessary to use a pronoun or a noun.

The method of replacing feminine and masculine pronouns with the gender-neutral plural pronoun “they / them” is found only in English documents of recent years. In this method, the pronoun “they” denotes a specific person, i.e. “they” is used as a singular pronoun, despite the fact that it is a plural pronoun. This phenomenon is closely related to social processes and phenomena occurring in English countries, in particular the legal recognition of non-binary and intersex people. In Australia, New Zealand, Canada and in some states of the USA (Washington, New York, California, Oregon, Ohio). In addition to the ability to change the gender marker on documents, there is a separate gender marker (gender X) for non-binary or intersex persons. The gender identifier “X” stands for “indeterminate/unspecified” and since the pronouns *he/she* indicate a specific gender, the plural pronoun *they* is used to refer to these individuals.

The use of *he/she* pronouns in relation to persons who prefer *they* pronoun is considered a violation of human rights in some US states.

The analysis has shown that among the most frequently used lexical units in English written business discourse are the verbs *to promote* (facilitate), *to exchange*, *to encourage*, *to undertake*, as well as the participles *wishing*, *recognising*, *reaffirming*, *highlighting*, and also the participles *wishing*, *recognizing*.

As noted earlier, one of the main properties of business discourse and official business style in general is clarity. This feature completely excludes the use of borrowings or inappropriate, excessive use of terms in documents or business letters. The exception is words with established meanings in the language. These are mainly Latin borrowings or borrowings from the French language, which are part of the stable pair synonyms together with the original English synonyms. Examples of such paired synonyms are, for example, *goods and chattels*, *terms and conditions*, etc.

Results. The analysis of BD phraseology allows us to identify some characteristic features, despite the fact that the use of phraseological units in documents and business letters is rather limited. In such documents there are no phraseological units with bright emotional coloring or phraseological units with positive/negative connotation. The use of phraseological units with reference to culturally specific realities/events, biblical stories, myths is also completely excluded.

The phraseological units used in business discourse can be called intra-stylistic, as they represent clichéd units with narrow meaning. The phraseological phrases used in BD fix a certain situation and are reproduced as formulas. *To enter in to an agreement (to enter into an agreement)*, *at a short notice (in a short time/at first demand)* were identified as frequently used phraseological units, *to proceed with the execution / to proceed an execution*, *by mutual agreement (by mutual agreement)*, *by common consent (by common consent)*.

One of the main characteristics of modern English-language business discourse is the use of gender-neutral language in official documents, which is achieved through various methods. The inclusion of gender-neutral vocabulary, including pronouns, is also expanding. Additionally, it was found that the most commonly used lexical units in written English business discourse include verbs such as “promote”, “exchange”, “encourage”, “undertake”, and participles like “wishing”, “recognizing”, “reaffirming”, and “highlighting”.

Conclusion. This study reveals several key insights regarding written business discourse in English. Globalization and communication

advancements are leading to a convergence of business communication styles across languages. However, national peculiarities, particularly in vocabulary and phraseology, still persist. Written business discourse can be effectively defined as a type of institutional business discourse (IBD). This highlights its focus on specific goals, adherence to status roles, and the use of formulaic expressions. The use of passive voice is prevalent in both Ukrainian and English business discourse. However, English is witnessing a shift towards the active voice for a more dynamic and responsible tone. Modal verbs play a significant role, with “shall” holding a special position in English legal documents (though its usage is declining). Modern English business discourse prioritizes gender-neutral language, employing gender-neutral pronouns and avoiding gendered nouns. This reflects changing social landscapes and legal recognition of non-binary identities. Adherence to clarity and precision remains paramount in business discourse. Jargon and emotionally charged language are generally avoided to ensure clear communication and minimize misunderstandings. This research emphasizes the growing standardization of business communication styles while acknowledging the persistence of national specificities. Understanding these stylistic, social and cultural nuances is crucial for effective communication across international business relations.

BIBLIOGRAPHY

1. Bargiela-Chiappini F. The Handbook of Business Discourse, Edinburgh University Press, 2009, 521 p.
2. Hall E.T. Beyond Culture. Garden City New York : Anchor. 1976. 256p.
3. Harris Z. Discourse analysis. *Language*. 1952. V. 28. № 1. P. 1–30.
4. Hofstede G. Culture’s Consequences: International Differences in Work-Related Values. Beverly Hills CA : Sage. 1980. 475 p.
5. Leech G.N. Principles of Pragmatics. London, New York, Longman, 1983, 250 p.
6. Lewis R.D. When cultures collide: leading across cultures. 3rd ed., Finland: Bookwell, 2006, 599 p.
7. Mullany L. Gendered discourse in the Professional Workplace, Plagrove Macmillan UK, 2007, 236 p.
8. Stubbs M. Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. Oxford : Blackwell, 1983. 272 p.
9. Van Dijk T.A. Studies in The Pragmatics of Discourse. *Janua linguarum. Series Maior*, 101. Hague – Paris – New York, 1998. 1247 p.
10. Van Dijk T.A. The Analysis of News as Discourse. News Analysis. *Case Studies in International and National News in the Press* / Ed. by Tean A. Van Dijk. Hillsdaly, New Jersey. 1988.
11. 10 U.S. Code 2808. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/2808>.

REFERENCES

1. Bargiela-Chiappini, F. (2009) The Handbook of Business Discourse, Edinburgh University Press, 521 p.
2. Hall, E.T. (1976). Beyond Culture. Garden City New York: Anchor. 256 p.
3. Harris, Z. (1952). Discourse analysis. *Language*. V. 28. № 1. P. 1–30.
4. Hofstede, G. (1980). Culture’s Consequences: International Differences in Work-Related Values. Beverly Hills CA: Sage. 475 p.
5. Leech, G.N. (1983). Principles of Pragmatics. London, New York, Longman, 1983, 250 p.
6. Lewis, R.D. (2006). When cultures collide: leading across cultures. 3rd ed., Finland: Bookwell, 599 p.
7. Mullany, L. (2007). Gendered discourse in the Professional Workplace, Plagrove Macmillan UK, 236 p.
8. Stubbs, M. (1998). Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. Oxford: Blackwell, 1983. 272 p.
9. Van Dijk, T.A. (1989). Studies in The Pragmatics of Discourse. *Janua linguarum. Series Maior*, 101. Hague – Paris – New York, 1247 p.
10. Van Dijk, T.A. (1988). The Analysis of News as Discourse. News Analysis. Case Studies in International and National News in the Press / Ed. by Tean A. Van Dijk. Hillsdaly, New Jersey.
11. 10 U.S. Code 2808. Retrieved from: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/2808>.

УДК 811.111'23'371'42
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-94-4>

ІЛЛОКУЦІЯ ТА ПЕРЛОКУЦІЯ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ЛЕСТОЩІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРСОНАЖНОГО МОВЛЕННЯ)

Бігунова Н. О.

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-9460-9700
natalbig@ukr.net*

Ключові слова: *когнітивно-дискурсивна парадигма, художній дискурс, комунікативна ситуація, мовленнєвий акт, лестощі, іллокутивна ціль, перлокутивний ефект.*

Пропонована розвідка спрямована на вивчення іллокутивного та перлокутивного складників мовленнєвого акту лестощів у персонажному мовленні англійськомовного художнього дискурсу. З'ясовано, що мовленнєвий акт є мінімальною одиницею мовленнєвої діяльності і характеризується з огляду на його інтенційність, конвенційність, адресатність, щирість, успішність. Центральними складниками прагматичної структури мовленнєвого акту є локутивний, іллокутивний та перлокутивний компоненти.

Встановлено, що в рамках різних таксономій мовленнєвих актів лестощі належать до бехабітивів, експресивів або фатичних мовленнєвих актів. Під лестощами в роботі розуміється псевдощирий позитивно-оцінний маніпулювальний синкретичний мовленнєвий акт, що характеризується наявністю в мотивації мовця розрахунку й корисливості, а також переважно збігом адресата й об'єкта позитивної оцінки. Встановлено, що предметами оцінки в МА лестощів є зовнішність адресата, його моральні й інтелектуальні властивості, вміння, досягнення та вчинки. У статусному плані лестощі здебільшого спрямовані від нижчого за статусом комуніканта до вищого, проте такий різновид лестощів, як лестощі-вибачення, можуть бути спрямовані від мовця співрозмовникові, рівному або навіть нижчому на соціальних сходах. Адресант лестощів не є щирим і має корисливі наміри: він прагне приховати свою істинну інтенцію і видати лестощі за похвалу або комплімент. До основних іллокутивних цілей мовленнєвого акту лестощів у роботі уналежнено намір доставити адресату задоволення, поліпшити його емоційний стан за допомогою нещирої позитивної оцінки рис об'єкта лестощів; намір адресанта переконати адресата у своїй щирості; прихований намір отримати користь, матеріальну або нематеріальну; прихований намір спонукати адресата до дій, вигідних адресанту; прихований намір отримати вибачення за якусь провину адресанта перед адресатом.

Досягнення перлокутивного ефекту мовленнєвого акту лестощів залежить від уміння адресанта завуальовувати лестощі під похвалу або комплімент. Якщо адресантові це вдається, то реакцією адресата буде повне прийняття лестощів, вдячність, приємне здивування, дзеркальне реагування, відведення лестощів зі скромності. Якщо інтенції адресанта декодовані адресатом правильно, то реакцією на лестощі буде їх неприйняття.

ILLOCUTION AND PERLOCUTION OF FLATTERY SPEECH ACT (ON THE SAMPLES FROM ENGLISH-LANGUAGE FICTIONAL CHARACTER SPEECH)

Bigunova N. O.

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Theoretical and Applied Phonetics
of the English Language*

Odesa I. I. Mechnikov National University

Dvoryanska str., 2, Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0002-9460-9700

natalbig@ukr.net

Key words: *cognitive-discursive paradigm, fictional discourse, communicative situation, speech act, flattery, illocutionary aim, perlocutionary effect.*

The paper is focused on studying the illocutionary and perlocutionary components of flattery speech act of in the character speech of the English-language fictional discourse. It has been established that speech act is a minimal unit of speech activity and is characterized by its intentionality, conventionality, addressability, sincerity, success. The central components of the pragmatic structure of a speech act are the locutionary, illocutionary and perlocutionary components.

It has been found out that within various taxonomies of speech acts, flattery belongs to behabitives, expressives or phatic speech acts. In the paper, flattery has been defined as a pseudo-sincere positive-evaluative manipulative syncretic speech act, aimed at gaining benefit by the speaker, characterized mainly by the overlapping of the addressee and the object of positive evaluation. It has been established that the subjects of assessment in flattery speech act are the addressee's appearance, his moral and intellectual properties, skills, achievements and actions. In terms of status, in most cases, flattery is directed from a communicator lower in status to a higher one, however, apologetic flattery can be directed from the speaker of the same or even lower social status. The addressee of flattery is insincere and has selfish intentions: they are trying to hide their true intentions and disguise flattery as praise or a compliment. The main illocutionary aims of flattery speech act are seen as the intention to give pleasure to the addressee, to improve their emotional state with the help of insincere positive evaluation of the object's features; the intention to convince the addressee of the speaker's sincerity; the hidden intention to obtain some benefit, material or immaterial; the hidden intention to encourage the addressee to take actions beneficial to the addressee; the hidden intention to obtain forgiveness for some fault of the addressee.

The intended perlocutionary effect of flattery speech act is achieved if the speaker is able to disguise flattery as praise or compliment. If the speaker succeeds in this, the addressee's response will be acceptance of flattery, gratitude, pleasant surprise, mirror reaction, and the rejection of flattery out of modesty. If the speaker's intentions are correctly decoded by the addressee, then the flattery will not be accepted.

Постановка проблеми. Звернення до вивчення іллокутивного складника мовленнєвого акту зумовлене загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень. Принцип «людини в мові» [Benveniste, 2019] визначив розмежування двох аспектів розгляду мовних явищ: мова-стан та мова-діяльність

та був покладений в основу діяльнісного підходу, який нині є найбільш затребуваним для розгляду функціонування мови у сучасній лінгвістичній прагматиці. Цей принцип передбачає вивчення мовленнєвого утворення як результату акту комунікативної діяльності людини, яка виступає в ролі суб'єкта, що пізнає та діє. Ключовим параме-

тром висловлювання або фрагменту дискурсу, що виступає вербальним корелятом акту комунікації, визнається іллокутивна функція, або іллокуція.

У сучасних дослідженнях процесів мовленнєвого спілкування іллокуція аналізується поряд з локуцією та перлокуцією як симультанний складник будь-якого мовленнєвого акту (далі – МА), що визначає спосіб його вербального втілення (Ф. Бацевіч, Л. Безугла, Д. Вандервекен, А. Вежбіцька, З. Вендлер, Т. ван Дейк, Дж. Остін, О. Пономаренко, Г. Почепцов, Г. Приходько, О. Приходченко, Дж. Серл, Ф. Реканаті, Ж. Фоконьє та ін.).

Іллокуція як невід’ємна частина МА є, по-перше, його комунікативною інтенцією, що відображає інтенціональний стан мовця (Л. Безугла, Г. Приходько, О. Приходченко та ін.). Іллокутивна функція визначає формування МА і постає як використання висловлювання задля досягнення певної іллокутивної мети (Д. Вандервекен, Дж. Остін, Дж. Серль, Г. Почепцов та ін.). По-друге, іллокуція виступає в МА як інтенсивність реалізації іллокутивної сили, яка віддзеркалюється у категоричності висловлювання та емоційній експресії та оцінності МА (З. Вендлер, Г. Приходько, О. Приходченко та ін.).

Лінгвістичний аналіз іллокутивної семантики МА вимагає врахування прагматичних параметрів мовленнєвої ситуації, соціального статусу учасників МА, звернення до когнітивно-дискурсивної парадигми дискурсу, що передбачає пізнання мови та мовних явищ на перетині когніції та комунікації.

Мета і завдання статті. У рамках когнітивно-дискурсивної парадигми мовленнєвий акт розуміється як цілеспрямована взаємодія адресанта та адресата у разі створення дискурсивного значення у комунікативному процесі. Взаємодія дискурсу, мовленнєвого акту та висловлювання дозволяє виявити певну ієрархію, що структурує дискурс як складну систему знань, які можуть бути представлені у вигляді висловлювань та мовленнєвих актів. Дискурс постає як галузь існування МА. Тому пропонується дослідження має на меті вивчення іллокутивного та перлокутивного складників МА лестоців у персональному мовленні англомовного художнього дискурсу.

До завдань, які вирішувалися в рамках цієї розвідки, входило витлумачення лестоців як експресивного синкретичного МА; визначення та диференціація можливих іллокуцій цього акту в художньому персональному діалогічному мовленні; контекстуально-інтерпретаційний аналіз критерію широти та умов успішності, а також перлокутивного ефекту МА лестоців.

Об’єкт дослідження становлять фрагменти англомовного художнього дискурсу, в яких персонажі висловлюють та сприймають лестоці.

Предмет дослідження становлять іллокутивні цілі адресантів лестоців та перлокутивний ефект, на який вони розраховують, а також неочікуваний ними перлокутивний ефект.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Феномен лестоців рідко виступає об’єктом окремого лінгвістичного вивчення: лестоці переважно розглядаються як мовленнєвий акт або комунікативна тактика порівняно із суміжними феноменами схвалення, похвали, компліменту. Наприклад, Ю. Микитюк досліджує лестоці порівняно з іншими МА позитивної оцінки в німецькій мові і доходить висновку, що головною відмінністю між компліментом і лестоцями є фактор широти, адже лестоці використовують з метою досягнення власної вигоди шляхом надмірно позитивного наголошення на певному стані справ (успіхів чи рис характеру адресата) [Микитюк, 2012, с. 521]. Д. Гулієва, яка вивчає реалізацію комунікативних стратегій позитивної та негативної оцінки в англо-американській неофіційній комунікації, визначає лестоці як комунікативну стратегію, суб’єкт якої мотивується прагненням отримати вигоду на фоні демонстрації прихильного ставлення до адресата [Гулієва, 2018, с. 163]. М. Косовець, яка звернулася до комунікативної стратегії маніпулювання в англомовних детективних романах, стверджує, що лестоці разом з провокуванням, попередженням, погрозою, шантажем та вмовлянням є тактиками реалізації стратегії маніпулювання в мовленні детектива. Слідом за іншими дослідниками М. Косовець теж підкреслює наявність у мотивації адресанта лестоців розрахунку й корисливості [Косовець, 2021, с. 163].

У пропонуваній розвідці лестоці розглянуто в рамках теорії мовленнєвих актів, з огляду на критерій широти, з урахуванням статусу учасників цього акту та умов його успішності.

Згідно з Дж. Остіном, МА є трирівневим утворенням, де *локутивний акт* (локуція, від англ. *locution* «мовний зворот, вимова») – акт говоріння, вимовляння висловлення, який характеризується фонетичними, лексико-граматичними та семантичними структурами; *іллокутивний акт* (іллокуція, від лат. *il- в, всередині*), який має певну силу, забезпечує вказівку не лише на значення відповідної пропозиції, але й на комунікативний намір адресанта висловлювання; *перлокутивний акт* (перлокуція, від лат. *per – за допомогою*) націлений на вплив на адресата, досягнення якогось результату [Austin, 1962–2018].

В таксономії мовленнєвих актів Дж. Остіна лестоці примикають до *бехабітивів* – актів суспільної поведінки [Austin, 1962–2018]. У таксономії Дж. Серла лестоці, напевне, слід уналежнити

до *експресивів*, за допомогою яких виражаються почуття і стосунки [Searle, 1979]. Сам Дж. Серл уналежнює до експресивів такі мовленнєві акти, як вибачення, подяка, співчуття, привітання, докір, здивування, обурення. Як можна помітити, всі вони орієнтовані на соціальні ритуали. У цьому сенсі Е. Гоффман слушно називає експресиви ритуальними актами, в яких мовці висловлюють терпимість і добру волю один щодо одного [Goffman, 1981].

З іншого боку, деякі українські лінгвісти, зокрема Ю. Косенко та Н. Павлик, вказують на існування *фатичних* або *мета-комунікативних* МА, що реалізують контактно-встановлювальну функцію мови [Косенко, 2009; Павлик, 2015]. Без сумніву, адресант МА лестоців опікується важливістю контакту та гарних стосунків з адресатом, тож лестоці мають і фатичну природу.

Отже, в рамках різних таксономій лестоці витлумачуються як бехабітив, експресив або фатичний МА. Наголошуємо на синкретичному характері цього МА, оскільки адресант лестоців намагається одночасно реалізувати кілька іллокуцій.

На думку Л. Безуглої, перлокуція є інтендованим вдалим впливом мовця на думки, почуття і дії адресата або третьої особи через локутивний та іллокутивний акти [Безугла, 2005, с. 122].

Перлокутивний ефект відбиває та або інша дієва або емоційна реакція адресата. Щодо експресивів Е. Гоффман слушно зауважує, що їх формульний характер вираження зумовлює вкрай прогнозований характер реакцій на них [Goffman, 1981, с. 63]. Як підкреслює Емі Б.М. Цуї, експресиви і типові реакції на них визначаються соціальними нормами встановлення і підтримки соціальних взаємин і збереження «власного обличчя». Передбачувані реакції на оцінні висловлювання зумовлені, головним чином, скромністю, ввічливістю і «збереженням обличчя». Згода або ескалація оцінки з боку адресата мотивовані ввічливістю і «збереженням обличчя»: мовцю необхідно уникати загроз «обличчям» співрозмовників і допомагати співрозмовникові «зберігати своє обличчя» [Tsui, 1994, с. 154].

Як справедливо зазначають Г. Приходько та О. Приходченко, для експресивів «обов'язковою є умова щирості: мовець щирий у виголошенні висловлювання, що виражає пропозиціональний зміст» [Приходько, Приходченко, 2023, с. 67]. Відмінність між щирими і нещирими експресивами дослідниці вбачають у тому, що «у разі нещирого експресиву мовець не відчуває маніфестованого висловлюванням психологічного стану, він не має наміру виконати те, що виражає пропозиція. У щирому експресивному висловлюванні мовець виголошує його, відчуваючи заявлений психоло-

гічний стан і маючи намір виконувати дію, що міститься у пропозиції» [Приходько, Приходченко, 2023, с. 67].

Для аналізу критерію щирості у висловлюваннях лестоців звернімося насамперед до словникових визначень. Лестоці (*flattery*) витлумачуються як «акт вихваляння когось, часто нещиро, тому що ви чогось від них хочете» [Cambridge Dictionary]; «нещира або надмірна похвала» [Merriam Webster Dictionary]; «нещира похвала; похвала, яку ви насправді не маєте на увазі» [Longman Advanced American Dictionary, 2000, с. 548]. Окрім позитивно-оцінних сем «вихваляння» та «похвала», увагу привертають негативно-оцінні семи «нещирість», «надмірність», «розрахунок». Поза сумнівом, лестоці слід вважати нещирим мовленнєвим актом, який має також риси розрахунку на надмірності.

У пропонованому дослідженні лестоці визначаємо як псевдощирий позитивно-оцінний маніпулювальний синкретичний МА, що характеризується наявністю в мотивації мовця розрахунку й корисливості, а також переважно збігом адресата й об'єкта позитивної оцінки.

Лестоці виникають, як правило, у статусно нерівному спілкуванні «знизу нагору», тобто від мовця з нижчим соціальним статусом до співрозмовника з більш високим соціальним статусом. «Вторгнення» статусно-залежного адресанта в тематичні «володіння» адресата більш високого статусу, виявлення зацікавленості до дій і майстерності адресата є спробою підлеститися, що примушує адресанта йти на порушення соціальних норм мовленнєвої поведінки. Відповідно, висловлювання позитивної оцінки досягненням, поведінці, вчинкам адресата більш високого статусу слід трактувати як лестоці.

Контекстуально-інтерпретаційний аналіз комунікативних ситуацій висловлення персонажами художнього дискурсу лестоців свідчить про те, що об'єктом лестоців виступає або сам співрозмовник, або близька йому людина. Наведемо фрагмент художнього дискурсу, в якому лестоці висловлюються дівчиною, обтяженою величезними боргами у банку, на адресу мільйонера, на чию матеріальну допомогу вона розраховує:

“Well... I was just going to say again how much I love the picture you gave Suze.” No harm in complimenting his taste again. “I love horses”, I add for good measure.

“Then we should go riding together,” says Tarquin. “I know a very good livery near Hyde Park. Not quite the same as in the country, of course...”

“What a wonderful idea!” I say. “That would be such fun!” There’s no way anyone’s getting me on a horse. Not even in Hyde Park [Kinsella, 2000, с. 200].

Приклад ілюструє розбіжність соціального статусу, а нещирість та розрахунок Сьюз увираз-

нюються авторським описом її внутрішнього мовлення, що експлікує докладене дівчиною зусилля до схвалення смаків, звичок і ідей мільйонера, які вона не поділяє.

Проте існує різновид лестоців – лестоці-вибачення, що спостерігаються, коли мовець завинив у чомусь перед співрозмовником і вживає лестоці як інструмент вибачення; такі лестоці можуть бути адресовані рівному або навіть нижчому на соціальних сходах. Лестоці-вибачення передбачають ситуативну залежність мовця, який «завинив» перед співбесідником, як це відбулося з Реггі, коханцем Вівьєн. Зустріч з дівчиною сталася незабаром після того, як Реггі, одружений мужчина, змусив Вівьєн зробити аборт. Вівьєн виснажена як фізично, так і морально, вона глибоко розчарована у коханцеві та у житті загалом, а «компліменти», які висловлює на її адресу Реггі, далекі від правди, що підкреслено в авторському коментарі (*She didn't look beautiful at all*), вони націлені на «умаслювання», «загладжування» своєї провини. Отже, у спілкуванні комунікантів одного віку і соціального статусу, але за наявності ситуативної статусної переваги дівчини, мають місце лестоці:

He held her face in his swarthy hands, and looked her over.

"There", he said. "I swear to God, you get more beautiful every time I see you".

She went to the mirror. She didn't look beautiful at all.

After a silence he cleared his throat and said, "So. What do you want to do tonight, glamour girl?" [Waters, 2011, p. 185].

Предмети оцінки в МА лестоців такі ж самі, що у МА похвали: моральні риси та поведінка об'єкта оцінки, або у МА компліменту: зовнішність та досягнення об'єкта оцінки. Проте іллокуція мовця кардинальним чином відрізняється від відповідних актів. Якщо для адресанта компліменту головна інтенція – сказати щось приємне та бути люб'язним, а для похвали – висловити авторитетну позитивну оцінку та спонукати співрозмовника для подальшої поведінки в такому ж руслі, то в мотивації адресанта лестоців присутні розрахунок і користь.

Комплексний характер інтенцій адресанта лестоців вимагає від нього дуже тонкої комунікативної політики. Він має намір переконати адресата в щирості своїх слів, створити у нього хороший емоційний стан. Корислива зацікавленість підлесника примушує його застосовувати висловлювання, максимально наближені до похвали або до компліменту. Наприклад, нижченаведену репліку можна було б прийняти за комплімент, адже формою комплімент і лестоці практично не відрізняються. Тим не менш читач абсолютно

точно ідентифікує її як лестоці, спираючись на авторську ремарку про зусилля, яких доклав адресант, щоб репліка пролунала щиро, «потрібним» тоном, у «захопленні», але не наполегливо:

"You look sensational", Mallory said. He was careful to strike just the right note. Appreciative, but not pressing. Admiring, but not suggestive [Sheldon, 2012, p. 75].

Основними іллокутивними цілями МА лестоців, адресант якого відчуває статусно-рольову залежність від адресата, на нашу думку, є такі:

1) намір доставити адресату задоволення, поліпшити його емоційний стан за допомогою нещирої позитивної оцінки рис об'єкта лестоців (співрозмовника або близької йому людини);

2) намір адресанта переконати адресата у своїй щирості;

3) прихований намір отримати користь, матеріальну або нематеріальну;

4) прихований намір спонукати адресата до дій, вигідних адресанту;

5) прихований намір отримати вибачення за якусь провину адресанта перед адресатом.

Розглянемо епізод висловлювання лестоців з огляду на іллокуційні цілі мовця – Джемі:

Sheila knew that Jamie had a blinding hangover and that Jamie despised Patricia's writing, so she was surprised when Jamie beamed at Patricia and said, "It's an honour to meet you. Perhaps you'd like to come along with us until we fix up our business here and see how it all works, and then we can have a bite of lunch?"

Patricia melted. "That would be very exciting", she said [Beaton, 2009, p. 31].

У наведеній типовій ситуації висловлення лестоців спостерігаємо, по-перше, намір доставити адресату (Патрісії) задоволення, поліпшити її емоційний стан, по-друге, намір Джемі переконати Патрісію у своїй щирості (для чого Джемі широко посміхається Патрісії – *Jamie beamed at Patricia*), по-третє, прихований намір отримати користь, і по-четверте, бажання спонукати Патрісію до певних дій. Дві останні іллокуції впливають із контексту та фонових знань співрозмовниць. Читач знає із контексту, що бажання Джемі відволікти Патрісію від обговорення сценарію фільму, складеного на основі її книги, зумовлено тим, що сценарій дуже далекий від роману і самозакохана Патрісія може влаштувати скандал і перешкодити зйомкам фільму, які вже почалися. Більше того, лестоці на адресу письменниці Патрісії експліковані описом думок присутньої під час розмови Шейли, яка точно знає, що Джемі презирливо ставиться до романів Патрісії (*Sheila knew that Jamie despised Patricia's writing*) і тому вона вражена словами Джемі (*she was surprised*). Отже, в цьому МА лестоців спостерігаємо наяв-

ність одразу чотирьох найважливіших виокремлених нами іллокуцій.

Щодо останньої виокремленої нами іллокуції – прихованого наміру отримати вибачення за провину, гарним прикладом може слугувати наведений вище епізод лестоців-вибачення у бесіді Вівьєн та Реггі.

Що стосується перлокутивного ефекту мовленнєвого акту лестоців, то реалізація адресантом своїх іллокутивних цілей можлива у разі, якщо лестоці добре продумані адресантом, а об'єкт лестоців переконаний у власній винятковості. Ілюстрацією слугує фрагмент телефонної розмови, в якій реакцією на лестоці є прийняття її з вдячністю і висловлення лестоців у відповідь:

“You recognize my voice?” – “It’s very well known”. It was always sensible to flatter a little. – “Well thank you, Walter. I liked your portrait of Lady Juliet. You do jewellery and fabrics so well”. She had the same instinct, it seemed [Weldon, 2001, с. 91].

Досягнення перлокутивного ефекту МА лестоців залежить від низки факторів, серед яких головним слід назвати вміння адресанта завуалювати лестоці під похвалу або комплімент. Якщо адресантові це вдається, то реакцією адресата буде повне прийняття лестоців, вдячність, приємне здивування, дзеркальне реагування, відведення лестоців зі скромності.

Наведемо приклад із сучасного роману: жительки шотландського села сестри Каррі, надивившись американських детективних фільмів, впевнені, що непогано розбираються в злочинах, і заявляють поліцейському Хеймішу, що вбивство вчинила листоноша Білі. Хеймиш сприймає це як дурість і не коментує, проте Джені, яка напросилася допомагати йому опитувати свідків, заявляє, що вони проявили незвичайну кмітливість. Читач знає з контексту, що Джені (мешканка Лондона) хоче справити приємне враження на жителів села, «підлеститися» до них, щоб «вивудити» більше інформації, розплутати справу і таким чином заслужити повагу і любов Хейміша, в якого вона закохана:

Hamish’s glance flicked to the new digital television set. The Currie sisters had obviously been exposed to a recent diet of American films.

“So who killed Miss McAndrew?” he asked.

“Why, postman Billy, of course. Now that we’ve solved your case for you, you can leave us alone”.

“That’s very clever of you”, said Jenny suddenly. “I wouldn’t have thought of that”.

Both sisters beamed on her. She looked so young and pretty and respectable in her new anorak and trousers [Beaton, 2019, p. 55].

Перлокутивний ефект у цьому випадку досягнуто, про що свідчить описана автором невер-

бальна реакція сестер (*beamed on her*) та їх сформовані під впливом лестоців думки про дівчину (*young, pretty, respectable*).

Якщо інтенції адресанта декодовані правильно, реакцією на лестоці буде їхнє неприйняття. Ілюстрацією неприйняття лестоців слугує епізод, в якому приховані корисливі наміри адресанта лестоців Стенлі, викриті прозорливою Катріною (*Are you after something, Stanley?*):

“What do you want, Stanley?” “Before school breaks up, I just thought I would tell you how pretty you are”, Stanley said.

“Are you after something, Stanley?”, Catriona asked [Parsons, 2010, p. 225].

Отже, МА лестоців виявляється успішним за умови, що адресат не розпізнає лестоці як такі. Якщо інтенції адресанта декодовані адресантом правильно, то реакцією на лестоці буде їх неприйняття.

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Мовленнєвий акт традиційно вважається мінімальною одиницею мовленнєвої діяльності і характеризується з огляду на його інтенційність, конвенційність, адресатність, щирість, успішність. Центральними складниками прагматичної структури МА є локутивний, іллокутивний та перлокутивний компоненти.

Під лестоцями в роботі розуміється псевдоширий позитивно-оцінний маніпулювальний синкретичний МА, що характеризується наявністю в мотивації мовця розрахунку й корисливості, а також переважно збігом адресата й об'єкта позитивної оцінки. Предметами оцінки в МА лестоців є зовнішність адресата, його моральні й інтелектуальні властивості, вміння, досягнення та вчинки. У статусному плані лестоці здебільшого спрямовані від нижчого за статусом комуніканта до вищого, проте такий різновид лестоців, як лестоці-вибачення, можуть бути спрямовані від мовця співрозмовникові, рівному або навіть нижчому на соціальних сходах. Інваріантним мотивом дій адресанта лестоців є досягнення їм вигоди. Адресант лестоців не є щирим і має корисливі наміри: він прагне приховати свою істинну інтенцію і видати лестоці за похвалу або комплімент. Заохочуючи адресата, адресант має намір спонукати його до дії, в якій він сам зацікавлений. До основних іллокутивних цілей МА лестоців відносимо намір доставити адресату задоволення, поліпшити його емоційний стан за допомогою нещирої позитивної оцінки рис об'єкта лестоців; намір адресанта переконати адресата у своїй щирості; прихований намір отримати користь, матеріальну або нематеріальну; прихований намір спонукати адресата до дій, вигідних адресанту; прихований намір отримати вибачення за якусь провину адресанта перед адресатом.

Досягнення перлокутивного ефекту МА лестоців залежить від вміння адресанта завуалювати лестоці під похвалу або комплімент. Якщо адресантові це вдається, то реакцією адресата буде повне прийняття лестоців, вдячність, приємне здивування, дзеркальне реагування, відведення лестоців зі скромності. Якщо інтенції адресанта декодовані адресатом правильно, то реакцією на лестоці буде їх неприйняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безугла Л.Р. Перлокуція в дискурсі (на матеріалі німецького діалогічного дискурсу). *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків : Константа, 2005. С. 118–144.
2. Гулієва Д.О. Реалізація комунікативних стратегій позитивної/негативної оцінки в англо-американській неофіційній комунікації : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2018. 21 с.
3. Косенко Ю.В. Функціонування завершальних метакомунікативних одиниць на матеріалі англomовного художнього дискурсу. *Філологічні трактати*. Суми : СумДУ, 2009. Том 1, № 2. С. 95–100.
4. Косовець М.В. Комунікативні тактики реалізації стратегії маніпулювання в англomовному детективі. *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 2021. № 45. С. 181–192.
5. Микитюк Ю. Відмежування компліменту від суміжних мовленнєвих актів. *Наукові записки. Серія : філологічні науки*. Випуск 105 (2). Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. С. 519–524.
6. Павлик Н.В. Фатичні мовленнєві акти завершення контакту у зіставному аспекті. *Science and Education a New Dimension. Philology*. III(10), Issue: 47, Hungary : Diana Barkáts, 2015. С. 80–83.
7. Приходько Г.І., Приходченко О.О. Прагматика та семантика експресивів. *Науковий вісник ХДУ. Серія : Германістика та міжкультурна комунікація*. № 1. Херсон : Гельветика, 2023. С. 65–69.
8. Austin J.L. How to do things with words / ed. J.O. Urmson. Oxford : Martino Fine Books, 2018. Reprint of 1962 Edition. 178 p.
9. Austin J.L. How to Do Things with Words. Oxford : Oxford University Press. 1962. 329 p.
10. Beaton M.C. Death of a Poison Pen. London : C & R Crime, 2019. 268 p.
11. Beaton M.C. Death of a Scriptwriter. London : C & R Crime, 2009. 304 p.
12. Benveniste E. Last Lectures: Collège de France: 1968 and 1969. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2019. 196 p.
13. Cambridge Dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>.
14. Goffman E. Forms of Talk. Philadelphia : University of Pennsylvania, 1981. 236 p.
15. Kinsella S. The Secret Dreamworld Of A Shopaholic. London : Black Swan, 2000. 320 p.
16. Longman Advanced American Dictionary. England : Longman, 2000. 1746 p.
17. Merriam Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>.
18. Parsons A.D. The Call on High Country. London : Penguin Global, 2010. 612 p.
19. Searle J.R. Expression and Meaning. Cambridge : Cambridge University Press, 1979. 187 p.
20. Sheldon S. Nothing Lasts Forever. London : HarperCollins, 2012. 403 p.
21. Tsui A. B.M. English Conversation. Oxford : Oxford University Press, 1994. 298 p.
22. Waters S. The Night Watch. London : Virago, 2011. 506 p.
23. Weldon F. The Bulgari Connection. Glasgow : Flamingo, 2001. 220 p.

REFERENCES

1. Bezuhla, L.R. (2005) Perlokutsiia v dyskursi (na materiali nimetskoho dialohichnoho dyskursu) [Perlocution in discourse (on the material of German dialogical discourse)]. *Dyskurs yak kohnityvno-komunikativnyi fenomen*. Kharkiv: Konstanta, pp. 118–144.
2. Huliiieva, D.O. (2018) Realizatsiia komunikativnykh stratehii pozytyvnoi/nehativnoi otsinky v anhlo-amerykanskii neofitsiinii komunikatsii [Implementation of communicative strategies of positive/negative evaluation in Anglo-American informal communication]: thesis abstract for obtaining the scientific degree of candidate of philological sciences: 10.02.04. KhNU after V.N. Karazin. Kharkiv.
3. Kosenko, Yu.V. (2009) Funktsionuvannia zavershalnykh metakomunikativnykh odynts na materiali anhlomovnoho khudozhnoho dyskursu [The functioning of the final metacommunicative units on the material of the English-language artistic discourse]. *Philological treatises*. Sumy: SumDU. Vol. 1, № 2, pp. 95–100.
4. Kosovets, M.V. (2021) Komunikativni taktyky realizatsii stratehii manipuliuvannia v anhlomovnomu detektyvi [Communicative tactics of implementing the strategy of manipulation in an English-language detective story]. *Problemy humanitarnykh nauk*: Collection of scientific works of Drohobyt State Pedagogic University

- after Ivan Franko. Seriiia "Filolohiia", № 45, pp. 181–192.
5. Mykytiuk, Yu. (2012) Vidmezhuvannia koplimentu vid sumizhnykh movlennievnykh aktiv [Differentiation of compliment from related speech acts]. *Scientific notes. Series: Philological Sciences*, issue 105 (2). Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka, pp. 519–524.
  6. Pavlyk, N.V. (2015) Fatychni movlennievi akty zavershennia kontaktu u zistavnomu aspekti [Phatic speech acts of contact completion in comparative aspect]. *Science and Education a New Dimension. Philology*, III(10), Issue: 47, Hungary: Diana Barkáts, 80-83.
  7. Prykhodko, H.I., Prykhodchenko, O.O. (2023) Prahmatyka ta semantyka ekspresyviv [Pragmatics and semantics of expressives]. *Naukovyi visnyk KhDU. Seriiia Hermanistyka ta mizhkulturna komunikatsiia*, № 1, Kherson: Helvetyka, pp. 65–69.
  8. Austin, J.L. (2018) *How to do things with words* / ed. J.O. Urmson. Oxford: Martino Fine Books, Reprint of 1962 Edition.
  9. Austin J.L. (1962) *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press.
  10. Beaton, M.C. (2019) *Death of a Poison Pen*. London: C & R Crime.
  11. Beaton, M.C. (2009) *Death of a Scriptwriter*. London: C & R Crime.
  12. Benveniste, E. (2019) *Last Lectures: Collège de France: 1968 and 1969*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
  13. Cambridge Dictionary. Retrieved from: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>
  14. Goffman, E. (1981) *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
  15. Kinsella, S. (2000) *The Secret Dreamworld of a Shopaholic*. London: Black Swan.
  16. Longman (2000) *Advanced American Dictionary*. England: Longman.
  17. Merriam Webster Dictionary. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/>.
  18. Parsons, A.D. (2010) *The Call on High Country*. London: Penguin Global.
  19. Searle, J.R. (1979) *Expression and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
  20. Sheldon, S. (2012) *Nothing Lasts Forever*. London: HarperCollins.
  21. Tsui, A. B.M. (1994) *English Conversation*. Oxford: Oxford University Press.
  22. Waters, S. (2011) *The Night Watch*. London: Virago.
  23. Weldon, F. (2001) *The Bulgari Connection*. Glasgow: Flamingo.

УДК 811.111'373.612.2:821.111(73)-1Плат
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-94-5>

МЕТАФОРА ЯК ДОМІНУЮЧИЙ МОВНИЙ ЗАСІБ У ПОЕЗІЇ СИЛЬВІЇ ПЛАТ

Воробйова М. О.

*студентка I курсу магістратури
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, Харків, Україна
orcid.org/0009-0009-4014-7166
mariavorobyova8@gmail.com*

Кузнєцова О. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
та методики викладання іноземної мови
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-0098-1067
o.kuznietsova@karazin.ua*

Ключові слова: жанр,
ідіолект, ідіостиль,
інгерентна риса, сповідальна
поезія.

У статті висвітлено сутність понять «ідіостиль», «ідіолект» та «сповідальна поезія». У роботі досліджено різницю в поняттях «ідіостиль» та «ідіолект», на чому ґрунтується індивідуальний стиль та різні типи використання метафори в поезії Сильвії Плат. Для досягнення поставленої мети було виконано низку завдань, зазначених у роботі, та особливо дослідили метафору як інгерентну рису ідіостилу Сильвії Плат. Розкрито основні думки та підходи до визначення понять «ідіостиль» та «ідіолект» у вітчизняній науковій літературі. Проведено аналіз праць вітчизняних дослідників, в особливості С.Я. Єрмоленко та Л.О. Ставицької, що допомогло нам теоретично визначити зазначені вище поняття та в чому полягає їх чітка відмінність. Таким чином, «ідіостиль» можна позначати як індивідуальний стиль. Він своєю чергою розглядається як унікальний мовний вираз, що відображає індивідуальні особливості стилю авторки та її мовної експресії. За мету роботи поставлено дослідження особливостей індивідуального стилю та лінгвостилістичних особливостей ідіостилу авторки, зупинившись саме на метафорах. У роботі також використано такі методи дослідження, як аналіз, синтез, узагальнення інформації з опрацьованих теоретичних джерел, компонентний аналіз поетичного тексту. З'ясовано, що метафора є домінуючим мовним засобом у поезії Сильвії Плат задля передачі виразності та більшої емоційності, особливо за допомогою використання різних образів, які є нестандартними та емоційно насиченими. Як відомо, Сильвія Плат є однією з провідних фігур сповідального напрямку. Вона відверто розповідала про свої страхи, про особистий біль, начебто створюючи враження широкі бесіди з читачем. Результати дослідження засвідчують, що саме використання метфори дозволяє їй розширити межі мовлення, тим самим перетворити традиційні та закриті образи на могутні, потужні символи, які допомагають читачеві ще глибше відчувати її стани, емоції, страхи та почуття. Творчість Сильвії Плат відзначається певним поєднанням між особистим і універсальним, за допомогою якого вона висловлює загальні, але водночас закриті теми крізь призму власного досвіду.

METAPHOR AS A DOMINANT LINGUISTIC TOOL IN THE POETRY BY SYLVIA PLATH

Vorobiova M. O.

*1st Year Master's Degree Student
V. N. Karazin Kharkiv National University
Svobody Square, 4, Kharkiv, Kharkiv Oblast, Ukraine
orcid.org/0009-0009-4014-7166
mariavorobyova8@gmail.com*

Kuznietsova O. V.

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology
and Foreign Language Teaching Methods
V. N. Karazin Kharkiv National University
Svobody Square, 4, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0098-1067
o.kuznietsova@karazin.ua*

Key words: *genre, idiolect, idiostyle, inherent feature, confessional poetry.*

This article highlights the essence of the concepts “idiostyle”, “idiolect” and “confessional poetry”. Besides, it explores the difference in the concepts of “idiostyle” and “idiolect”, the basis of the individual style, and different types of metaphors used in Sylvia Plath’s poetry. To achieve this goal, a number of tasks were carried out, and in particular, we studied metaphor as an inherent feature of Sylvia Plath’s idiostyle. The main views and approaches to defining the concepts of “idiostyle” and “idiolect” in the national scientific literature were revealed, too. Based on the analysis of the Ukrainian researchers’ works, especially S. Ya. Iermolenko and L. O. Stavytska, we have theoretically defined these concepts and their clear distinction. Hence, “idiostyle” can be defined as an individual style. It is seen as a unique linguistic expression that reflects the characteristics of the author’s style and linguistic expression. This work aims to study the characteristics of the author’s style and the linguistic and stylistic features of her idiostyle, focusing on metaphors. The paper also uses the following research methods: analysis, synthesis, the generalization of information from theoretical sources, and component analysis of the poetic text. It was found that metaphor is the dominant linguistic tool in Sylvia Plath’s poetry used to convey expressiveness and greater emotionality, especially through the usage of a variety of emotional and non-standard images. Sylvia Plath is known to be one of the leading figures of the confessional poetry movement. She spoke frankly about her fears and personal pain as if creating the impression of a sincere conversation with the reader. The study results show that using metaphor allows the author to expand the boundaries of speech, thus transforming traditional and taboo images into powerful symbols that help the reader “feel” her conditions, emotions, fears, and feelings even deeper. Sylvia Plath’s work is distinguished by a combination of the personal and the universal, through which she expresses general, yet private, themes through the lens of her own experience.

Постановка проблеми. Лінгвостилістичні особливості ідіостилію Сильвії Плат є предметом інтересу в контексті стилістики та мовознавства. Ця тема є основною в контексті розуміння особистіс-

ного підходу авторки до використання чітких мовних засобів та їх вивчення у власній творчості.

Попри наявні дослідження літературної творчості Сильвії Плат, у яких акцентується увага на її

поезії та прозі, деякі аспекти її ідіостилію залишаються невизначеними. Останні дослідження зосереджуються на аналізі виразних засобів та стилістичних прийомів, але є необхідність у більш глибокому вивченні лінгвостилістичних особливостей авторки, зокрема у використанні метафор. Це стає важливим, оскільки до цього моменту ніхто не займався групуванням метафор за тематичними категоріями в українському науковому просторі.

Сильвія Плат відома своїм виразним стилем, який поєднує у собі емоційну та відверту мову, таку собі сповідь авторки, що веде нас до дослідження її ідіостилію. Однак особливості лексичного вибору, синтаксичні рішення, мовна образність та її функції у створенні мовної атмосфери залишаються піддані додатковому аналізу.

Метою статті є дослідження особливостей індивідуального стилю Сильвії Плат, інгерентною рисою якого є метафора. Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких **завдань**: схарактеризувати поняття ідіостилію у сучасній лінгвістиці; розглянути жанр «сповідальної поезії» як середовище реалізації ідіостилію; схарактеризувати творчість Сильвії Плат як однієї із засновниць жанру «сповідальної поезії»; дослідити метафору як інгерентну рису ідіостилію Сильвії Плат.

Об'єктом дослідження виступає явище індивідуального стилю та особливості його реалізації. Для цього були вибрані тексти Сильвії Плат, які рідко становлять інтерес для дослідження, а **предметом** стають особливості індивідуального стилю Сильвії Плат.

Виклад основного матеріалу. Дослідженню індивідуального стилю письменників, мови їх творів присвячено велику кількість наукових праць. Значне місце відведено дослідженню індивідуальних стилів окремих письменників – представників різних періодів розвитку літератури, зокрема, основну увагу приділяють мовним особливостям творів. Також останнім часом учені ведуть дискусії з приводу вживання термінів «індивідуальний стиль», «ідіостиль», «ідіолект» та інші.

Дослідниця С.Я. Єрмоленко вважає, що індивідуальний стиль ґрунтується на поєднанні мови і мислення, на формуванні мовної картини світу, в якій об'єднані загальне та індивідуальне, загальне і одиничне [Єрмоленко, 2001].

Поряд з терміном «індивідуальний стиль» можна зустріти термін «ідіостиль», що «відображає індивідуальне світобачення і світосприймання письменника через окремі специфічні мовні засоби або оригінальне авторське використання» [Єрмоленко, 2001, с. 64]. Ідіостиль – «індивідуальний стиль, в якому виразні, марковані засоби мови утворюють певну систему» [Літературознавчий словник-довідник, 1997, с. 67].

Л.О. Ставицька у статті «Про термін «ідіолект» зазначає, що «ідіостиль» є індивідуальним стилем, сукупністю основних стилістичних особливостей, що характеризують твори того чи іншого автора в певний період чи крізь призму всієї його творчості» [Ставицька, 2009, с. 11]. «Ідіолект» дослідниця характеризує як певну сукупність індивідуальних особливостей, що характеризують мову окремого індивіда [Ставицька, 2009, с. 10].

Отже, визначаємо, що терміни «ідіостиль» та «ідіолект» повністю не можуть сприйматися як синонімічні поняття через ширшу сферу вживання терміна «ідіостиль». А ось «ідіостиль» можна позначати таким словосполученням, як «індивідуальний стиль».

Сповідальна поезія – надзвичайно цікавий поетичний жанр, який перебуває у фокусі уваги багатьох науковців. Перш ніж розглядати поняття сповідального жанру, треба звернутись до поняття жанру.

Під жанром розуміється категорія або тип літератури чи кіно, позначений певними спільними рисами або умовностями. Ці спільні риси можуть включати теми, структуру сюжету, місце дії, персонажів, мову та стиль [Murfin, Supryia, 2006, р. 147]. Визначаємо, що поняття жанру є важливим, оскільки дозволяє класифікувати, аналізувати та порівнювати різні твори в межах певної категорії. Відмінною рисою сповідальної поезії від попередніх стилів є сміливе змістове наповнення творів, що охоплює і розвиває шокуючі і травматичні теми для того часу, коли накладалися табу на такі теми, як психічні захворювання, наслідки травматичного досвіду, залежності, гендерні ролі, суїцидальні нахили, смерть і самогубство [The Cambridge Guide to Literature in English, 2006, р. 233]. Розквіт літературного руху сповідальної поезії припадає на 1960-ті роки. Відмінними ознаками сповідального напрямку в поезії є розповідь від першої особи, мінімальна дистанція між ліричним героєм і автором. У загальній атмосфері надзвичайно емоційної напруги поезія автобіографічна за змістом і оповідна за структурою [Beach, 2003, р. 154].

Найбільш яскравими представниками сповідальної поезії є Сильвія Плат з її твором “Ariel” (1965) та Енн Секстон зі своїми видатними творами “To Bedlam and Part Way Back” (1960) та “All My Pretty Ones” (1962). І Енн Секстон, і Сильвія Плат відіграли важливу роль у сповідальному напрямі як визначні поетеси та письменниці, які порушували феміністичні теми, зображуючи життя жінок у повоєнній Америці. Двох письменниць об'єднує і загальний тип героїні-жінки, що кидає виклик суспільним засадам [The Cambridge Guide to Literature in English, 2006, р. 69].

Звернімось до біографії Сильвії: поетеса народилася у самий розпал Великої депресії в місті

Бостон, почала друкуватися у середині 50-х, а 11 лютого 1963 року її не стало. Всього за десятиліття активної і плідної літературної діяльності Плат вдалося залишити після себе значну поетичну спадщину – кілька збірок віршів: «Колос та інші вірші» (“Colossus and Other Poems”, 1960), «Аріель» (“Ariel”, 1965), «Розсікаючи води» (“Crossing the Water”, 1971), «Зимові дерева» (“Winter Trees”, 1972), особисті щоденники, малу прозу, 44 графічних роботи, а також єдиний роман з яскраво вираженою феміністською спрямованістю – «Під скляним ковпаком» (“The Bell Jar”, 1963), опублікований спочатку під псевдонімом Вікторія Лукас [Uroff, 1977, p. 110].

До основних особливостей, що характеризують специфіку сповідальної поезії Сильвії Плат, можна віднести:

– втілення феміністських ідей: у творчості письменниці реалізація нових соціальних і культурних інтенцій відбувається не на матеріалі буденної старомодної повсякденності, а на новому фундаменті сприйняття жінки;

– подолання протиставлення чоловічої та жіночої гендерних моделей за допомогою ідеї андрогінності людської свідомості, що виявляється в інтелектуальній творчості. Через свою творчу сутність людина підноситься над реальністю соціальних приписів і прийнятих моделей поведінки [Гонсалес-Муніс, 2014, с. 39];

– формулювання феміністських ідей на загальних гуманістичних засадах. Важливі і масштабні соціально-політичні події, що відбувалися у світі за життя письменниці, не могли не відбитися в її особистому досвіді, але при цьому проявлялися в її творчості лише як загальний контекст, не формуючи системи імперативних принципів;

– сповідальний характер поезії, який яскраво репрезентує широкий спектр почуттів автора, виражає його сутність, що породжує індивідуальний, неповторний авторський стиль.

З метою визначення особливостей творчості авторки в першому розділі було проаналізовано її біографію та виокремлено особливості поетичних творів. З огляду на те, що твори Сильвії Плат належать до жанру сповідальної поезії та у світлі подій з її життя було виокремлено, що інгредієнтною рисою є метафора. Під час опрацювання матеріалу, а саме трьох творів авторки “Zoo-Keeper’s Wife”, “Candles” та “Face Lift”, також було виділено 4 основні теми, які розкриває Плат, використовуючи метафори, та які типи метафоричних перенесень вона використовує.

Першою темою є **метафори, пов’язані з хворобами, смертю та депресією.**

(1) *I’m twenty,*

Broody and in long skirts on my first husband’s sofa, my fingers

*Buried in the lambswool of the dead poodle;
I hadn’t a cat yet [Plath, 1961].*

“Buried in the lambswool of the dead poodle” – метафора про глибоку пригніченість та бажання «приховатися» від світу після втрати близької людини, що приводить нас до однієї з головних тем Сильвії Плат та взагалі жанру сповідальної поезії – смерті. Також авторка згадує події свого двадцятиріччя, коли вона почувалася пригніченою та перебувала на межі суїциду.

Друга тема – метафори, пов’язані зі світлом та тінню.

У своїх роботах Сильвія Плат дуже часто використовує метафори, пов’язані зі світлом та тінню. Це пов’язано, без сумніву, з життєвим шляхом авторки, особливо з усіма перешкодами та проблемами, які траплялися на її шляху. Розглянемо типові приклади, які належать до цього розділу:

(2) *They are the last romantics, these candles:*

*Upside-down hearts of light tipping wax fingers,
And the fingers, taken in by their own haloes,
Grown milky, almost clear, like the bodies of saints [Plath, 1960].*

У куплеті спостерігаємо використання таких метафор, як: “They are the last romantics, these candles”. У цьому випадку свічки порівнюються з відчайдушними романтиками. Наступна метафора куплету – “Grown milky, almost clear, like the bodies of saints”. Тут поетеса порівнює свічки з тілами святих. “Upside-down hearts of light tipping wax fingers” – ця метафора описує свічки як об’єкти, які випромінюють світло, яке танцює на стінах і на підлозі.

Третя тема – метафори для опису відносин з чоловіком.

Цей розділ присвячено метафорам, які Сильвія Плат використовує для опису відносин з її чоловіком Тедом Хьюзом – британським поетом. Їхні відносини були неймовірно складними, ментально та фізично, бо чоловік морально вбивав Сильвію, піднімав руку на неї та зраджував. Розглянемо приклади цих метафор нижче:

(3) *I pretended I was the Tree of Knowledge.*

I entered your bible, I boarded your ark

*With the sacred baboon in his wig and wax ears
And the bear-furred, bird-eating spider*

Clambering round its glass box like an eight-fingered hand.

I can’t get it out of my mind [Plath, 1961].

В уривку поетеса метафорично описує процес життя з чоловіком Тедом Хьюзом, який вона не може забути. Життя з ним було занадто травматичним для Сильвії Плат, тому розглядаємо цю метафору як позначення її депресивного стану: “I pretended I was the Tree of Knowledge / I entered your bible, I boarded your ark”. Таким чином, вона стала Деревом пізнання Добра та Зла (Біблійна метафора).

Наостанок, четверта тема – метафори, які описують питання рівноправності жінок.

Творчість авторки не можна розглядати поза контекстом її біографії, тому треба зазначити, що батько Сильвії використовував жорстокі методи виховання і саме тому Сильвія Плат розуміла важливість висвітлювання цієї теми, особливо у 1950-их роках. Нижче розглянемо приклад використання цих метафор:

(4) *Drag up false, Edwardian sentiments,*

And I remember my maternal grandmother from Vienna.

As a schoolgirl she gave roses to Franz Josef.

The burghers sweated and wept. The children wore white.

And my grandfather moped in the Tyrol,

Imagining himself a headwaiter in America [Plath, 1960].

В уривку поетеса застосовує таку метафору, як *Edwardian sentiments*. Йдеться про питання рівноправності жінок у світі. “*Edwardian sentiments*” – Декларація про Почуття, яка була підписана 19 липня 1848 року 68 жінками і 32 чоловіками-делегатами. Таким чином, у метафорі поетеса уособлює всі права жінок, які згадуються в тексті декларації. Сильвія Плат завжди піддавала критиці соціальні норми та вела боротьбу, щоб жінки мали рівні права з чоловіками.

Таким чином, ми здійснили аналіз трьох творів Сильвії Плат, проаналізували 4 основні теми, які розкриває авторка, використовуючи метафори, та які типи метафоричних перенесень вона використовує.

Так, здебільшого авторка застосовує метафору для того, щоб передати власні емоції та переживання. Також за допомогою метафори вона виражає зовнішній вигляд, характеристики людей, предметів, явищ, процесів. Поетеса часто надає метафорам психологічної функції, відтворюючи за допомогою них події свого життя. За допомогою метафор Плат також оцінює людей, предмети, явища, процеси.

Висновки і перспективи подальших розробок. У результаті проведеної наукової розвідки було з’ясовано, що інгерентною особливістю індивідуального стилю Сильвії Плат є вживання великої кількості метафор, тому було виділено 4 основні теми (хвороби, смерть та депресія; світло та тінь; опис відносин з чоловіком; опис питання рівноправності жінок), для опису яких вона і використовує метафори. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні функцій метафор та інших мовних засобів у роботах Сильвії Плат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гонсалес-Муніс С.Ю. Сповідальний модус поезії Енн Секстон, Сильвії Плат, Едрієнн Річ. *Наукові записки ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*, 2014. С. 37–44.

2. Єрмоленко С.Я. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

3. Літературознавчий словник-довідник / Авт.-уклад. Р.Т. Громяк, Ю.І. Ковалів та інші. Київ : Академія, 1997. 752 с.

4. Ставицька Л.О. Про термін ідіолект. *Українська мова*. № 4. 2009. С. 3–15.

5. Beach C. *The Cambridge Introduction to Twentieth-Century American Poetry*. Cambridge University Press, 2003. P. 154–167.

6. Murfin Ross C., Supryia M. Ray. *Bedford glossary of critical and literary terms*. M.: Ray. 2nd ed. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2006. 540 p.

7. Plath S. *Zoo-Keeper’s Wife*. URL: <https://allpoetry.com/Zoo-Keeper%27s-Wife>.

8. Plath S. *Candles*. URL: <https://allpoetry.com/Candles>.

9. Plath S. *Face Lift*. URL: <https://allpoetry.com/Face-Lift>.

10. *The Cambridge Guide to Literature in English* / ed.: D. Head. 3rd ed. Cambridge University Press, 2006. 1275 p.

11. Uroff M.D. *Sylvia Plath and Confessional Poetry: A Reconsideration*. *The Iowa Review*. 8(1), 1977. P. 104–150.

REFERENCES

1. Beach, C. (2003) *The Cambridge Introduction to Twentieth-Century American Poetry*. Cambridge University Press, pp. 154–167.

2. Honsalies-Munis, S.Yu. (2014) *Spovidalny modus poezii Enn Sekston, Sylvii Plat, Edrienn Rich* [The confessional modus of the poetry by Anne Sexton, Sylvia Plath, and Adrienne Rich]. *Naukovi zapysky KhNPU im. H.S. Skovorody*, pp. 37–44.

3. Iermolenko, S.Ya. (2001) *Ukrainska mova: korotkyi tлумachnyi slovnyk linhvistychnykh terminiv* [The Ukrainian language: a short explanatory dictionary of linguistic terms]. Kyiv: Lybid.

4. *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* (1997). [Literary dictionary and reference book]. Kyiv: Akademiia.

5. Murfin, Ross C., Ray, Supryia M. (2006) *Bedford glossary of critical and literary terms*. M.: Ray. 2nd ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

6. Plath, S. *Zoo-Keeper’s Wife*. Retrieved from: <https://allpoetry.com/Zoo-Keeper%27s-Wife>.

7. Plath, S. *Candles*. Retrieved from: <https://allpoetry.com/Candles>.

8. Plath, S. *Face Lift*. Retrieved from: <https://allpoetry.com/Face-Lift>.

9. Stavtyska, L.O. (2009) *Pro termin idiolekt* [About the term idiolect]. *Ukrainska mova*, pp. 3–15.

10. *The Cambridge Guide to Literature in English* (2006). Cambridge University Press.

11. Uroff, M.D. (1977) *Sylvia Plath and Confessional Poetry: A Reconsideration*. *The Iowa Review*. 8(1), pp. 104–150.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ EPIDEMIC: ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛЕКСЕМИ-НОМІНАНТА

Гахарія К. В.

*аспірантка кафедри англійської філології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-3180-5859
karinavramenko@gmail.com*

Ключові слова: *концепт,
епідемія, лексикографія,
етимологія, античність,
сучасність.*

У статті розглядаються особливості та причини базових змін та розширення значень поняття «епідемія» у контексті певних історичних подій. Ця тема є особливо актуальною у зв'язку з необхідністю оновлення нашого розуміння цього концепту, оскільки остання сучасна епідемія, викликана COVID-19, призвела до серйозної глобальної кризи у всіх сферах суспільного життя. Пандемічні події останнього часу оголили старі та ініціювали створення нових форм взаємозв'язків у концептуальному плані, особливо акцентуючи увагу на таких, не менш актуальних концептах, як «пандемія» та «коронавірус».

Метою статті є спроба аналізу еволюційних змін концепту EPIDEMIC у зв'язку з історичним розвитком суспільства та набуття ним нових смислових відтінків, поєднання результатів синхронічного та діахронічного аналізів цього концепту. Для цього було проведено огляд різноманітних інтерпретацій та розуміння феномену епідемії як концепту і окремо епідемії як лексеми-номінанту, запропонованих представниками різних наук, включаючи медицину, філософію, історію, теологію, політику та мистецтво впродовж історичного розвитку суспільства.

Об'єктом дослідження є концепт EPIDEMIC у масовій свідомості, специфіка його актуалізації та вербалізації, лексикографічні зміни, які відбувались у семантичному полі концепту впродовж історії.

Предмет дослідження – лексема-номінант концепту EPIDEMIC у різних пам'ятках історії, особливості та контекст її використання, шлях ускладнення та відмежування від інших лексем зі спорідненим значенням. У процесі дослідження були поставлені і реалізовані такі завдання:

1. Розглянути основні історичні підходи до розуміння та сприйняття концепту EPIDEMIC.
2. Проаналізувати сучасне значення концепту EPIDEMIC.

Дослідження охоплює широкий діапазон періодів від давньогрецького розуміння слова «епідемія» до його першого серйозного переосмислення і подальшого, тепер уже сучасного використання. Авторка розглядає роботи видатних історичних особистостей, серед яких Гомер, Гіппократ, Фулідід, Еміль Літтре та багато інших. Окрім цього, у роботі використовуються напрацювання і сучасних дослідників, як вітчизняних, так і зарубіжних: Р. Поворознюка, О. Шаніної, С. Муаллем, Ю. Мей, Е. Йокунс і інших.

Такий підхід до вивчення концепту і його лексикографічної репрезентації дозволяє провести відповідності та поєднати динаміку конкретних історичних подій та концептуальну еволюцію поняття «епідемія», з'ясувати, як час та контекст впливають на його сприйняття у суспільній свідомості та чи є актуальна форма розуміння концепту кінцевою.

LEXICOGRAPHIC ANALYSIS OF THE CONCEPT OF EPIDEMIC: FEATURES OF THE USE AND TRANSFORMATION OF NOMINATIVE LEXEMES

Hakhariia K. V.

Postgraduate Student at the Department of English Philology

Zaporizhzhia National University

Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0000-0003-3180-5859

karinavramenko@gmail.com

Key words: *concept, epidemic, lexicography, etymology, antiquity, modernity.*

The article discusses the features and causes of basic changes and expansion of the meaning of the concept of “epidemic” in the context of certain historical events. This topic is particularly relevant due to the need to update our understanding of this concept, since the latest modern epidemic caused by COVID-19 has led to a serious global crisis in all spheres of public life. Recent pandemic events have exposed old ones and initiated the creation of new forms of relationships in conceptual terms, especially focusing on such equally relevant concepts as “Pandemic” and “coronavirus”.

The purpose of the article is to try to analyze the evolutionary changes of the concept of EPIDEMIC in connection with the historical development of society and its acquisition of new semantic shades, combining the results of synchronous and diachronic analyses of this concept. For this purpose, a review of various interpretations and understanding of the phenomenon of the epidemic as a concept and separately of the epidemic as a nominee token, proposed by representatives of various sciences, including medicine, philosophy, history, theology, politics and art during the historical development of society, was carried out.

The object of research is the concept of EPIDEMIC in the mass consciousness, the specifics of its actualization and verbalization, lexical and graphic changes that have occurred in the semantic field of the concept throughout history.

The subject of the research is the nominee lexeme of the EPIDEMIC concept in various historical monuments, the features and context of its use, the path of complication and differentiation from other lexemes with a related meaning.

In the course of the research, the following tasks were set and implemented:

1. Consider the main historical approaches to understanding and perceiving the concept of EPIDEMIC.

2. Analyze the current meaning of the EPIDEMIC concept.

The study covers a wide range of periods from the ancient Greek understanding of the word “epidemic” to its first serious reinterpretation and subsequent, now modern use. The author examines the works of outstanding historical figures, including Homer, Hippocrates, Thucydides, Emile Littré and many others. In addition, the paper uses the best practices of modern researchers, both domestic and foreign: R. Povoroznyuk, O. Shanina, S. Muallem, Y. Mail, A. Jocuns, etc. This approach to the study of the concept and its lexical and graphic representation allows us to make correspondences and combine the dynamics of specific historical cases and the conceptual evolution of the concept of “epidemic”, to find out how time and context affect its perception in the public consciousness and whether the actual form of understanding the concept is final.

Постановка проблеми. Останні світові події істотно вплинули на стан сучасних мов і змусили змінити уявлення про деякі раніше набагато менш актуальні концепти.

Концепт – це процес творення смислів та побудови інформації про це явище» в широкому сенсі

та «інтенціональну» функцію, що визначає множинність об’єктів або предметів» у вузькому значенні відповідно.

На сьогодні, коли ситуація із зараженням спала і стала більшою мірою контрольованою, концепт EPIDEMIC все рідше і рідше трапляється в

побутових бесідах і новинних заголовках. Проте, оскільки пройшло не так багато часу з моменту початку пандемії, такий концепт усе ще залишається у полі інтересу громадськості, і тому дослідження тих змін, які вже в ньому відбулися та продовжують відбуватися, є особливо актуальними в цей проміжок часу.

Аналіз недавніх публікацій свідчить про значний інтерес мовознавців до проблематики, пов'язаної із COVID-19. Наприклад, у 2020 році спостерігається збільшення кількості наукових робіт, що стосуються концепту "CORONAVIRUS", його вживання у медійному дискурсі, нові лексичні структури, які з'явилися у зв'язку з пандемією коронавірусу тощо. Серед дослідників, які присвятили свої роботи цій темі, можна відзначити Н. Долусову, С. Жаботинську, В. Катерміну, К. Красницьку, Н. Степанюка, К. Яченка, а також З. Ху, С. Карамі, К. Лі, О. Махмута, З. Янга, А. Чжана та інших. В англomовному науковому дискурсі також знайдуться дослідження, присвячені концептам "VIRUS", "PANDEMIC", їхньому використанню та змінам у ході історії, а також особливостям функціонування. Проте є не досить дослідженими або зовсім не дослідженими питання еволюції концепцій у медично-епідеміологічному дискурсі, які, на наш погляд, потребують подальшого вивчення.

Метою статті є вивчення та аналіз самого процесу внутрішніх змін концепту в умовах сучасності, формування нових знань про особливості видозміни концепту EPIDEMIC у масовій свідомості та вплив різних факторів на специфіку сприйняття концепту в англomовному дискурсі.

Особлива увага у цій статті приділяється лексемі-номінанту концепту EPIDEMIC, оскільки нині саме вона є основним вербалізатором цього концепту та на її прикладі можна наглядно прослідкувати історію трансформації та розширення самого концепту EPIDEMIC упродовж тривалого часу.

Об'єктом дослідження є концепт EPIDEMIC у масовій свідомості, специфіка його актуалізації та вербалізації, лексикографічні зміни, які відбувались у семантичному полі концепту впродовж історії.

Предмет дослідження – лексема-номінант концепту EPIDEMIC у різних пам'ятках історії, особливості та контекст її використання, шлях ускладнення та відмежування від інших лексем зі спорідненим значенням.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Концепт EPIDEMIC є важливим складником медично-епідеміологічного дискурсу і використовується в багатьох культурах і мовах як частина професійного лексику медичних та біологічних

спеціалістів. Проте його застосування не обмежується лише цією сферою, і на сьогодні є очевидним той факт, що такі концепти, як EPIDEMIC, PANDEMIC, VIRUS і т. д., використовуються в історичних, медійних, художніх дискурсах та навіть у побуті.

Зростаюча частота вживання цих термінів у різних аспектах життя людей пояснюється глобалізацією, екологічними проблемами, що спричиняють епідемії, економічним розвитком, впливом на модернізацію медицини, доступністю інформації про здоров'я та хвороби, а також популярністю соціальних мереж і блогів, де експерти можуть поширювати знання про ці аспекти фізичного та психічного здоров'я людей.

Важливо зазначити, що погляди людей на епідемії змінювалися протягом історії і прямо взаємодіяли з науково-технічним прогресом, досягненнями в інноваційній медицині, а також з цивілізаційним розвитком суспільства загалом.

У цьому контексті особливий інтерес являє дослідження трансформації та еволюції у свідомості людей не тільки самого концепту EPIDEMIC, але і значення лексеми, що є його номінантом.

Етимологію лексеми epidemic найлегше візуально зобразити у вигляді наступної схеми, котра показує трансформацію такої лексеми від сучасності до її найперших форм:

англ. epidemic < фр. épidémique < середньовіч. épidémie < лат. epidēmia < давньогр. ἐπίδημος, epidēmios («epí», над + «dēmos», люди) [Rey, 1992, p. 152].

Як можна побачити, первинна форма лексеми, що використовується для вербалізації концепту EPIDEMIC, складається з двох смислових частин – epí, що означає «над», «на» або ж «зверху», і dēmos, що означає «люди» або «народ».

Згідно із загальноприйнятою думкою, історія використання терміна «епідемія» ведеться від однойменної праці, створеної Гіппократом у 430 р. до н. е. Однак така лексема існувала і до цього – так, слово ἐπίδημος трапляється в «Одіссеї» Гомера (пісня I, вірші 194 і 230) за 2 століття до появи «Епідемії» Гіппократа. У тексті «Одіссеї» лексема ἐπίδημος використовувалася для позначення того, «хто повернувся додому» і «хто у своїй країні». Як можна зрозуміти, у цьому випадку основним значенням лексеми була приналежність або віднесеність кого-небудь або чого-небудь до певної місцевості.

Для кращого розуміння тенденції використання лексеми ἐπίδημος здається логічним поглянути не тільки на динаміку зміни її центрального значення, але також і на частоту використання щодо інших лексем, що відносяться або визначають медичні явища – νόσος (nosos, хвороба) і λοιμός

(loimos, чума), адже, хоча лексема *epidemios* і отримала еволюцію свого основного значення, вона все ще була далека від позначення того концепту, до якого звикли ми з вами.

З цієї причини лексеми *νόσος* і *λοϊμός* все ще використовувалися в текстах набагато частіше, ніж лексема *ἐπίδημος*.

Це твердження ґрунтується на результатах дослідження матеріалів з бази даних Perseus Digital Library [Mai, Jocuns, 2023], яка є однією з найбільших бібліотек оцифрованих античних текстів літературного і наукового характеру і тому дає можливість робити відносно об'єктивні висновки щодо частоти використання тих чи інших слів.

Результати роботи з текстами бібліотеки показали, що в 489 різних текстах (архів бібліотеки не містить праць Гіппократа) лексема *epidemios* у значенні прикметника використовувалася 9 разів, серед яких 4 рази – у текстах Гомера.

Дещо змінені доричні форми *epidamos* і *epidemos* у текстах трапляються всього 3 рази.

Водночас дієслівна форма лексеми *epidemeo* використовувалася 144 рази, в основному в текстах, що датуються IV століттям і раніше, коли її головним значенням було «жити у своїй країні або повертатися в неї».

Для порівняння, лексема *posos* використовувалася 712 разів, а лексема *loimos* – 400 разів, відповідно, можна легко підрахувати, що за приблизного обсягу всіх наявних текстів $\approx 4,8$ мільйона слів відсоток входження лексеми *epidemios* у значенні прикметника і дієслова становить 0,35% на 10000 слів, тоді як входження тільки лексеми *posos* становить 1,47%, а входження лексеми *loimos* – 1,18% на ті ж 10000 слів відповідно.

Яким же чином лексема *epidemios* стала номінантом концепту EPIDEMIC? На жаль, зважаючи на нестачу античних текстів перехідного періоду важко більш точно простежити шлях зміни ключового значення лексеми. Все, що нам відомо достеменно, так це те, що, як уже згадувалося раніше, величезний внесок в еволюцію цього концепту вніс Гіппократ, який створив одну з найбільших медичних праць під назвою «Епідемія», де він вдався до використання лексеми *epidemios* у більш звичному для нас значенні.

Справа в тому, що Гіппократ вважав можливість прогнозування появи і протікання хвороб одним з найважливіших аспектів медицини. Ця віра спонукала його розглядати хворобу як динамічний процес із власним розвитком, який є послідовним і повторюваним алгоритмом.

Звертаючи увагу на те, що у своїх роботах учений використав нозологічний підхід, необхідно відзначити, що значення, в якому він використовував лексему *epidemios*, ділилося на дві частини:

1) Як група випадків захворювання, які клінічно були схожі один з одним за медичними показниками;

2) Як групи різних захворювань, які виникають в один і той же час року або в одному і тому ж місці, і поширюються «на народ», тобто мають масовий характер зараження.

Таким чином, Гіппократ застосовував лексему *epidemios* стосовно груп синдромів або захворювань з посиланням на атмосферні характеристики, пори року або географію, а іноді і на поширення цього синдрому серед людської популяції.

Серйозну семантичну плутанину викликали переклади творів Фуکیدіда французькою мовою, які створювалися в період першої половини XIX століття. Одним із прикладів таких ускладнень можна назвати переклади знаменитого французького діяча Еміля Літтре [Frith, 2012, p. 598].

Фуکیدід, описуючи події Пелопонеської війни, в певний момент перериває розповіді ліричним відступом, присвяченим знаменитій Афіській чумі, яка трапилася на початку літа 430 р. до н. е. Протягом довгого часу саме цей опис було прийнято вважати першим письмовим свідченням епідемії [Britannica thesaurus, 2020].

Проблема криється в тому, як саме здійснювався переклад його тексту: в оригіналі тексту в описі подій використовується лексема *posos*, що означає «чума», тоді як французький аналогічний термін більше відповідав за змістом не лексемі *posos*, а *pestis*, яка не має чіткої етимології і позначає будь-яку заразну хворобу, епідемію або біч.

Фуکیدід ніколи не використовував термін «епідемія» в тому сенсі, в якому його розробляв Гіппократ. У значення терміна “*posos*” Фуکیدід включав низку клінічних ознак хвороб, що з'явилися, імовірно, на півдні Ефіопії і поширилися по всьому Єгипту, Лівії, а потім у Греції, а тому він і використовував лексему *posos* не в значенні чуми, а як визначення якогось хвороботворного ефекту, що негативно позначався на здоров'ї людини [Carmichael, 1993, p. 281].

Наступний етап актуалізації концепту EPIDEMIC наступив разом з новою хвилею вірусних заражень – головною формою вербалізації тут виступає французька лексема *epidémie*, яка вперше трапляється в такій формі у текстах початку XVIII століття (в більш ранніх джерелах можна зустріти такі форми лексеми, як *épydime* в XIV столітті і *epidimie* в XVII столітті відповідно) [Шаніна, 2015, с. 42].

Перша зареєстрована пандемія (світова епідемія) – Юстиніанова чума закріпила у колективному несвідомому небезпеку та смертоносність цього явища, остаточно змістила сприйняття концепту EPIDEMIC у негативний полюс. Більше того, у цей період він набуває асоціацій із невід-

воротністю, фатальністю та повною руйнацією. Так, письменник Прокопій Кесарійський, ставши свідком чуми, писав: «Від чуми не було спасіння людині, де б вона не жила <...> багато будинків спорожніли <...> мало кого було можна зустріти за роботою» [Grmek, 1991, p. 106].

Лише через 22 століття після Гіппократа, у другій половині XIX століття, французькою мовою були введені терміни *épidémiologie* (1855 р.), *épidémiologique* (1878 р.) і *épidémiologiste* (1896 р.), а також активізувався процес вивчення, дослідження і розробки інших пов'язаних з ними понять [Bailly, 1950, с. 76].

Крім того, приблизно в цей же час подібний процес почав усе сильніше проявлятися в інших європейських мовах, зокрема, в англійській.

У другій половині XX століття термін «епідемія» почав застосовуватися і до неінфекційних захворювань, наприклад, до епідемії раку або епідемії ожиріння. Поширення значення на неінфекційні причини відноситься до захворювання, що вражає велику кількість людей, з недавнім і істотним збільшенням числа випадків [Поворознюк, 2018, с. 156–160].

Таке семантичне розширення концепту EPIDEMIC стосується і немедичних подій: наприклад, різні словоформи лексеми *epidemic* використовуються журналістами для позначення всього, що негативно впливає на велику кількість людей або об'єктів і поширюється як хвороба, наприклад, крек-кокаїн або комп'ютерні віруси.

У XXI столітті уявлення про епідемію, як про щось, що різко приходить і масово «накриває» людей, знову зрушило в галузь немедичного, отримавши ще одне додаткове значення, котре вербалізує уявлення про масовість людських почуттів/емоцій/захоплень, і в певному сенсі повернувшись до свого первісного значення [de Romilly, 1991, p. 19].

На сьогодні основні значення лексеми *epidemic* представлені у найбільш відомих англійських словниках, а саме Оксфордському тлумачному словнику, Кембриджському тлумачному словнику та словнику Meriam-Webster.

Виходячи з комплексу представлених визначень, можна сконструювати таке комплексне поняття лексеми *epidemic*, що вербалізує концепт EPIDEMIC:

1) для іменника – хвороба або захворювання, що носить епідемічний характер і швидко поширюється серед популяції, групи або спільноти; небажане або несприятливе явище, занадто швидко поширюється у фізичному або нефізичному просторі;

2) для прикметника – характеристика раптово виникаючої хвороби або явища, яке швидко поши-

рюється на великих територіях і має несприятливі згубні наслідки.

Ця специфічна особливість справила істотний вплив як на функціонування самого концепту в мові і мовленні, так і на його семантичне поле, адже залежно від того, який історичний проміжок часу аналізується, воно може як звужуватися, так і стрімко розширюватися [Поворознюк, 2018, с. 74–76].

Водночас через такі особливості актуалізації концепт EPIDEMIC не закріпився в широкому мовному арсеналі і практично не знайшов будь-якого відображення в ідіоматичних або фразеологічних виразах ні в англійській, ні в українській мовах [Селіванова, 2010].

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що протягом більшої частини існування концепту EPIDEMIC його семантика і вербалізатори пройшли довгий шлях становлення та закріплення у свідомості людей в тій формі, в якій вони нині існують. Більшість часу свого існування концепт EPIDEMIC в основному носив медичний характер і в цьому сенсі можна виділити 3 основних етапи його еволюції:

1) для Гіппократа епідемія означала сукупність симптомів, що виникли в певному місці протягом певного періоду часу, наприклад, зимовий кашель на острові Кос або літні проноси на інших островах;

2) у Середньовіччі велика кількість хвиль чуми, які змінювали одна одну, призвели до формування більш точного визначення концепту EPIDEMIC – вони почали розпізнавати епідемії однієї і тієї ж добре вивченої хвороби і використовували для позначення такого явища відповідну лексему;

3) нарешті, завдяки внеску Луї Пастера і Роберта Коха в розвиток сучасної науки і медицини, епідемії характерного захворювання можна було приписати одному і тому ж мікробу, що належить до такого роду і виду, що остаточно оформило і визначило рамки розуміння концепту EPIDEMIC у медичній сфері.

Сучасний тезаурус XXI століття пропонує ряд синонімів для лексеми “epidemic”, серед яких: *widespread catching, communicable, contagious, endemic, general, infectious, pandemic, prevailing, prevalent, rampant, rife, sweeping, wide-ranging; widespread disease contagion, endemic, growth, outbreak, pest, pestilence, plague, rash, scourge, spread, upsurge, wave, what's going around* [Mouallem, 2020].

У “Encyclopaedia Britannica” ми знаходимо сучасне визначення лексеми “epidemic”: “Epidemic, an occurrence of disease that is temporarily of high prevalence. <...> The rise and decline in epidemic prevalence of an infectious disease is a probability phenomenon dependent upon transfer of an effective dose of the infectious agent

from an infected individual to a susceptible one” [Britannica thesaurus, 2020]. Посилання на лексикографічні дані дає нам можливість дослідити як основну, так і внутрішню форму концепту. У цих синонімах ми можемо простежити як загальне, широке розуміння концепту EPIDEMIC, так і специфічні аспекти, доступні лише фахівцям у відповідних галузях (медикам, біологам, історикам і лінгвістам).

Отже, отримані факти підтверджують припущення про те, що концепт EPIDEMIC пройшов численні історичні трансформації. Розвиток лексичного значення слова «епідемія», що номінує досліджуваній нами концепт, відбувався шляхом диференціації й ускладнення за рахунок нашарування додаткових смислів і відтінків. Ці смисли пов’язані з релігією, науково-технічним прогресом, розвитком медицини та впливом масштабних світових епідемій на колективну свідомість населення.

В ядрі концепту одночасно знаходиться два рівноправних значення, які актуалізуються у свідомості залежно від контексту, в якому він зустрічає і осмислює такий концепт.

В історії становлення і розвитку концепту обидва його центральних значення, медичне і немедичне, актуалізувалися тоді, коли цьому сприяли фактори навколишньої дійсності: так, у періоди загострення епідемій, медичне значення концепту превалювало над іншими і це сприяло більш глибокому опрацюванню лексеми-номінанта. Коли ж хвороби вщухали, більш актуальним ставало немедичне значення концепту, яке не вказувало на хворобу як таку, але відсилало до її характерних ознак, наприклад, «щось поширюється як епідемія» або «якась ідея стала епідемічною (тобто заразною)».

Тим не менш, хоча ми і бачимо, що концепт EPIDEMIC постійно актуалізується в мові протягом самого існування людини, його форма еволюціонує досить повільно, тому справедливо припускати, що в майбутньому його чекають такі ж неминучі зміни, і нам багато належить про нього дізнатися.

Оскільки вірусні захворювання час від часу активізуються, провокуючи появу все нових епідемій, циклічність цього процесу природним чином знаходить відгук і в науковій, і у світській сфері людського життя, а тому дослідження концепту носить вкрай важливий характер – у медицині краще розуміння і уточнення кордонів і внутрішньої структури концепту дозволить використовувати ці знання для дослідження поточних і прогнозування майбутніх епідемій.

У культурі ж дослідження цього концепту дасть можливість виявляти, аналізувати і вирішувати різні соціальні проблеми, які завжди виника-

ють у разі появи нової епідемії, але які не повинні стати гальмом розвитку людства у соціальному, духовному і ментальному плані.

З цієї причини найбільш доцільним видається проведення подальших досліджень, які б змогли розширити і поглибити знання про концепт на різних стадіях історії, співвіднести їх не тільки між собою, але і з тим контекстом, в якому вони актуалізувалися, нарешті, зробити спроби спрогнозувати подальший розвиток концепту і, відповідно, підготуватися до майбутніх викликів долі, будь то чергова заразна ідея, релігійна або політична, або ж нова хвороба, з якою людству доведеться стикнутися в майбутньому і з якою необхідно буде боротися всіма доступними способами.

Неабиякий інтерес являють також потенційні дослідження трансформації концепту у зв’язку з повальною цифровізацією, появою цілого віртуального простору, у якому існує не лише велика кількість нових форм мистецтва, рефлексії та самовираження, але також і медичних інструментів, інновацій та інструментів, які стають дедалі популярнішими та все більше вдосконалюються, підлаштовуючись під умови сьогоденності, коли жити в реальному світі набагато небезпечніше, ніж у віртуальному, де інфекції та віруси не мають сили над фізичними тілами і тому не можуть їм зашкодити.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поворознюк Р.В. Дискурс епідемій як проблема перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Вип. 38. Т. 1. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 156–160.
2. Поворознюк Р.В. Медичний переклад як засіб популяризації біомедичних знань. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Вип. 34. Т. 2. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 74–76.
3. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.
4. Шаніна О.С. Медичний дискурс: комунікативно-прагматичний і сугестивний аспекти. Одеса, 2015. 254 с.
5. Bailly A. Dictionnaire grec-français. Paris : Payot. 1950. 793 p.
6. Britannica Thesaurus. Epidemic. Encyclopedia Britannica. 2020. Retrieved from: <https://www.britannica.com/science/epidemic>
7. Carmichael A.G. Plague of Athens. The Cambridge world history of human disease. Cambridge University Press. 1993.
8. de Romilly J. Thucydide, la guerre du Péloponnèse. Paris : Les Belles Lettres. 1991.
9. Grmek M.D. Les maladies à l’aube de la civilisation occidentale. Paris : Payot. 1994.

10. Frith J. The History of Plague. Part 1. The Three Great Pandemics. *Journal of Military and Veteran Health*. 2012. Vol. 20. No. 2.
11. Kriz P., Giogini D., Musilek M., Larribe M., Taha M.K. Microevolution through DNA exchange among strains of *Neisseria meningitidis* isolated during an outbreak in the Czech Republic. New York : Res Microbiol. 1999.
12. Littré E. Oeuvres complètes d'Hippocrate. Vol. 2. Baillière (Paris). 1840.
13. Mai Y., Jocuns A. CoronaVirus Discourse: A Critical Discourse Analysis of COVID-19 Media Narratives. *Journal of Humanities*. 2023.
14. Mouallem S. The language of pandemic. *ITI Bulletin*. 2020.
15. Perseus Digital Library. Tufts University. URL: <http://www.perseus.tufts.edu>.
16. Rey A. Dictionnaire historique de la langue française. Dictionnaires Le Robert (Paris). 1992.
17. Roget J. 21st Century Thesaurus. 3rd ed. Chicago : A Delta Book. 2005.
4. Shanina, O.S. (2015) *Medychnij diskurs: komunikatyvno-pragmatychnij i sugestyvnyj aspekty [Medical discourse: communicative-pragmatic and suggestive aspects]*. Odesa. 254 p.
5. Bailly, A. (1950). *Dictionnaire grec-français*. Paris: Payot. 793 p.
6. Britannica Thesaurus (2020). *Epidemic. Encyclopedia Britannica*. Retrieved from: <https://www.britannica.com/science/epidemic>.
7. Carmichael, A.G. (1993). *Plague of Athens. The Cambridge world history of human disease*. Cambridge University Press.
8. de Romilly, J. (1991) *Thucydide, la guerre du Péloponnèse*. Paris: Les Belles Lettres.
9. Grmek, M.D. (1994) *Les maladies à l'aube de la civilisation occidentale*. Paris: Payot.
10. Frith, J. (2012) The History of Plague. Part 1. The Three Great Pandemics. *Journal of Military and Veteran Health*. Vol. 20. No. 2.
11. Kriz, P, Giogini, D, Musilek, M, Larribe, M, Taha, MK. (1999). *Microevolution through DNA exchange among strains of Neisseria meningitidis isolated during an outbreak in the Czech Republic*. New York: Res Microbiol.

REFERENCES

1. Povoroznyuk, R.V. (2013) Diskurs epidemij yak problema perekladu [Discourse of epidemics as a problem of translation]. *Scientific bulletin of the International Humanitarian University*. Odesa: Helvetika Publishing House. Vol. 1, pp. 156–160.
2. Povoroznyuk, R.V. (2018) Medychnij pereklad yak zasib populyarizatciyi biomedychnih znan' [Medical translation as a means of popularizing biomedical knowledge]. *Scientific bulletin of the International Humanitarian University*. Odesa: Helvetika Publishing House. Vol. 2, pp. 74–76.
3. Selivanova, O. (2010) *Linguistic encyclopedia*. Poltava: Environment-K. 844 p.
12. Littré, E. (1840). *Oeuvres complètes d'Hippocrate*. Vol. 2. Baillière (Paris).
13. Mai, Y., Jocuns, A. (2023). CoronaVirus Discourse: A Critical Discourse Analysis of COVID-19 Media Narratives. *Journal of Humanities*.
14. Mouallem, S. (2020) The language of pandemic. *ITI Bulletin*.
15. Perseus Digital Library. Tufts University. Retrieved from: <http://www.perseus.tufts.edu>.
16. Rey, A. (1992). *Dictionnaire historique de la langue française*. Dictionnaires Le Robert (Paris).
17. Roget, J. (2005). *21st Century Thesaurus*. 3rd ed. Chicago: A Delta Book.

УДК 811.111'37'42
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-94-7>

НЕГАЦІЯ У НОМІНАТИВНОМУ ПОЛІ КОНЦЕПТУ LAZY (НА ПРИКЛАДІ ЯДЕРНОЇ СЕМЕМИ LAZINESS ТА ЇЇ СИНОНІМІВ)

Домбровська С. А.

*аспірантка кафедри лексикології та стилістики англійської мови
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-4278-7177
sofiadombrovskabrit@gmail.com*

Ключові слова: вербалізація, концепт, сема, заперечення, лінгвістичне поле.

Стаття присвячена дослідженню особливостей вербалізації концепту LAZY. В роботі семи розглядаються як найменші складники номінативного поля. Було проаналізовано 170 дефініцій 15 іменників у 8 словниках. Отриманий матеріал був підданий подальшому дефініційному аналізу, який виявив важливу роль семи заперечення чогось, відсутності чогось. У ході дослідження було сформовано синонімічний ряд англійських іменникових лексем, що позначають **якість, стан людини** та що об'єднані темою лінивий, це іменник laziness, а також лексеми, синонімічні до нього. У статті проаналізовано дефініції лексичної одиниці laziness в англійських словниках; проведено семний аналіз смислової парцели заперечення у складі номінативного поля вербалізованого концепту LAZY. Було виявлено, що 55,3% усіх проаналізованих дефініцій містять принаймні один вербалізатор семи заперечення, відсутності чогось. У виборці з 15 іменників кожен іменник має принаймні 25% дефініцій, які містять вербалізатори семи заперечення, відсутності чогось, а в дефініціях чотирьох з іменників не було зареєстровано жодної дефініції, яка б не мала принаймні одного вербалізатора цієї семи у своєму складі. У статті висвітлюється кількісна представленість вербалізаторів семи заперечення, відсутності чогось у дефініціях іменників-синонімів лексеми laziness. Це 15 різних засобів, а саме: іменник lack (19,8%), частка not (17,9%), префікс un- (10,5%), іменник failure (9,9%), префікс dis- (3,7%), префікс in- (3,7%), суфікс -less (3,7%), префікс ab- (2,5%), займенник no (1,9%), прийменник without (1,9%), іменник aversion (1,2%), дієслово to fail (1,2%), займенник less (0,6%), займенник little (0,6%), займенник no one (0,6%). Такі результати дозволяють стверджувати, що сема заперечення, відсутності чогось є невід'ємною частиною номінативного поля концепту LAZY.

NEGATION IN THE NOMINATIVE FIELD OF THE CONCEPT LAZY (ON THE EXAMPLE OF ITS NUCLEAR LEXEME LAZINESS AND ITS SYNONYMS)

Dombrovska S. A.

*Postgraduate Student at the Department of Lexicology and Stylistics
of the English Language
Odesa National University named after I. I. Mechnikov
Frantsuzky boulevard, 24/26, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4278-7177
sofiadombrovskabrit@gmail.com*

Key words: *verbalization, concept, seme, negation, laziness, nominative field.*

The article is devoted to the study of the peculiarities of the verbalization of the LAZY concept. In the work semes are considered as the smallest components of the nominative field. 170 definitions of 15 nouns in 8 dictionaries were analyzed. The data were subjected to further definitional analysis, which revealed the important role of the seme negation, absence of something. In the course of the research, a synonymous series of English-language noun lexemes denoting *the quality, state of a person* and which are united by the theme of lazy, this is the noun laziness, as well as lexemes synonymous with it, was formed. The article analyzes the definitions of the lexical unit laziness in English dictionaries; an analysis of the semantic parcel of negation as part of the nominative field of the verbalized concept LAZY was carried out. It was found that 55.3% of all analyzed definitions contain at least one verbalizer of the seme negation, absence of something. In a sample of 15 nouns, each noun has at least 25% of definitions that contain verbalizers of the seme negation, absence of something, and in the definitions of four of the nouns, not one definition was registered that did not have at least one verbalizer of this seme. The article highlights the quantitative representation of verbalizers of seme negation, absence of something in the definitions of nouns-synonyms of the lexeme laziness. These are 15 different means, namely: the noun lack (19.8%), the particle not (17.9%), the prefix un- (10.5%), the noun failure (9.9%), the prefix dis- (3.7%), the prefix in- (3.7 %), the suffix -less (3.7%), the prefix ab- (2.5%), the pronoun no (1.9%), the preposition without (1.9%), the noun aversion (1.2%), the verb to fail (1.2%), the pronoun less (0.6%), the pronoun little (0.6%), the pronoun no one (0.6%). Such results allow us to claim that the seme negation, absence of something is an integral part of the nominative field of the LAZY concept.

Постановка проблеми. Мовознавство ХХІ століття динамічно розвивається з безліччю відгалужень, нових підходів до вивчення мовного матеріалу. Один з таких нових напрямів – когнітивні дослідження. Висуванню на перший план у лінгвістиці як гуманітарній науці когнітивних досліджень – одного з таких нових напрямів – сприяло усвідомлення того, що аналіз мови не може бути обмежений дослідженням мовної системи, що існує окремо від інших наук. Основними когнітивно орієнтованими дисциплінами можна назвати когнітивну лінгвістику та лінгвокультурологію.

На становлення когнітивної лінгвістики вплинули праці таких учених, як Р. Джонсон, Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Ч. Філмор, У. Чейф та ін.

Пріоритетним напрямом когнітивної лінгвістики нині є дослідження вербалізації концептів у різних типах дискурсу. Концепт став об'єктом досліджень Г. Фреге, П. Стросона, Дж. Остіна, П. Грайса, Дж. Лакофф, Ю.Д. Апрусяна, Н.Д. Арутюнової, Т.В. Булигіної, А. Вежбицької, Н.Ф. Венжинович, С.В. Голик, В.З. Дем'янова, В.І. Карасіка, І.М. Колегаєвої, О.С. Кубрякової, М.М. Полюжина, О.О. Селіванової, Н.С. Слухачової, Ю.С. Степанова, А.Д. Шмельова, В.В. Червоних та багатьох інших.

Український когнітивний лінгвіст М.М. Полюжин визначає концепт як «породження мовної одиниці в певному обсязі її змісту, включно з

конотацією й конкретно-чуттєвими асоціаціями. Він містить не тільки поняття про класи предметів і явищ довкілля, а й асоціативне соціокультурне уявлення про них в узагальненому вигляді. Хоча концепт виражається мовою й закріплений за окремими її одиницями, проте він не прирівнюється до них» [Полюжин, 2015, с. 218]. На слушну думку дослідника, «зміст концепту – це результат реконструйованого розуміння слів, контекстів і текстів, у яких сформоване узагальнене уявлення про певний факт свідомості, а також зароджуються всі ті складники, які сукупно входять у розуміння терміна «концепт» [Полюжин, 2015, с. 218].

Формою мовної експлікації концепту можуть бути: 1) лексеми, 2) різні фразеологічні утворення (ідіоми, паремії, афоризми тощо), 3) тексти загалом.

Когнітивні лінгвісти нині досліджують концепти шляхом: 1) визначення певного концепту, 2) виявлення ключових слів-репрезентантів такого концепту в мові, 3) пошуку отриманих сем у різних номінативних реалізаціях: інших лексемах, синонімах, фразеологічних єдностях за допомогою виділення нових концептуальних ознак; 4) аналізу сполучуваності лексем [Голик, 2019; Колегаєва, 2018]. Виявлені семи ототожнюються з концептуальними ознаками, семемами – з концептуальними шарами, способи категоризації інтерпретуються як когнітивні ознаки. Потім на матеріалі лексико-

графічних джерел вибудовується структура концепту, що передбачає складання переліку одиниць мови, що вербалізують концепт. У компонентах концепту виділяють концептуальні шари за допомогою аналізу семем їх слів-репрезентантів та їх синонімів; потім виокремлюють концептуальні ознаки шляхом розкладання отриманих семем на семи, а виявлені концептуальні шари та ознаки поділяються на ядро та периферію на основі їх представленості в лексикографічних джерелах: перелічені у всіх джерелах шари є ядерними, а ті, які не збігаються, – периферійними.

Мета і завдання статті. Метою цієї статті є виявлення та впорядкування вербалізаторів семи *заперечення, відсутності чогось* у словникових визначеннях однієї з ядерних лексем номінативного поля концепту LAZY, іменникової лексеми *laziness* та її синонімів, а також обґрунтування теорії, що ця сема є невід’ємною частиною концепту LAZY.

Об’єктом розгляду у цій статті є номінативне поле концепту LAZY.

Предмет вивчення являють вербалізатори семи *заперечення, відсутності чогось* у словникових дефініціях ядерної іменникової лексеми концепту LAZY *laziness* та її синонімів.

У ході дослідження в методику розгляду структури концепту було внесено деякі зміни. Так, у разі виокремлення концептуальних шарів та ознак, крім *дедуктивного* методу (виділення із шарів ознак розподілом значень на семи), був використаний і *індуктивний*, через виокремлення шарів шляхом поєднання кількох ознак, а також об’єднанням декількох шарів в один.

Виклад основного матеріалу дослідження. На попередніх етапах дослідження було визна-

чено ядерні лексеми номінативного поля концепту LAZY – прикметник *lazy*, іменники *laziness* та *lazybones* і дієслово *to laze*. Внаслідок поглибленого дефініційного аналізу цих лексем та лексем, синонімічних до них, у більшості словникових визначень було зареєстровано принаймні один вербалізатор семи *заперечення, відсутності чогось*. Присутність вербалізаторів семи *заперечення, відсутності чогось* у дефініціях прикметникової лексеми *lazy* та її синонімів уже були проаналізовані нами в одній із попередніх статей.

Іменникова лексема *laziness* та її синоніми здебільшого не мають окремих словникових статей, а є частиною словникової статті відповідного прикметника чи дієслова. Через це вибірка дефініцій 15 аналізованих іменникових лексем, що позначають *стан людини*, налічує всього 170 дефініцій, що є набагато менше ніж кількість дефініцій ядерної прикметникової лексеми *lazy* та ядерної дієслівної лексеми *to laze* та лексем, синонімічних до них. Зі 170 дефініцій, що підлягали аналізу, 94 дефініції, тобто 55,3%, мають у своєму складі сему *заперечення чогось, відсутності чогось*.

Простежуємо значну розбіжність у співвідношенні загальної кількості дефініцій кожної окремо взятої лексеми і кількості дефініцій цієї лексеми, які включають у себе *заперечення*. Це відсоткове співвідношення становить від 24% до 100% (див. табл. 1), у останньому випадку кожна дефініція цієї лексеми має у своєму складі *заперечення*. Не зареєстровано жодної дефініції, яка б не містила принаймні одного прикладу *заперечення*.

Усього в 94 дефініціях, що містять сему *заперечення, відсутності чогось*, було зафіксовано 162 приклади *заперечення*, в яких ця сема вербалізується у 15 різних способів (див. табл. 2).

Таблиця 1

Відсоткове співвідношення дефініцій іменникової лексеми *laziness* та її синонімів

Іменник	Кількість дефініцій	Кількість дефініцій, в яких є заперечення	Відсоткове співвідношення
carelessness	2	2	100%
laziness	3	3	100%
slackness	4	4	100%
slovenliness	2	2	100%
inattention	9	8	88,9%
inertia	19	16	84,2%
lethargy	13	10	76,9%
negligence	19	12	63,2%
languor	16	8	50%
laxity	6	3	50%
neglect	14	7	50%
idleness	11	5	45,5%
indolence	6	2	33,3%
sloth	21	6	28,6%
dereliction	25	6	24%

Таблиця 2

Засоби вербалізації семи *заперечення чогось, відсутності чогось* у словникових дефініціях іменникових лексем, що позначають стан людини, та їх частотність

вербалізація семи <i>заперечення, відсутності чогось</i>	частотність
іменник <i>lack</i>	19,8%
частка <i>not</i>	17,9%
префікс <i>un-</i>	10,5%
іменник <i>failure</i>	9,9%
префікс <i>dis-</i>	3,7%
префікс <i>in-</i>	3,7%
суфікс <i>-less</i>	3,7%
префікс <i>ab-</i>	2,5%
займенник <i>no</i>	1,9%
прийменник <i>without</i>	1,9%
іменник <i>aversion</i>	1,2%
дієслово <i>fail</i>	1,2%
займенник <i>less</i>	0,6%
займенник <i>little</i>	0,6%
займенник <i>no one</i>	0,6%

На відміну від проаналізованих прикметникових лексем, у яких майже у половині випадків заперечення вербалізується за допомогою частки *not* (40%), у дефініціях іменникових лексем, які позначають *якість, стан людини*, не зареєстровано вербалізатора заперечення з такою великою перевагою. Найчастотнішим вербалізатором семи *заперечення, відсутності чогось* у словникових дефініціях іменникових лексем, що позначають *якість, стан людини*, є іменник *lack*, частотність якого у проаналізованих дефініціях становить 19,8% (32 приклади) у сполученні з іменниками, на кшталт *attention* (7 прикладів) та *energy* (5 прикладів):

inattention – *lack of attention* [Oxford],

carelessness – *lack of attention and thought about what you are doing* [Oxford],

lethargy – *A lack of energy or vigor* [American Heritage].

Наступною за частотністю є частка *not*, кількість прикладів якої у словникових визначеннях становить 29. Найчастіше у визначеннях іменникових лексем *not* поєднується з дієсловом у формі герундія, наприклад, у словосполученнях з *being* (5 прикладів) та *having* (3 приклади):

laziness – *the quality of not being willing to work or use any effort* [Cambridge],

idleness – *the fact of not having work or of not being in use* [Oxford].

Менш частотні словосполучення *not* зі службовим дієсловом *do* (2 приклади) у формі теперішнього часу, з інфінітивом дієслів та з прикметником (по 1 прикладу), наприклад:

inertia – *a lack of energy and a feeling that you do not want to do anything* [Longman],

idleness – *the fact of tending to be lazy and not work hard* [Oxford],

idleness – *the state of being lazy and not willing to work* [Cambridge].

Заперечення за допомогою негативного префікса *un-* становлять 10,5% усіх заперечень, зареєстрованих у цій групі іменників. Із 17 прикладів цього засобу вербалізації семи *заперечення, відсутності чогось* 7 прикладів є приєднання префіксу *un-* до прикметників, 6 прикладів до сполучника (*unless*), 2 приклади до іменника (*unwillingness*) та 1 приклад до participle II (*unintended*):

lethargy – *the feeling of having little energy or of being unable or unwilling to do anything* [Cambridge],

inertia – *a property of matter by which it remains at rest or in uniform motion in the same straight line unless acted upon by some external force* [Merriam Webster],

sloth – *unwillingness to work or make any effort* [Cambridge],

negligence – *failure to use the degree of care appropriate to the circumstances, resulting in an unintended injury to another* [American Heritage].

Іменникова лексема *failure* також вербалізує сему *заперечення, відсутності чогось*, позначаючи відсутність виконання чогось, особливо чогось, що суб'єкт повинен був зробити, *failure* = [an act of not doing something, especially something that you are expected to do]. Таким чином, *failure* є дефініційною характеристикою. Такий спосіб вербалізації семи *заперечення, відсутності чогось* зареєстрований у 16 прикладах (9,9%). Іменникова лексема зареєстрована у 13 словосполученнях з дієсловами у формі інфінітива з часткою *to*, перш за все *to pay* (3 приклади):

neglect – *failure to pay proper attention to something* [Longman],

negligence – *the failure to give somebody/ something enough care or attention* [Oxford].

Цей засіб вербалізації семи *заперечення, відсутності чогось* зафіксований також у двох словосполученнях із займенником *such* (*such failure*), за яких у цьому чи попередньому визначенні пояснюється, що саме не було виконано:

negligence – *failure to use a reasonable amount of care when such failure results in injury or damage to another* [American Heritage].

Ця дефініційна характеристика також відзначена в одному випадку словосполучення з прийменником *in* та іменником *duty*:

dereliction – *a neglect of, or failure in, duty* [Collins American English].

У проаналізованій виборці дефініцій також зафіксовані заперечення за допомогою префіксів

dis- та *in-* і суфікса *-less*, кожний з цих засобів вербалізації семи *заперечення, відсутності чогось* становить 3,7% усіх заперечень, тобто по 6 прикладів на кожний засіб вербалізації цієї семи. Префікс *dis-* приєднується до іменників *disinclination* (5 прикладів) та *disregard* (1 приклад):

sloth – *disinclination to work or exert oneself* [Collins American English],

neglect – *lack of sufficient or proper care; negligence; disregard* [Collins American English].

Префікс *in-* також приєднується до іменників (5 прикладів) і в одному прикладі до прикметника (*indifferent*):

languor – *a lack of interest or spirit; feeling of listlessness; indifference* [Collins American English],

lethargy – *the quality or state of being lazy, sluggish, or indifferent* [Merriam-Webster].

Суфікс *-less* зафіксований у іменниках у 4 прикладах та у прикметниках у 2 прикладах:

negligence – *carelessness in manner or appearance; indifference* [Collins American English],

slovenliness – *the fact of being careless, untidy or dirty in appearance or habits* [Oxford].

Далі за частотністю слідує заперечення за допомогою префікса *ab-*, такий засіб заперечення у виборці становить 2,5%. У кожному з 4 прикладів префікс *ab-* є частиною прикметника *abnormal*:

lethargy – *abnormal drowsiness* [Merriam-Webster].

Заперечення за допомогою займенника *no* та прийменника *without* становлять по 1,9% усіх засобів вербалізації семи *заперечення, відсутність чогось*. Займенник *no* та прийменник *without* вступають у словосполучення з іменниками у 3 прикладах:

indolence – *the state of showing no real interest or effort* [Cambridge],

indolence – *the state of being without work* [Cambridge].

Ще менш частотні заперечення за допомогою іменника *aversion* та дієслова *fail* – 1,2% всіх заперечень (по 2 приклади):

sloth – *aversion to work or exertion* [American Heritage],

negligence – *If someone is guilty of negligence, they have failed to do something which they ought to do (formal)* [Collins American English].

У виборці також знайдено по одному прикладу (0,6%) заперечень за допомогою займенників *less*, *little* та *no one*:

slackness – *the state of being slower and less active than usual* [Cambridge].

lethargy – *the feeling of having little energy or of being unable or unwilling to do anything* [Cambridge].

inertia – *when no one wants to do anything to change a situation* [Longman].

Висновки. Таким чином, 55,3% з усіх проаналізованих словникових дефініцій іменникових лексем, що позначають *якість людини*, мають у своєму складі сему *заперечення, відсутності чогось*. У виборці не зареєстровано жодного іменника, дефініції якого не містили б вербалізатори цієї семи. Натомість, кожна дефініція лексем *carelessness, laziness, slackness* та *slovenliness* містить принаймні один вербалізатор семи *заперечення, відсутності чогось*. У словникових визначеннях інших лексем простежуємо, що принаймні 25% всіх дефініцій певної лексеми містять вербалізатор чи вербалізатори цієї семи.

Семі *заперечення, відсутності чогось* у виборці іменникових лексем, що позначають *якість людини*, вербалізують 15 різних вербалізаторів. У більшості прикладів іменник *lack* (19,8%) та частка *not* (17,9%). Такі результати дозволяють стверджувати, що сема *заперечення, відсутності чогось* є невід'ємною частиною номінативного поля концепту LAZY.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голик С.В. Концепт: у пошуках алгоритму аналізу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2019. Вип. 17. С. 154–160.
2. Колегаєва І.М. Конструювання номінативного поля концепту: етапи та одиниці. *Записки з романо-германської філології*. Одеса : Фенікс, 2018. Вип. 1. С. 121–127.
3. Полужин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2015. № 4. С. 212–222.

СЛОВНИКИ

1. American Heritage Dictionary (AHD). URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html?q>.
2. Cambridge Dictionary (CD). URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>.
3. Collins English Dictionary (CED). URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.
4. Longman Dictionary of Contemporary English (LD). URL: <https://www.ldoceonline.com/>.
5. Merriam-Webster Dictionary (MWD). URL: <https://www.merriam-webster.com/>.
6. Oxford English Dictionary (OED). URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>.

REFERENCES

1. Holyk, S.V. (2019). Kontsept: u poshukakh alhorytmu analizu. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*. Uzhhorod: Uzhhorod. nats. un-t, Vyp. 17, 154–160.
2. Kolehaieva, I.M. (2018) Konstruiuvannia nominatyvnoho polia kontseptu: etapy ta

- odynytsi. *Zapysky z romano-hermanskoi filolohii*. Odesa: Feniks, Vyp. 1, 121–127.
3. Poliuzhyn, M. (2015) Poniattia, kontsept ta yoho struktura. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Serii: Filolohichni nauky. Movoznavstvo*. Lutsk, № 4, 212–222.
- DICTIONARIES**
1. American Heritage Dictionary (AHD). Retrieved from: <https://ahdictionary.com/word/search.html?q>.
  2. Cambridge Dictionary (CD). Retrieved from: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>.
  3. Collins English Dictionary (CED). Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.
  4. Longman Dictionary of Contemporary English (LD). Retrieved from: <https://www.ldoceonline.com/>.
  5. Merriam-Webster Dictionary (MWD). Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/>.
  6. Oxford English Dictionary (OED). Retrieved from: <https://en.oxforddictionaries.com/>.

UDC 811.111'42
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-94-8>

INSTITUTIONAL MEDICAL DISCOURSE: INTONATION MEANS

Yevdokymova I. O.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theoretical and Applied Phonetics
of the English Language
Odesa I. I. Mechnikov National University
Frantsuzskyi boulevard, 24/26, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-00027235-6466
cloud2001@ukr.net*

Vaslavska O. G.

*Student
Odesa I. I. Mechnikov National University
Frantsuzskyi boulevard, 24/26, Odesa, Ukraine
cloud2001@ukr.net*

Key words: *doctor's speech, melody, scale, terminal tone, auditor analysis, perceptive analysis, range, intonation peculiarities, communicative types of sentences.*

The paper is devoted to the study of depicting doctor-speaker oral portrait. The speech of a doctor is referred to as a medical discourse realized in a situation of examining the patient. Medical discourse is singled out as a type of institutional discourse where doctor's interaction in the process of doctor-patient communication is implied and signified as one fulfilling the goal of help and pain-relief. This type of discourse is classified as a discrete medical discourse implying an interruption in the process of communication caused by specific situations of cooperation with the patient. The structure of communication is considered to consist of two parts including the definition of the problem, its symptoms and the reason of its nascency, and an attempt to recommend the best solution. Intonation stands out as a significant means of changing the context based on a wide variability of components of intonation that make it possible to single out the key features of the medical vocabulary and grammatical structure of oral medical discourse. The analysis of the research data has brought to the inference two parts of the doctor-patient dialogue: examination-questionary of a patient and general conclusion. The examination-questionary part is characterized with the use of various types of interrogative constructions, namely general questions that create the main link of doctor-patient communication; in its turn, the general conclusion of the survey is formed out of statements mostly complex sentences. The article is based upon the auditory analysis during which basic intonation parameters have been thoroughly investigated. The medical discourse is fulfilled in a friendly situation, the intention of which is to provide assistance; the voice of the speaker-doctor is quiet; the tempo is not quick; the tone range is medium; the scale is mostly Descending Stepping one although the part of survey can be realized with the High scale or Broken scales as well. The choice of the speaker on the part of the Descending scale is intended to keep the reserved official style of an institutional discourse each word of which should be taken as utmost importance and respect.

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ ДИСКУРС: ЗАСОБИ ІНТОНАЦІЇ

Євдокимова І. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеський національний університет І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-00027235-6466
cloud2001@ukr.net*

Ваславська О. Г.

*студентка
Одеський національний університет І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса, Україна
cloud2001@ukr.net*

Ключові слова: мовлення лікаря, мелодія, шкала, термінальний тон, аудиторський аналіз, перцептивний аналіз, діапазон, інтонаційні засоби, комунікативні типи речень.

Стаття присвячена вивченню усного портрета лікаря-мовця. Мовлення лікаря належить до медичного дискурсу, який реалізується під час огляду пацієнта. Під медичним дискурсом розуміємо тип інституційного дискурсу, в якому комунікативна взаємодія лікаря в процесі комунікації лікар–пацієнт реалізує мету допомогти та знеболити. Такий тип дискурсу класифікуємо як дискретний медичний дискурс, що передбачає перерву мовлення доктора-мовця, викликану певними ситуаціями співпраці з пацієнтом, коли останній відповідає на питання. У ході перцептивного аналізу досліджено структуру дискурсу, яка складається з двох частин, включаючи визначення проблеми, її симптоми та причину появи, а також рекомендацію щодо подальшої дії задля полегшення стану пацієнта-мовця. Інтонація – значущий засіб зміни контексту, яка базується на широкій варіативності компонентів інтонації, що дає змогу виокремити ключові ознаки медичної лексики та граматичної будови усного медичного дискурсу. Аналіз даних дослідження дозволив зробити висновок щодо структури дискурсу, яка має дві частини діалогу лікар–пацієнт: огляд–опитування пацієнта та загальний висновок. Опитувальна частина, яка складається з різноманітних питальних конструкцій, основну ланку яких займають загальні питання у спілкуванні лікаря з пацієнтом; своєю чергою загальний висновок опитування формується переважно зі складних (складно-підрядних та складно-сурядних) речень. Аудиторський аналіз становить основу дослідження медичного дискурсу, під час якого детально досліджено головні інтонаційні параметри. Медичний дискурс здійснюється в дружній ситуації, метою якої є надання допомоги; голос диктора-лікаря тихий; темп середній; діапазон тону середній; шкала низхідна, переважно ступінчаста, з частковою вимовою високої або ламаної шкали. Формування дискурсу низхідною шкалою надає стриманий офіційний стиль спілкування інституційному дискурсу, де кожне слово лікаря повинно мати вагу та сприйматися з повагою.

Formation of the problem. Various spheres of human activity have created a large variety of relationships depending on the sphere of communication. At this stage of the development of linguistics and communication of relationships, there is a spread of each institutional discourse due to the increase in the services provided. An integral branch

has always been and remains the field of care, where medicine is referred to and identified as medical discourse.

Linguists interpret medical discourse in a different way according to the aim of the research. There is a general understanding it to be signified as a capacious concept, but the assistance provided at the time of the

addressee's initial request is the main one for relieving pain symptoms. What is more, it requires good communication skills on the part of the interlocutor-doctor. Words and their organization is quite important, but the fact how you present the illness, or diagnosis, or treatment can cause different emotions and psychological states. Under these circumstances, we imply the influence of intonation to be immense. It is the intonation of the opinion and assistance that provides a combination of knowledge and skills in a particular situation of communication. The structure of intonation hasn't been thoroughly studied yet.

The purpose and objectives of the article. Oral communication in any language makes discourse impossible without intonation, which implies two components that complement each other. These components include communicative and pragmatic components, which is enhanced by the emotional and expressive meaning of the utterance.

The structure of intonation and its means of creating oral medical discourse are relevant to the topic of the study. The main task is to investigate melody and its influence on the basis of its components and their function while depicting the portrait of saver-helper and professional.

Subject and object of research. The object of the study is the oral texts of modern English-speaking doctors which form the basis of oral medical discourse: the acquaintanceship and the inference.

The subject of the research is intonation means used in creating medical discourse where a dialogic unity is considered to be of great importance.

The material of this study is two video recordings of oral English medical discourse taken from the Internet. The discourse refers to American variant of English, it was transcribed and recorded in A 4 format. The data of the article is the part of introduction-examining and systematic questioning of the patient by the doctor which lasts 780 seconds.

The fulfillment of the goal is coherent to the methods to provide the adequate interpretation of the results achieved. Thus, the main method based upon is descriptive method. Systematic approach to the components of oral medical discourse form a holistic analysis being part of integral method. Scientific observation associated with perceptual analysis are to determine intonational features of the perception of the objects under study. The method

of contextual analysis allows to study the data of the analyzed spoken discourse. Structural method has been implied while the relation of linguistic elements within medical discourse. The method of component analysis helps to split the text into its constituent components that are intonation-groups. For thorough description of intonation features of the addressees' speech the method of linguistic description has been provided.

Results and discussion. Intonation refers to a complex linguistic continuum formed by a number of components that play a specific function in the creation of discourse. Linguist O.O. Selivanova understands intonation as "a set of supra-segmental indicators of the speech stream: stress, melody and tone, rhythm, intensity, tempo, timbre and pause" [Selivanova, 2010, p. 212]. The scientist claims the components of intonation are in unity with the sound level of oral discourse. They perform certain functions, such as the exchange of information, which helps to accelerate it; have the means to create an impact on the recipient and indicate the communication strategy.

According to researchers, among whom we can single out E.M. Andrievska, thanks to the results of the study of speech intonation, it is the means of intonation that accumulate and transmit "intellectual information of the statement" [Andrievska, 2001]. Scholar I.V. Charikova argues that intonation conveys the social characteristics of the speaker [Charikova, 2006, p. 68].

The study of intonation means is a multilevel approach that includes a number of procedures that allow a researcher to assert the evidence of certain features inherent in the subject of investigation: the auditory analysis.

The main stage of this complex process is the perceptual analysis of all the intonation means. Thus, after a repeated listening of the material (it was a three-time listening) the auditors that are specialists in this field of knowledge single out definite intonation means which are considered to have the utmost importance in the oral discourse creation: the survey and the general conclusion. The results of the observations are reflected in Table 1.

According to the audit analysis of intonation means used in the creation of oral medical discourse (Table 1), melody and its parameters should be noted to play a significant role (57% of all cases), as they

Table 1

The results of auditors' observations of intonation devices in oral English medical discourse, in %

The part of the discourse	Melody	Loudness	Tempo	Rhythm	Pauses	Timbre
the survey	63	0	22	0	15	0
the general conclusion	51	0	20	0	30	0
<i>on the average</i>	<i>57</i>	<i>0</i>	<i>21</i>	<i>0</i>	<i>22</i>	<i>0</i>

make up a prevailing part of the answers. Thus, pitch, range, variability of terminal tones and scales create a separate discourse called “medical discourse”.

Tempo and pauses have been highlighted by the auditors in a significant number (21% and 22%, respectively) fulfilling the function of emphasis in the formation of oral image of a doctor.

In connection to the results achieved, the next step in the study of the doctor’s oral portrait was the characteristic peculiarities of melody.

Oral discourse of any kind is formed with melody components. The minimum element of the text is an intonation-group, which components have become the object of the research, their structure and variability of scales (Descending, Ascending, Level).

The variety of scales was reduced due to the fact that the auditors insisted on a limited amount of variation. Therefore, only three types of scales were recorded in the medical discourse: in the survey and the general conclusion (Table 2).

As to the survey results (Table 2) the main scale responsible for a creation of doctor’s oral communication is the descending scale helping in reproducing a full range of information necessary to make a diagnosis. This observation is typical to both parts of medical discourse (in the survey there have

been registered 91.3%, in the general conclusion it implies all the samples of analysis 100%). Relying upon this fact, the following step of our investigation was the study of the varieties of the Descending Scale, namely: Stepping scale, High scale or Broken scale in different communicative types of sentences both in the survey (Table 3) and in the general conclusion (Table 4).

According to the answers of the auditors (Table 3), the descending scale is a significant melody device of medical discourse creation, although the frequently pronounced scale is the Stepping scale, which is a typical general feature characteristic of all mentioned communicative types of sentences (they comprise 54.3% of all responses). For example:

Are they accompanied by any other symptoms? [4].

Table 3 indicates almost all communicative types of sentences are characterized with a homogeneous percentage distribution (41.4%–44.4%) with one exclusion. In order to convey the doctor’s authority and confidence imperative sentences (100% of cases) are realized organizing the persuasive rhythmic structure contemporaneously:

Let us know if you are claustrophobic [4].

The High scale (used in 25.6% of cases) is observed in a significant quantity of sense-groups of a

Table 2

The results of auditors’ identification of scales in oral English medical discourse, in %

Type of a scale	Descending Scale	Ascending Scale	Level scale
The survey	91.3	1.4	7.3
The general conclusion	100	0	0

Table 3

The results of auditors’ identification of scales in oral English-language medical discourse during the survey, in %

Communicative types of sentences	Descending Scale			Ascending Scale	Level Scale
	Stepping	High	Broken		
General question	41.4	27.6	10.3	6.9	13.8
Special question	44.4	40.0	0	0	15.6
Non-interrogative question	44.4	22.3	33.3	0	0
Statement	41.4	37.9	13.7	0	7
Command	100.0	0	0	0	0
<i>On the average</i>	<i>54.3</i>	<i>25.6</i>	<i>11.5</i>	<i>1.4</i>	<i>7.2</i>

Table 4

The results of the auditors’ identification of scales in oral English medical discourse in the general conclusion, in %

Communicative type	Descending scale		
	Stepping scale	High scale	Broken scale
Long extended statement	40.0	36.0	24.0
Compound	34.0	43.2	22.8
Complex	44.4	33.3	22.3
<i>On the average</i>	<i>40.0</i>	<i>37.5</i>	<i>22.5</i>

medical discourse localizing its maximum frequency in special questions (40.0%) and statements (37.9%), highlighting a rather short duration of an intonation-group. To illustrate:

How can I assist you today? [4].

The broken scale being an invariant of the descending scale is distinguished only in a small number of cases (11.5%) of the survey, proving to be a distinctive means of non-interrogative question formation (being realized in 33.3% of cases).

Table 3 depicts not only the descending scale, but ascending and level scales as well. As to the Ascending scale it has been singled out only one type of sentences pronounced with it: general questions (marked as such in 6.9% of cases):

Do you have any drug allergies? [5].

Speaking about the level head (used in 7.2% in the survey of medical discourse) it to be differentiated as such mostly in *special and general questions* (15.6 and 13.8% respectively):

Would it be okay if I took some notes? [5].

The next phase of the research of the prenuclear part has been based on the study of the variability of melody in the general conclusion of a medical discourse (Table 4).

The auditors' responses to the melody in the general conclusion realized in table 4 indicate a significant function of melody in medical discourse formation. First and foremost, the discourse in the conclusion is expressed through reserved scales which add persuasion to the doctor's speech: the so called summary of a medical examination.

According to Table 4, the Descending Stepping scale has been differentiated by auditors in all communicative types of sentences, both simple and complex (it occupies 40% of cases in the general conclusion), with the majority of realizations in complex sentences (44.4%):

Based on your symptoms, I suspect these headaches might be migraines [4].

The indication of laconic information of short sense-groups expressed by the High scale is a typical feature of the final phase of medical discourse (represented in 37.5% of cases) and has the biggest frequency upon creation of complex sentences (43.2% of cases):

I will provide you with the list of instructions, and guidelines to follow before the appointment [4].

The results of the study have enabled us to single out the frequency of using the Broken scale in this part of discourse (22.5%) to be twice as high as in the survey part (11.5%) which aim is to emphasize keywords which have a positive effect on the patient's condition and reaction:

No surgical history, no really hospitalizations. The pain isn't really impacting your day-to-day living in daily life [5].

The maximum characteristics are localized in long extended statements (24%):

I recommend keeping a headache diary [4].

Thus, despite the fact that the general conclusion is represented only by the descending scale, the impact is more significant.

Conclusions and prospects for further development. According to the intonation parameters studied during the audit analysis, the following characteristics of oral English medical discourse have been differentiated:

- pitch, range, variability of terminal tones and scales, tempo changes and pausing are designed to shape the discourse under analysis;

- the descending scale is the basic scale of the doctor's oral communication;

- the most frequent scale of the Descending scale is the Stepping one which is a characteristic feature of all communicative types of sentences (54.3%) in the survey;

- in the general conclusion the discourse is conveyed by reserved scales that add weight to the words: Descending Stepping scale (the scale is common to all communicative types of sentences of simple/complex-compound sentences (40.0%), has its maximum realization in complex sentences (44.4%)); and the High scale ((37.5%) whose increased parameters are a sign of highlighting compound sentences (43.2%)).

The further investigation of the field of medical discourse is considered to be focused upon the study of terminal tones (low Fall, Low Rise, Fall-Rise, High Fall), the level of sense-group formation (high, medium, low) and the range of melody (wide, medium, narrow).

BIBLIOGRAPHY

1. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
2. Андрієвська Е.М. Інтонаційне вираження категорії згоди / незгоди у французькому діалогічному мовленні : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2001. 190 с.
3. Чарікова І.В. Роль інтонаційних засобів у визначенні функціонально-семантичних видів висловлення-подяки. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ І. Романо-германська філологія. Прагмалінгвістика*. Т. 6, 2006. С. 68–73.
4. Doctor-Patient Dialogue. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-EsUp7Fj4QE&t=43s>.
5. Communication Skills: Patient-Centered Approach. URL: <https://youtube/S4wWCIQhZaAI>.

REFERENCES

1. Selivanova, O.O. (2010) Lingvichychna encyklopediya. Poltava: Dovkillya-K, 844 p.

2. Andriyevs'ka, E.M. (2001) Intonacijne vy'razhennya kategoriyi zgodyi / nezgodyi u franczuzs'komu dialogichnomu movlenni: dis. ... cand. philol. sciences: 10.02.05. Kyiv, 190 p.
3. Charikova, I.V. (2006) Rol' intonacijnyh zasobiv u vyznachenni funkcional'no-semanty'chnyh vydiv vyslovlennya-podyaky. *Naukovyj visnyk Volyns'kogo derzhavnogo universytetu imeni Lesi Ukrayinky*. ROZDIL I. *Romano-germans'ka filologiya. Pragmalingvistyka*. T. 6, pp. 68–73.
4. Doctor-Patient Dialogue. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=-EsUp7Fj4QE&t=43s>.
5. Communication Skills: Patient-Centered Approach. Retrieved from: .

УДК 811.581
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-94-9>

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ АДАПТАЦІЇ У ВІДТВОРЕННІ ДІАЛОГІВ КИТАЙСЬКОМОВНИХ ІГОР УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Коломієць Н. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мов і літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії
Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульвар Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-0171-6938
natalia.kolomiets@knu.ua*

Маковська М. А.

*кандидат філологічних наук,
асистент кафедри мов і літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії
Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульвар Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-7831-6510
m.makovska@knu.ua*

Снісаренко А. В.

*магістр кафедри мов і літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії
Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульвар Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна
orcid.org/0009-0008-2139-4789
snisarenko.alina99@gmail.com*

Ключові слова: *китайська мова, переклад, адаптація, локалізація, перекладацькі трансформації.*

У сучасному світі відеоігри стали важливою частиною дозвілля для багатьох людей. Це спричинило необхідність дослідження перекладів популярних відеоігор з метою покращення рівня самих перекладів, а також для виявлення нових тенденцій у перекладознавстві.

Для вирішення проблеми недостатньої кількості прямих перекладів з китайської мови українською для відеоігор важливо провести дослідження перекладацьких адаптацій внутрішніх наративів китайськомовних ігор українською мовою. Для цього необхідно охарактеризувати поняття гри з лінгвістичної точки зору, проаналізувати можливі перекладацькі адаптації та процес перекладу окремих текстових складників гри. Ця робота має на меті розкрити перекладацький аспект саме лінгвістичного складника локалізації гри, вона розглядається як мультимедійна форма дискурсу.

У процесі перекладу варто враховувати стратегії форенізації та доместикації, які допоможуть зберегти культурний компонент тексту

оригіналу або наблизити його до культури мови перекладу. Стратегія доместикації орієнтована на максимально адекватну передачу смислу, тобто є стратегією сенсу, а стратегія форенізації орієнтована на передачу особливостей форми, тобто є стратегією форми. Також важливо уникати нецензурної лексики, відтворювати стиль мовлення персонажів та замінювати алюзії на зрозумілі для української аудиторії.

Матеріал дослідження – Wild Frontier (у нашому перекладі «Дикий Рубіж») – мобільна гра жанру RPG (рольова гра з необмеженою кількістю онлайн-гравців) для користувачів Android / iOS від китайської компанії-розробника «37games».

Дослідження показало, що найчастіше застосовуються заміни (синтаксичні та лексичні), компенсація культурних реалій та опущення повторень. Для досягнення адекватності перекладу важливо мати розуміння екстралінгвістичних факторів та володіти фоновими знаннями у галузі локалізації ігор.

У майбутньому можна продовжити дослідження деталізації факторів перекладу, виявлення шляхів вирішення перекладацьких труднощів та створення практичних рекомендацій для майбутніх перекладачів, що працюють з китайсько-українським перекладом.

TRANSLATION ADAPTATIONS IN REPRODUCING THE DIALOGUES OF CHINESE LANGUAGE GAMES IN UKRAINIAN LANGUAGE

Kolomiets N. V.

PhD (Philology),

*Associate Professor at the Department of Languages and Literatures
of the Far East and Southeast Asia*

*Educational and Scientific Institute of Philology
of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Taras Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0171-6938

natalia.kolomiets@knu.ua

Makovska M. A.

PhD (Philology),

*Assistant at the Department of Languages and Literatures
of the Far East and Southeast Asia*

*Educational and Scientific Institute of Philology
of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Taras Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-7831-6510

m.makovska@knu.ua

Snisarenko A. V.

*Master of Philology at the Department of Languages and Literatures
of the Far East and Southeast Asia*

*Educational and Scientific Institute of Philology
of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Taras Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0009-0008-2139-4789

snisarenko.alina99@gmail.com

Key words: *Chinese language, translation, adaptation, localization, translation transformations.*

In modern world, video games have become an important part of leisure for many people. This made it necessary to study translations of popular video games to improve the level of translations themselves, as well as to identify new trends in translation studies.

To solve the problem of the insufficient number of direct translations from Chinese into Ukrainian for video games, it is important to conduct a study of translation adaptations of the internal narratives of Chinese-language games into Ukrainian. For this, it is necessary to characterize the concept of the game from a linguistic point of view, to analyze the possible translation adaptations and the process of translation of individual textual components of the game. This work aims to reveal the translational aspect of the linguistic component of the localization of the game, it is considered as a multimedia form of discourse. In the process of translation, it is worth considering foreignization and domestication strategies that will help preserve the cultural component of the original text or bring it closer to the culture of the target language. The strategy of domestication is focused on the most adequate transfer of meaning, it is a strategy of meaning, and the strategy of foreignization is focused on the transfer of features of form, it is a strategy of form. It is also important to avoid obscene language, reproduce the speech style of the characters and replace allusions with ones that are understandable for the Ukrainian audience.

The material of the study is Wild Frontier (in our translation “Wild Frontier”) – a mobile game of the RPG genre (role-playing game with an unlimited number of online players) for Android / iOS users from the Chinese developer company “37games”.

The study showed that substitutions (syntactic and lexical), compensation of cultural realities and omission of repetitions are most often used. To achieve translation adequacy, it is important to understand extralinguistic factors and to have background knowledge in the field of game localization.

In the future, it is possible to continue research detailing translation factors, identifying ways to solve translation difficulties, and creating practical recommendations for future translators working with Chinese-Ukrainian translation.

Постановка проблеми. Відеоігри стали важливою частиною дозвілля сучасної людини. Великі геймерські компанії створюють ігри, що стають популярними у багатьох країнах світу. Китайські ігри не є виключенням. Основною проблемою локалізації та перекладу в цій сфері є незначна кількість прямих перекладів з китайської мови українською. Більшість таких перекладів здійснюється волонтерами-аматорами через англійську мову і у вигляді субтитрів.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю просування якісної української локалізації китайськомовних відеоігор та напрацювання конкретної перекладацької бази, яка б полегшила процес локалізації в майбутньому. Це зумовлює **мету дослідження** – проаналізувати основні перекладацькі адаптації внутрішніх наративів китайськомовних ігор українською мовою на основі їхніх лінгвостилістичних особливостей та виявити найкращі методи перекладу.

Мета дослідження зумовлює вирішення таких **завдань**: охарактеризувати поняття гри з лінгвістичної точки зору; проаналізувати перекладацькі адаптації, які можуть застосовуватися у ході пере-

кладу відеоігор; проаналізувати процес перекладу окремих текстових складників гри та здійснити кількісний аналіз адаптацій, застосованих у процесі перекладу внутрішніх наративів гри “Wild Frontier”.

Отже, **об’єктом** дослідження є процес перекладу внутрішніх наративів гри. **Предметом** дослідження є тексти внутрішніх наративів гри «Wild Frontier».

Виклад основного матеріалу. Переклад визначається як один з видів мовної діяльності, що зводиться до процесу передачі думок, висловлених однією мовою засобами іншої. Це процес взаємодії двох мов. А якщо це так, то цей вид практичної діяльності спирається на лінгвістичний субстрат. Переклад – це розумова діяльність, процес передачі змісту, висловленого однією мовою, засобами іншої мови та результат цього процесу. Переклад викликаний суспільною необхідністю процесу і результату передачі інформації (змісту), вираженої в письмовому або усному тексті однією мовою, за допомогою еквівалентного (адекватного) тексту іншою мовою [Мамрак, 2009].

У 1990-х роках американський теоретик перекладу Л. Венуті сформулював дві головні стра-

тегії в перекладі: *foreignization* та *domestication* [Venuti, 1995, с. 185]. Ці два терміни були запозичені іншими вченими, у тому числі українськими, та на поточний момент є досить вживаними в українському перекладознавстві. Л. Коломієць та І. Корунець вживають терміни «форенізація» та «доместикація» [Коломієць, 2006, с. 12].

Український перекладознавець О. Ребрій зазначає, що стратегія доместикації орієнтована на максимально адекватну передачу смислу, тобто є стратегією сенсу, а стратегія форенізації орієнтована на передачу особливостей форми, тобто є стратегією форми. Перекладач, вибираючи стратегію сенсу, свідомо усуває будь-які наявні перепони на шляху до розуміння тексту, через що і жертвує тими особливостями форми, які можуть ускладнити розуміння тексту іншомовним реципієнтом. Вибираючи стратегію форми, перекладач, навпаки, часто змушений приносити в жертву смислову прозорість аби максимально точно відтворити нетривіальні особливості побудови оригінального тексту, котрі можуть виступати як маркерами авторського стилю, так і характерними мовностилістичними ознаками певного стилю чи епохи [Ребрій, 2012, с. 305].

За визначенням О. Селіванової, перекладацька трансформація – це перетворення, модифікація форми, інколи і змісту в тексті з метою досягнення балансу між різними видами інформації та прагматичного впливу на адресата порівняно з текстом оригіналу [Селіванова, 2012, с. 205].

В українському перекладознавстві питання трансформацій вивчає професор І. Гарник. Він пропонує виділити чотири типи трансформацій: лексичні (конкретизація, генералізація, зміщення, додавання, вилучення), граматичні (заміна частин мови, заміна членів речення, заміна типу речення, синтаксичні перестановки, членування речень, об'єднання речень), лексико-граматичні (функціональні заміни, антонімічний переклад), лексико-семантичні (логічний розвиток значень, метонімічні зрушення, метафоричні зрушення, компенсація втрат) [Гарник, 2001].

Локалізація – значно ширше поняття, яке, окрім перекладу лінгвістичної частини, охоплює адаптацію технічного вмісту продукту, програми або документа до мовних відповідностей культурним та іншим вимогам певного цільового ринку. Ця робота має на меті розкрити перекладацький аспект саме лінгвістичного складника локалізації гри, тому в межах цієї роботи процес відтворення текстів засобами української мови називатимемо «переклад», а не локалізацією [Bernal-Merino, 2006, p. 128].

Тепер проаналізуємо поняття відеогри. Як відзначає М. О'Хаган, відеогра (комп'ютерна гра або просто гра) – це програмне забезпечення, що

працює на спеціальному обладнанні (комп'ютері, ігровій консолі, портативному електронному апараті), що служить для організації ігрового процесу (геймплея), зв'язку з партнерами по грі або сама виступає партнером [О'Хаган, 2014, с. 180]. З точки зору лінгвістики гра – це мультимедійна форма дискурсу, в якій інформація транслюється за допомогою звуку, візуального та текстуального складників.

Лінгвістичний складник у цій схемі є, на нашу думку, найважливішим, оскільки відеогра може включати різноманітну кількість лінгвістичних елементів залежно від жанру і складності гри і саме через текстовий складник транслюється головна інформація для гравця.

Власне, за допомогою діалогів, різноманітних описів та нарацій, тобто експресивних текстів, розробники знайомлять гравців зі своїми персонажами, історією та допомагають гравцям у ході гри. Відтак саме цей складник гри видається найважливішим для перекладу, адже вимагає від перекладача чіткого розуміння ситуації, характеру персонажів та особливостей предметів, які трапляються у ході гри.

Використовуючи ці трансформації, перекладач зазвичай має на меті реалізацію однієї з двох стратегій – форенізації та доместикації. Відомий знавець локалізації відеоігор А. Костальє [Costales, 2012, с. 385–408] визначає ці два підходи так: доместикація – наближення тексту до культури мови, якою він перекладається, при цьому деяка інформація може бути втрачена; форенізація – збереження культурного компонента тексту оригіналу в перекладі.

Тож пропонуємо проаналізувати ці складнощі та способи їх усунення на конкретному прикладі. Досліджуваний матеріал – *Wild Frontier* (у нашому перекладі «Дикий Рубіж») – мобільна гра жанру RPG (рольова гра з необмеженою кількістю онлайн-гравців) для користувачів Android / iOS від китайської компанії-розробника «37games». Гра була вперше представлена на платформах Play Market Apple Store у 2019 році, а локалізація на українську мову розпочалася у 2021 році. Усього було перекладено 96000 слів тексту діалогів, описів та сюжетної лінії.

Наведемо конкретні технічні та стилістичні вимоги щодо перекладу внутрішніх текстів гри *Wild Frontier* від розробника: довжина рядка: кількість символів тексту перекладу діалогів не повинна перевищувати 160; кількість символів тексту опису рівня – 125 знаків; дозволяються лише загальноприйняті скорочення та аббревіатури (крім спеціальних скорочень, наведених окремо). Таке обмеження викликано особливостями відображення тексту на екрані мобільного девайсу – інтерфейс гри на той час уже було роз-

роблено, тож для кожної репліки було виділено конкретне місце.

Використання нецензурної лексики: необхідно уникати нецензурної лексики у перекладі на українську. Якщо така лексика присутня у тексті оригіналу, то її необхідно замінити відповідним евфемізмом. Проте це не стосується героїв, у репертуар яких входить звичка до лайки.

Переклад реплік героїв: необхідно відтворити стиль мовлення персонажів відповідно до їхнього соціального статусу з певним жаргоном та діалектом, якщо такі є. Інтонацію та емоції, які неможливо передати засобами української мови, необхідно зазначити так: (Посміхається), (Плаче), (Зашарівся) тощо.

Виукі: калькування неприйнятне – необхідно знаходити відповідники в українській мові.

Переклад прислів'їв, приказок, сленгових виразів, інтернет-мемів: не допускається збереження вихідних висловів з поясненнями, необхідна заміна українськомовними еквівалентами або, за необхідності, схожими за змістом та експресивним навантаженням висловлюваннями.

Переклад алюзій на історичних та фольклорних персонажів: виконувати довільну заміну на зрозумілу для українського реципієнта алюзію.

Переклад паралінгвістичних засобів (емоτικών тощо): не допускається збереження у вихідному вигляді або заміна на українські аналоги, потрібна трансформація у мовні засоби.

Займенник першої особи: не використовувати займенник першої особи «я», якщо у тексті не

зазначається стать персонажа, якого ця репліка стосується.

Слід зазначити, що задовго до передачі матеріалу гри перекладачу всі тексти було інтернаціоналізовано, тобто на кодовому рівні їх було адаптовано для потенційного використання практично в будь-якому місці незалежно від формату календаря, дати, часу, цифр, грошових знаків та загалом знаків, специфічних для певних мов [Міщенко, 2012, с. 153]. Тому нам, як перекладачам, не треба було вдаватися до технічних перетворень з кодом та тегами, що значно полегшило перебіг перекладу.

Під час перекладу діалогів перекладач, з одного боку, намагається передати іншомовному реципієнту смисловий зміст репліки, а з іншого – максимально зберегти характерні особливості тексту оригіналу (інтонацію, настрої героя тощо) з метою забезпечення відповідного прагматичного ефекту.

Розглянемо приклади (табл. 1).

Під час перекладу першої репліки, наведеної в таблиці, перекладачу довелося докласти значних творчих та аналітичних зусиль. Ось чому. Ця репліка належить торговцю діамантами, який нещодавно зазнав невдачі на ринку: у зв'язку з надмірною «пропозицією» на ринку ціна на діаманти знизилась – що торговець і побачив на графіку, дещо схожому на сучасний графік падіння (червона крива) та росту (зелена крива) цін, наприклад на біржах. Проте виявилось, що для китайського гравця кольори несуть зовсім інше значення: червоний означає ріст, тобто позитивний тренд, а зелений – негативний. У цій репліці

Таблиця 1

№	Китайська	Дослівний переклад	Українська (160 зн.)
1.	上帝啊。连我点的绿草灵丹的颜色看起来都这么不幸!	Матір Божа! Навіть колір цього зеленого пійла, що я замовив, виглядає нещасливим! (81 зн.)	Матір Божа! Навіть це багряне пійло нагадує про мою невдачу! (60 зн.)
2.	我被他烦得吃不好，只能喝酒唱歌解闷。	Я така розлючена/розлючений через нього, що я ні їсти, ні спати не можу. Можу лише пити алкоголь та співати, щоб заспокоїтися (114/115 зн.)	Мені через нього і шматок у горло не лізе. Лиш чарка та пісня рятують. (68 зн.)
3.	太可怜了。他简直像一块螺蛳，沾上了甩也甩不掉!	Як шкода. Він неначе та мушля – як прилипне (до дна корабля), то не відстане. (61 зн.)	Співчуваю. Він ще той причепа! (30 зн.)
4.	啊哈！我鸡皮疙瘩都起来了！这个消息比普洱茶用一百倍！！	Аха! В мене аж мурашки по шкірі! Ця новина працює краще, ніж чай пуер! (69 зн.)	Вау! Оце так новина! В мене аж мурашки по шкірі! (48 зн.)
5.	废材，我从没见过这么傻的人！这种理由都相信！	Нікчема, я ще не бачив таких дурнів! Вірять такій причині! (58 зн.)	Мені ще не траплялися такі дурні, які б повірили в це! (54 зн.)
6.	- 黛珂路呢? - 死掉吧。	- Докару? - Помер. (16 зн.)	- А що з Докару? - Гигнув певно що. (33 зн.)
7.	猎魔人，我竟然亲眼见到了!	Відьмак, як не дивно, своїми очима побачив! (43 зн.)	Відьмак, чорти б мене побрали! (30 зн.)

герой скаржитися на колір саме зеленого напою, вважаючи, що навіть у шинку доля з нього знущасться. Тому перекладачу потрібно не лише влучно передати емоційний стан торговця, а й замінити колір «пійла» відповідно до сприйняття українського реципієнта, тобто вдатися до компенсації шляхом антонімічного перекладу. Окрім того, у цьому уривку неможливо використовувати займенник першої особи 我 «я», оскільки це призведе до необхідності вказівки на стать персонажа. Це суперечить вимогам до перекладу, оскільки персонаж, який вимовляє цю репліку, може бути як чоловічої, так і жіночої статі. Використовувати займенник «я» можна лише у разі прямої вказівки на стать персонажа, який вимовляє цю репліку. Тому видаляємо частину «我点的» у перекладі.

Під час перекладу другої репліки було застосовано декілька трансформацій. По-перше, перекладач змістив акцент з персони мовця (щоб уникнути уточнення статі), видаливши «烦». При цьому граматична конструкція «我被他烦» була перекладена майже тотожною фразою «мені через нього», тобто пасив було збережено. Для перекладу словосполучень

«只能喝酒唱歌解闷» та «吃不好» перекладачу довелося вдатися до художніх перетворень, зокрема до метафоризації: ці словосполучення було влучно замінено на «лиш чарка та пісня рятують» замість «можу лише пити алкоголь та співати, щоб заспокоїтися» та «шматок у горло не лізе». Таким чином, конотативне та денотативне значення було повністю збережено, а настрої мовця відтворено під час перекладу.

У третій репліці головною трансформацією є генералізація, за допомогою якої перекладачам вдалося влучно передати зміст і уникнути складного для розуміння порівняння більш звичним для українського реципієнта, при цьому значно скоротивши кількість знаків.

У четвертій репліці суттєвих змін під час перекладу не відбулося – лише опущення порівняння «这个消息比普洱茶用一百倍», яке під час перекладу українською не надає гравцю нової інформації, проте може заплутати тих, хто не знайомий з різновидами чаю в Китаї. Тут персонаж говорить про чай пуер – класичний напій для китайців з високим вмістом кофеїну, який додає енергії на короткий час, неначе кава. Оскільки замінити «пуер» на «каву» неможливо, адже події гри відбуваються задовго до винаходу цього напою, вважаємо за потрібне видалити цю частину репліки. Разом з цим додаємо фразу «Оце так новина!», щоб зберегти ефект здивування. Таким чином, знову реалізується стратегія форенізації. При цьому нам вдалося знайти абсолютний фразеологічний відповідник для фрази «我鸡皮疙瘩都起来

了» – «в мене аж мурашки по шкірі». Вигук «啊哈!» замінили на відповідний «Вау!».

У вихідному тексті п'ятої репліки діалогу грапляється слово 废材 «нікчема». Згідно з вимогами перекладу таких лексичних одиниць необхідно уникати, тому в тексті перекладу це слово було видалено. В остаточному варіанті перекладу граматична структура спрощена до одного складного речення. Крім того, у цьому уривку неможливо використовувати займенник 我 «я», оскільки це призведе до необхідності вказівки на стать персонажа. У цьому прикладі активна структура із займенником «я» замінюється пасивною структурою із займенником «мені», що допомагає уникнути проблем із зазначенням статі персонажа.

Шоста репліка – чи не єдиний приклад, коли кількість знаків відредатованого перекладу досліджуваної гри перевищує кількість знаків у буквальному перекладі. Причина полягає у складності відтворення китайських часток 呢, що підсилює питання, та 吧, що у цьому прикладі виражає упевненість мовця у своїй правоті, українською мовою. Щоб не втратити закладений емоційний ефект, перекладачі вдалися до прийому компенсації, відтворивши частку 呢 наприкінці репліки поширеним питанням «А що з Докару?» замість непоширеного «Докару?». Частку 吧 було вирішено передати за допомогою вставних слів «певно що». Оскільки з попередніх діалогів стає зрозуміло неприязнь та недбале ставлення відповідача до Докару, 死掉 було вирішено перекласти більш емоційно насиченим словом «гигнути». Тобто було використано прийом контекстуальної заміни.

У сьомій репліці було застосовано вже відому трансформацію метафоризації. Фразу «我竟然亲眼见到了!» було перекладено українським емоційно насиченим відповідником «щоб мене чорти побрали». Саме ця фраза в українській мові позначає здивування від побаченого.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Усього було перекладено 546 реплік. Під час перекладу найчастіше застосовувалися заміни (синтаксичні та лексичні) – 25%, компенсація культурних реалій та незрозумілих цільовій аудиторії явищ – 20% та опущення повторень або інформації, що не несе смислового навантаження для реципієнта, – 18%.

Отже, для досягнення адекватності перекладу ігрових текстів необхідна не лише загальна перекладна кваліфікація та відповідні навички, але й повне розуміння екстралінгвістичних факторів. Зокрема, перекладач повинен володіти фоновими знаннями у галузі локалізації ігор та чітко розмежовувати ігри за жанровою приналежністю.

З урахуванням усіх мовних та екстралінгвістичних факторів перекладу досліджуваних текстів було виокремлено 3 типи перекладацьких тран-

сформацій: граматичні трансформації (дослівний переклад, членування речень, об'єднання, зміна порядку слів, заміни членів речень, зміна типів синтаксичного зв'язку), лексичні трансформації (транскрипція / транслітерація, калькування, лексико-семантичні заміни) та лексико-граматичні трансформації (антонімічний переклад, описовий переклад, компенсація втрат, метафоризація / деметафоризація).

Аналіз застосування цих трансформацій стане в пригоді перекладачам, що спеціалізуються на перекладі ігор, перекладачам-початківцям, які починають перекладацьку кар'єру, і викладачам-філологам, які викладають перекладознавство. Перспективу дослідження вбачаємо в подальшій деталізації факторів, виявленні шляхів вирішення перекладацьких труднощів і створенні практичних рекомендацій майбутнім перекладачам, які працюють з китайсько-українським перекладом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарник І.В. Типологія перекладацьких трансформацій : навчально-методична розробка на базі англійської мови. Київ : МІЛП, 2001. С. 50–51.
2. Коломієць Л.В. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця ХІХ – початку ХХ століття : автореф. дис. ... док. філолог. наук : 10.02.16. Київ, 2006. 41 с.
3. Мамрак А.В. Вступ до теорії перекладу : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
4. Міщенко А. Локалізація та інтернаціоналізація перекладу у контексті міжкультурної комунікації. *Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. С. 151–157.
5. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : Харківський університет імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.
6. Селіванова О.О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій. *Нова філологія*. 2012. № 50. С. 201–208.
7. Bernal-Merino M. On the Translation of Video Games. *The Journal of Specialised Translation*, 2006. № 6. P. 22–36.
8. Costales A.F. Exploring translation strategies in video game localization. 2012. P. 385–408.
9. O'Hagan M. Game Localization: Translating for the global digital entertainment industry. Amsterdam : John Benjamins Press, 2014. 256 p.
10. Venuti Lawrence. The Translator's Invisibility: A History of Translation. London and New York : Routledge, 1995. 353 p.

REFERENCES

1. Harnyk, I. V. (2001) *Typolohiia perekladatskykh transformatsii: navchalno-metodychna rozrobka na bazi anhliiskoi movy* [Typology of translation transformations: Educational and methodological development based on the English language]. Kyiv: MILP. P. 50–51 [in Ukrainian].
2. Kolomiets, L.V. (2006) *Evoliutsiia napriamiv v anhlo-ukrainskomu poetychnomu pereklyadi kintsia XIX – pochatku XX stolittia* [The evolution of directions in the Anglo-Ukrainian poetic translation of the end of the 19th and the beginning of the 20th century]: Doctor of Philological Sciences thesis, Kyiv, 41 p. [in Ukrainian].
3. Mamrak, A.V. (2009) *Vstup do teorii pereklyadu: navchalnyi posibnyk* [Introduction to the theory of translation: a study guide]. Kyiv: Center of Educational Literature, 304 p. [in Ukrainian].
4. Mishchenko, A. (2012) *Lokalizatsiia ta internatsionalizatsiia pereklyadu u konteksti mizhkulturnoi komunikatsii* [Localization and internationalization of translation in the context of intercultural communication]. *Filolohichni nauky (movoznavstvo) – Philological sciences (linguistics)*. Kirovohrad: RVV KDPU named after V. Vinnichenko, p. 151–157 [in Ukrainian].
5. Rebriy, O.V. (2012) *Suchasni kontseptsyi tvorchoosti u pereklyadi: monohrafiya* [Modern concepts of creativity in translation: a monograph]. Kharkiv: Kharkiv University named after V.N. Karazin, 376 p. [in Ukrainian].
6. Selivanova, O.O. (2012) *Problema dyferentsiatsii perekladatskykh transformatsiy* [The problem of differentiation of translation transformations]. *Nova filolohiia – New philology*. No. 50, p. 201–208 [in Ukrainian].
7. Bernal-Merino, M. (2006) On the Translation of Video Games. *The Journal of Specialised Translation*, 2006, Issue 6, 2006. P. 22–36.
8. Costales, A.F. (2012) Exploring translation strategies in video game localization. P. 385–408.
9. O'Hagan, M. (2014) *Game Localization: Translating for the global digital entertainment industry*. Amsterdam: John Benjamins Press, 256 p.
10. Venuti Lawrence. (1995) *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London and New York: Routledge. 353 p.

ЕВОЛЮЦІЯ ЖАНРУ І КОРЕЛЯЦІЯ ЕПОХ: ВІД «ЕНЕЇДИ» ДО «БУ-БА-БУ»**Кривенко С. М.***кандидат філологічних наук, доцент,**в. о. завідувача кафедри української мови, літератури та культури**Національний технічний університет України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**просп. Берестейський, 37, Київ, Україна**orcid.org/0000-0001-5497-1927**kryvenko.sergiy@ill.kpi.ua*

Ключові слова: жанр,
жанровий пошук,
часопростір, деканонізація,
Котляревський, Енеїда,
«Бу-Ба-Бу», сміхова культура.

У статті проаналізовано функції жанру в мистецькому осмисленні виявів деколонізаційних процесів в Україні. Об'єктом дослідження є поетичні та публіцистичні твори учасників мистецького об'єднання «Бу-Ба-Бу» у зіставленні з «Енеїдою» Котляревського. Вказано на широкі можливості жанру, які реалізуються через різні способи побудови твору та обираються митцем з огляду на оптимальне сприйняття тексту. Наголошено, що жанр є важливим чинником літературної традиції, носієм жанрової спадковості, втіленням попереднього культурного досвіду.

Досліджено витoki творчості поетів «Бу-Ба-Бу», які заявили про історично не вичерпані для української літератури мистецькі явища бурлеску, балагана, буфонади, використавши естетику сміхової, сатирично-пародійної, народно-карнавальної культури, стильову палітру напрямів і течій різних епох. Акцентовано увагу на мистецьких явищах, що слугували підґрунтям для відкидання соцреалістичного канону, появи нового поетичного світовідчуття, естетичної переоцінки, переосмислення попередньої літературної спадщини. Важливим джерелом творчості «Бу-Ба-Бу» слугував досвід Котляревського, введення до художнього тексту колоніальних мотивів, підважування імперського дискурсу, витворення особливого типу культурної ідентифікації. Своїм твором Котляревський увів українців у систему координат самодостатності, повноцінності мовного та культурно-мистецького простору. У часи Котляревського зміна загального тла культуропростору, спрямування його вектора в бік україномовного читача була викликом імперії, активізувала опозиційні умонастрої.

«Бу-Ба-Бу» своїм зверненням до минулого засвідчили стратегічні потенції багатовікових надбань української літератури і культури та запропонували альтернативу офіційній літературі й ідеології, маючи на меті, як і Котляревський, у витончений спосіб позбиткуватися над своєю епохою. Така рецепція твору Котляревського засвідчена в поетичних маніфестаціях самих бубабістів.

Констатовано, що перехрещення історії із теперішнім, перекодування історичного простору на простір сьогодення в різноманітних вимірах, наповнення його сучасним життям, актуальними проблемами з виразною орієнтацією на читача має жанровий характер.

GENRE EVOLUTION AND EPOCH CORRELATION: FROM ENEIDA TO BU-BA-BU

Kryvenko S. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian Language, Literature and Culture
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Beresteyskiy Ave, 37, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5497-1927
kryvenko.sergiy@ill.kpi.ua*

Key words: *genre, genre search, space-time, decanonization, Kotliarevsky, Eneida, Bu-Ba-Bu, culture of humor.*

The article contains an analysis of the function of a genre in an artistic interpretation of the occurrence of decolonization processes in Ukraine. The subject of the study is the poetical and publicist writings of the members of Bu-Ba-Bu, a literary performance group, as compared to Eneida written by Kotliarevsky. The author demonstrates various capabilities of the genre implemented through various means of creation of a work of literature and chosen by an artist in consideration of the text perception. The author pointed out that the genre is an important factor of the literary tradition, genre tradition-bearers, and embodiment of previous cultural heritage.

The sources of creativity of Bu-Ba-Bu poets who announced burlesque, farce, and buffoonery – artistic phenomena historically non-exhaustive for the Ukrainian literature – were studied based on the aesthetics of the culture of humor, satire, parody, folk and carnival, stylistic mix of movements and trends of different epochs. The artistic phenomena serving as a basis for the rejection of the socialist realist canon, the formation of a new poetic view of life, aesthetic reevaluation, and reconsideration of the previous literary heritage were emphasized. The important source of Bu-Ba-Bu’s works was Kotliarevsky’s experience, the introduction of colonial patterns, destruction of the imperial discourse, creation of specific type of cultural identification. Kotliarevsky’s work introduced the Ukrainians to the dimension of self-sufficiency, a full-scale linguistic, cultural, and artistic environment. In the times of Kotliarevsky change of the cultural space by redirecting it to the Ukrainian-speaking readers was a challenge to the empire, which promoted an opposition mentality.

By resorting to the past Bu-Ba-Bu affirmed the strategic potency of the ancient legacy of Ukrainian literature and culture and suggested an alternative to official literature and ideology aiming, just like Kotliarevsky, to make fun of their epoch in a sophisticated way. Such perception of Kotliarevsky’s work is affirmed by poetic manifestations of Bu-Ba-Bu members.

The author states that the intersection of history and the present, re-coding of the historical environment into the present-day environment in various dimensions, filling it with modern life, and pressing issues with a clear focus on readers has genre character.

Постановка проблеми. Категорії жанру, часу, простору є ключовими в осмисленні природи різномірних мистецьких явищ, зокрема творів художньої літератури, оскільки саме вони фіксують зміну естетичної парадигми доби, констатують її, виявляючись у розмаїтих проявах. Перехідний період у розвитку літератури 80–90-х років

XX століття привертає увагу появою цілої низки літературних феноменів, зокрема, таких авангардних угруповань, як «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСад», «Пропала грамота», «Нова дегенерація» тощо. У межах нестабільного суспільно-політичного й мистецького простору актуалізуються опозиційні умонастрої, зароджуються нові поетичні

формації, засновані на поєднанні та трансформації художнього досвіду різних часів і поколінь. Крізь цитаделі соцреалістичного канону проламуються паростки незнаних досі тем, мотивів, образів, відбувається синтез родів, жанрів, стилів. Поезія увиразнюється авангардними прийомами, рисами поетичного експериментаторства. Жанрові та часопросторові компоненти поетики для представників «Бу-Ба-Бу» – Юрія Андруховича, Олександра Ірванця, Віктора Неборак – перебувають у системній єдності, є репрезентативними для докладнішої літературно-критичної розробки. У працях Н. Білоцерківець, Т. Гундорової, В. Моренця, Н. Філоненко, Н. Хомеча, Г. Черниш та ін. різноаспектно досліджено питання проблематики й поетики, стильового новаторства, особливостей мовотвору, внеску літутгрупування в українську літературу кінця ХХ – початку ХХІ століття. Однак жанровий і часопросторовий «зрізи» поетики групи «Бу-Ба-Бу» досі не висвітлено в усіх аспектах.

Мета дослідження – проаналізувати функцію жанру в мистецькому осмисленні виявів деколонізаційних процесів.

Предмет дослідження – функції жанру на тлі соціально-історичних процесів в Україні.

Об'єктом дослідження є поетичні та публіцистичні твори представників «Бу-Ба-Бу» у зіставленні з «Енеїдою» І. Котляревського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Назвавши своє поетичне угруповання «Бу-Ба-Бу» (бурлеск – балаган – буфонада)», його учасники Юрій Андрухович, Віктор Неборак, Олександр Ірванець оприявнили спосіб художнього осмислення поетологічних категорій жанру – часу – простору, вказали на суттєву ознаку своїх мистецьких зацікавлень, що стосуються, зокрема, творчості І. Котляревського. Означені рівні генологічної тріади мають певну взаємозалежність, упорядковану взаємодію між усіма компонентами, які є принциповими. Н. Копистянська в монографічній праці наголосила, що в дослідженні жанру та жанрової системи важливим є комплексний підхід із позиції генології і часопростору. Дослідниця підкреслила його продуктивність, оскільки зв'язок розуміння і сприйняття часу, хронотопного мислення із жанротворенням виводить на шлях складної і цікавої проблеми. Цілком слушною є її думка, що жанрові трансформації залежать від того, які відбулися зміни в часопросторовому мисленні. Осягнення вповні всіх чинників системної єдності згаданої тріади під час аналізу літературного процесу дають змогу встановити зв'язок: хронотоп – жанр – жанрова система – художній напрям, і в зворотній послідовності: естетика напряму – жанрова система – жанр – хронотоп. Рух поетики можна виявити саме через цей взаємозв'язок,

причому як новаторські риси, які відразу збагатили літературу, увійшли в літературний процес, творячи певні міцні традиції, так і ті, спадкоємність яких буде перервана і вони завоюють право на існування тільки в майбутньому [Копистянська, 2005, с. 9]. Вербалізувати дійсність митцеві допомагає саме жанр. Жанр – система способів побудови твору як завершеного художнього цілого – призначений для застосування й моделюється митцем з установкою на оптимальне сприйняття твору. Він є важливим чинником літературної традиції, яка унеможливує відхід від жанрової спадковості, усього попереднього культурного досвіду, віддзеркаленого в сутнісних проявах елементів твору. Жанр може бути естетично осягнутий і оцінений через заглиблення в неповторні умови суспільного життя, історичні обставини розвитку певного народу, його психологію тощо. Жанр є резервуаром історичної пам'яті, де «визрівають», накопичуються і функціонують ознаки, необхідні для появи літературного твору, які зберігають актуальність у літературному процесі, втрачають її, вичерпавши себе, та відроджуються знову. Ц. Тодоров, пояснюючи природу цих процесів і причини історичної змінюваності жанрів, робить висновок, що «зникли не жанри “взагалі”, а жанри-минулого, і їх замінили інші» [Тодоров, 2006, с. 24]. А те, що сьогодні в науці почастишали розмови про жанри, їх видозміни та процеси, які їх спричинили, засвідчує актуальність такої проблематики. Те, що відбуваються трансформації в системі жанрів, твір виходить за їх межі, на думку вченого, свідчить про жанровий поступ. У змінюваності жанру, його здатності до оновлення, синтезу проявляється його загадкова життєздатність. Тому розуміння природи жанру вкрай важливе для письменника при написанні художнього твору. Разом із спрямованістю на певний жанр неможливо уникнути тяжіння, приналежності створюваного тексту до певного річища жанрової спадковості, причому часом не одного, а декількох, які мистецьки узгоджуються, взаємодіють, зливаються в художнє ціле.

Представники «Бу-Ба-Бу» у 80–90-х роках ХХ століття, долаючи історичну дистанцію між поколіннями, у категоріях часу, простору, жанру заявили про історично ще не вичерпані для української літератури мистецькі явища ХVІ–ХVІІІ століть бурлеску, балагана, буфонади, примірявши на себе естетику сміхової, сатирично-пародійної, народно-карнавальної культури, стильову палітру напрямів і течій різних епох – класицизму, бароко, романтизму, модернізму, футуризму, авангардизму, постмодернізму. Ці мистецькі явища слугували підґрунтям для відкидання соцреалістичного канону, для появи нового поетичного світовідчуття, естетичної переоцінки, творчого пере-

осмислення попередньої літературної спадщини. Змістовою основою жанру є зображення дійсності відповідно до його моделі, у межах якої актуалізуються настанови митця розпізнати ті чи ті відношення між людиною і життям. Із часової відстані жанрова пам'ять зберегла значимі для назви та програмової орієнтації «Бу-Ба-Бу» елементи оптимального узусу й рецепції, узяті митцями в творчості за основу. Їх вірші в сучасній літературно-мистецькій практиці, засновані на уроках XVI–XVIII століть, засвідчили невідповідність стилю сюжету, тематиці, мові; використовували сатиру, іронію, самоіронію, гротеск, пародію, зразки вербальної мозаїки, прийоми балаганних, ярмаркових дійств тощо. Фактор часової віддаленості не знівельював естетичної якості та соціальної заостреності жанрових форм, засвоєних «Бу-Ба-Бу». Вони постали не копією, не відбитком давноминулого, а художнім осмисленням сучасного життя, сконцентрованого в образній тканині твору.

Розуміння кореляції епох і мистецьких явищ, у межах якої вони розгортаються пропонує Е. Саїд: «Звернення до минулого – одна з найпоширеніших стратегій інтерпретації теперішнього. Їх породжує не лише незгода стосовно того, що було в минулому і чим було минуле, а радше непевність стосовно того, чи минуле насправді минуло, завершилося, пройшло, чи триває – хоч, мабуть, і в інших формах. Ця проблема стимулює різноманітні дискусії про впливи, провини й оцінки, про теперішні обставини і майбутні пріоритети» [Саїд, 2007, с. 37]. Потрактування часових опозицій «минуле – теперішнє», «теперішнє – майбутнє» американським науковцем й інтелектуалом, основоположником постколоніальної теорії, дослідником проблеми співучасті культури у справі імперського завоювання сутнісно вагоме, оскільки вказує на здатність духовно-практичних виявів актуалізуватися знову в прийдешніх поколіннях. Така актуалізація минулого у «Бу-Ба-Бу» розкриває специфіку жанру в часопросторових вимірах, оприявнює витoki літературної традиції, що втілені як в ідеях, напрямках, стилях, так і в лінії спадкоємності жанрових структур, творів, окремих мотивів і персонажів. Саме крізь призму сьогодення досвід минулого, на думку відомого французького філософа А. Бергсона, без кінця набрякає абсолютно новим теперішнім [Бергсон, 2010, с. 12]. Бурлеск, травестія, балаганно-ярмаркові дійства, маскарад, буфонада, елементи бароко були тими мистецькими феноменами минулого, з яких визрівала, а згодом і сформувалася нова українська література. Кожна наступна епоха, генерація письменників стали їх потужним рефлектором. Поетичні угруповання 80-х років ХХ століття, зокрема «Бу-Ба-Бу», репрезентують нам цю систему координат із відчутним «новим

теперішнім», означають у цій системі процес розвитку, становлення, рух ресурсів поетики. Часом сміхова культура продуктивно зживається з різними видами мистецтва, індивідуальною манерою митця чи сподіваннями реципієнта. Письменницька оцінка зображуваного в творі завжди обмежена та суб'єктивна, надто, коли бурлеск, травестія чи буфонада у вигляді «незгоди» виступають «інтерпретацією теперішнього» й посилюють політичну заостреність та ідеологічну «пріоритетність», закладену ще І. Котляревським. Щодо нього Т. Гундорова, досліджуючи один і аспекти вияву колоніальності (перевдягання), вказала на двоспрямований характер взаємин колонізованої провінції з імперським центром. Означена дослідницею амбівалентність характеризується наявністю сили і впливу не тільки в центрі, а й у периферії. Домовленості між ними створюють тло колоніального дискурсу: «Ідеться не тільки про свідоме включення у художній текст мотивів, котрі відсилають до ситуації колоніальності, і не лише про підрив високого імперського дискурсу з допомогою бурлескного травестіювання «високого» стилю. Котляревський з його амфібієподібним існуванням на перехресті двох мов і двох традицій створює інший тип культурної ідентифікації – через перевдягання і повторення він іронічно «розчакловує» механізми імперії і стверджує самодостатність простодушних провінціалів – автохтонів-українців, їхню мову та культуру» [Гундорова, 2011–2014, с. 2411–412]. Однак тут можемо говорити не лише про введення до художнього тексту колоніальних мотивів, підважування імперського дискурсу чи витворення І. Котляревським особливого типу «культурної ідентифікації». Важливо, що своїм твором він уводить українців у систему координат самодостатності, повноцінності мовного та культурно-мистецького простору, який стає точкою їх опертя, виводить за межі провінційності, залежності від імперського центру.

Вважаємо, що питання жанровості також залучене до сфери дискурсивних репрезентацій колоніальності, оскільки бурлеск і травестія слугують своєрідним метанаративом у різних творах І. Котляревського. Першопублікація «Енеїди» в 1798 році, бурлескної травестії з політичним вістряем, засвідчила суттєве розширення цивілізаційного українського простору, загострила його сприйняття в ситуації колоніальності. Наприкінці 80-х років ХХ ст. поети «Бу-Ба-Бу», засвоївши поетичну естетику бурлеску, балагана, травестії, поетичної деструкції авангарду перших десятиліть ХХ століття, продовжили шлях концептуального розширення українського цивілізаційного простору в ситуації колоніальної імперської політики Радянського Союзу.

Про політичний резонанс «Енеїди» наголошував Г. Грабович, указавши на історичну, навіть ширше – «ідеологічну» функцію стилю. Вона виявлялася, на його думку, у двох вимірах – зовнішньому і внутрішньому. «Зовнішнім» боком було «відмежування від російської (всеросійської) літератури. Основний сигнал такого відмежування – вибір мовного коду: обравши народну, розмовну мову, українська письменність [...] певною мірою стає недоступною для загального всеросійського читача, і так чи інакше упривілейовує україномовного, тобто українського читача» [Грабович, 1997, с. 321]. Свідченням відмежування слугував і додаток до першого неавторизованого видання «Енеїди» у вигляді малого словничка «малоросійських слів». Цим було поставлено питання про поділ на «свій» і «чужий» текст. Вибір мови актуалізував і складники системної ланки – «реципієнт – відгук», які загострювали аргументації читача, критики, видавця, їх голос, емоційно-культурну тональність (присвята видавця «Любителям малоросійського слова»). Розголос довкола першопублікації «Енеїди» справді набув політичної гостроти, запустив ланцюг літературно-історичних процесів. Їх перебіг у межах нової української літератури вдало схарактеризував В. Базилевський: «Українська літературна доля мусила спершу розсміятися (Котляревський), потім розчулитися, впасти в сентименти (Квітка-Основ'яненко), аби нарешті спромогтися на потужний трагізм Шевченка». В. Базилевський підкреслив: «Геній не приходить несподівано. Його з'яві передусє процес назрівання, коли в суспільстві відбуваються певні зрушення, створюються особлива температура, найбільш сприятливий мікроклімат. Тільки в наелектризованій атмосфері можливі сліпучі розряди-спалахи» [Базилевський, 2005, с. 16–17]. Судження В. Базилевського вкрай важливе і для аналогій з літературним сьогоднішнім, його нещодавнім минулим, пов'язаним із появою поетичного угруповання «Бу-Ба-Бу». Каталізаторами їх творчості стають і певні суспільні зрушення, і особлива температура, і найбільш сприятлива атмосфера Львова. Її влучно схарактеризував Я. Грицак: «...тут українська культура була настільки сильна, що сама із себе могла сміятися [...] У Києві таке було б неможливе: оскільки українська культура там не домінувала, то це сприймалось би за образу національних почуттів» [Грицак, 2018, с. 37].

У часи Котляревського зміна загального тла культуропростору, спрямування його вектора в бік україномовного читача була викликом імперському дискурсу, активізувала опозиційні умонастрої. Проте роль котляревщини, як зазначає Г. Грабович, у контексті української літератури була суперечливою – вона відмежовувала від

попереднього історичного етапу, водночас продовжуючи традицію [Грабович, 1997, с. 321]. На тому, що поема І. Котляревського за жанровим змістом є актуальним політичним твором, наголошував М. Павлишин у статті «Риторика і політика в “Енеїді” Котляревського». Він убачає політичний сенс поеми не в проголошенні «політичної платформи», а в тому, що вона допомагає українському читачеві кінця XVIII – початку XIX століть знайти «нові форми саморозуміння». На думку дослідника, І. Котляревський своїм твором порушив питання не соціальної загостреності, а політичного статусу українців.

Жанрові сподівання зорієнтовані насамперед на публічний узус і вбачаються в потужному заклик до української еліти. Поетичним красномовством автор «Енеїди» запрошував на публічну трибуну освіченого читача «ототожнити себе із соціальною групою, до якої він не належить. Це запрошення дуже важливе, оскільки групова ідентичність української еліти як окремої аристократичної групи у вісімнадцятому столітті вже ослабла й витіснялася класовою ідентичністю, спільною для цілої імперії. Самоототожнення з літературним образом народної культури відкриває нові можливості для її групового самовизначення. Читача запрошено визначити себе як члена громади, що не звертає увагу на класові різниці і об'єднується довкола звичаїв та спільних історичних традицій. Така громада, яку можна б назвати нацією, є імпліцитною метою аргументації “Енеїди”» [Павлишин, 1997, с. 303–304]. Вочевидь, поема І. Котляревського досягла цієї імпліцитної мети. Вербальні аргументації твору були настільки переконливими, що дали потужний імпульс консолідації громади. Як ці нові можливості національного самовизначення втілилися в життя досить ґрунтовно висвітлив у своїй праці «Формування модерних націй» Р. Шпорлюк. За його словами, зародження української інтелігенції, згуртованих довкола відданості мові та культурі, відбувалося в той час, коли Котляревський писав «Енеїду». Поява націєтворчих перспектив була симптомом глобальних змін у Європі й нерозривно пов'язана з розвитком інтелігенції, яка активно відгукнулася на процеси модернізації [Шпорлюк, 2016, с. 419]. Суголосні думки про національно-культурне пробудження української еліти й актуалізацію опозиційних умонастроїв висловили авторитетні літературознавці та історики М. Шкандрій [Шкандрій, 2004], С. Плохій [Плохій, 2021] та ін.

«Бу-Ба-Бу» своїм виходом на літературну сцену засвідчили стратегічні потенції такого «звернення до минулого», пріоритет осягнення багатовікових надбань української літератури і культури та запропонували альтернативу соцреалістичному канону

офіційної літератури та ідеології, маючи на меті, як і Котляревський свого часу, у достатньо витончений спосіб «всмак позбиткуватися над своєю епохою» [Андрухович, 2006, с. 53]. Ю. Андрухович досить влучно схарактеризував культуротворчий сенс цього збиткування фундатора нової української літератури – «це відчутти смак інтелектуального реваншу. Це була насмішка культури, остаточно колоніалізованої, над культурою імперською, своїм колонізатором. І над самою собою теж – завдяки чому вловлюємо в «Енеїді» цілком кричущу як для тодішнього класицистичного контексту етичну й естетичну амбівалентність» [Андрухович, 2006, с. 53]. Така рецепція твору Котляревського принципово важлива, оскільки зближує її з поетичними маніфестаціями самих бубабістів, незважаючи на приналежність до різних епох і культуропросторів. Зокрема, промовистим є свідчення Ю. Андруховича про обставини появи та творчі джерела збірки «Літаюча голова» Ю. Неборака: до постмодерністської естетики, звільненої від соцреалістичного контексту, «легко доштукувалася свіжо перепрочитана теоретична прибудова з Бахтіна, Рабле, карнавалу, народної сміхової культури, а відтак – то була пора *національного відродження* – української національної версії всього цього раблезіанства (Котляревський плюс). Це тягло за собою не стільки занурення у традицію, скільки гру з нею. Тому «Літаюча голова» – це *летюче бароко*, це неobaroco, це неборако [Неборак, 2013, с. 281].

Активна фаза національного відродження, що розпочалася відразу після здобуття Україною незалежності, передбачала звернення до традицій, зокрема бароко, з його істотним впливом на розвиток сміхової культури, спадщини І. Котляревського. казані чинники помітно змінили літературно-мистецький ландшафт країни. Поява літератури, зіпертої на народну стихію, з перетрактуванням традиції у гру, створила альтернативу офіційному письменству. І те торжество карнавалу та сміхової культури також мало присмак інтелектуального реваншу над імперією, своїм колонізатором, було насмішкою тієї культури, яка щойно скинула з себе пута колоніалізму. Крім того, відчутні історичні та літературно-мистецькі аналогії не тільки відсилають до означених мистецьких пріоритетів, невичерпаності традицій та відсутності часопросторових меж у власному світосприйнятті. З погляду історичної ретроспективи вони відкидають загибель котляревщини, осмислюють її в координатах символічної «безкінечної подорожі у безсмертя». В останній сконцентрована вся часова перспектива: відсутність локальності хронотопу – «безкінечна подорож», незавершеність її в часі, а перманентна відкритість простору потверджується позитивним запев-

ненням, що «вертеп не зачиниться» [Андрухович, 2002, с. 70].

Такий взаємодотик історичного простору із власним, теперішнім, «перекодування» історичного простору на простір сьогодення в різноманітних вимірах і наповнення його сучасним життям, пекучими проблемами доби, з виразною орієнтацією на читача, є зримо жанровим. Бажання митця спілкуватися із суспільством, бажання до діалогу із читачем, висвітлити проблеми сьогодення, вдаючись до «найпоширеніших стратегій» звернення до минулого, через аналогії, форматування простору, часу – усе це припадає на долю жанру. Природа такого «перекодування», форматування – у жанровій структурі твору. Остання фіксує і демонструє найзначніші зрушення в поезиці, організовує і впорядковує оригінальні поєднання різних жанрів та їх елементів. Кожен складник жанрової структури, кожна її грань вибудовує твір у художній образ, що втілює естетичну якість зображуваного. Нові проблемно-тематичні горизонти, культурні ландшафти, ліричні ситуації як естетично відповідні виразники суті епохи реалізуються на жанровому рівні. Ц. Тодоров, відповідаючи на запитання, звідки походять жанри, зазначав: «вони походять від інших жанрів. Новий жанр завжди є трансформацією одного чи кількох старих жанрів: через інверсію, через переміщення, через комбінування [...] Ніколи не було літератури без жанрів – це система, що переживає безперервну трансформацію, і питання походження не може, в історичному плані, вийти за межі сфери самих жанрів: у часі немає “до” для жанрів» [Тодоров, 2006, с. 25].

Те саме стосується й поетичного образу, сила якого, за словами французького феноменолога Г. Башляра, «пробуджує відгомін у далекому минулому, і важко навіть сказати, наскільки далеко він буде відлунюватися і як скоро змовкне. Завдяки своїй новизні, своїй активності поетичний образ набуває самостійного існування, самостійної динаміки. Він має безпосередню онтологію» [Башляр, 1994, с. XVI]. «Відлуння» ж належать до продуктивних історичних чинників жанру, зокрема жанрової пам'яті, рамки якої розгортаються у часопросторових вимірах художнього світу твору і поза ним. Ухоплюючи те «відлуння», автор не може оминати його втілення на рівні жанру, уникнути приналежності створюваного ним твору до певної жанрової традиції, можливо, навіть, і кількох, які разом співіснують і взаємодоповнюють одна одну. «Відлуння» – це один із складників хронотопу. Це той часопросторовий чинник, своєрідний важіль, що приводить у продуктивну взаємодію різноманітні мистецькі явища (у нашому випадку – бурлеск – балаган – буфонада), надає їм внутрішньої єдності. «Бу-Ба-Бу», припасувавши

до себе жанрові «рамки» літературно-мистецьких традицій минулого, виразно означили цей ефект «відлуння», посприявши «розчаклуванню» сучасної української літератури, надавши їй продуктивної динаміки. Польський письменник, перекладач і критик Б. Задура, характеризуючи творчість митців групи та її вплив на перебіг тогочасного літературного процесу, справедливо підкреслив: «Важко переоцінити роль трьох мушкетерів, коли йдеться про тривалий вплив на художню свідомість і торування в сучасній українській літературі європейських стежок. Не лише поезії, а й прозі, драматургії» [Ірванець, 2003, с. 10]. Але динамічність жанру – це не лише діяльнісний аспект, що залежить від письменницької активності, прозорливості, художньої довершеності. Вона також заснована на неперервних еволюційних процесах, змінюваності, оновленні засобів увиразнення. Творчі інтенції бубабістів після прощання з тоталітарною епохою спрямовувалися на оновлення поетики з виразним означенням жанрового пошуку – орієнтацією на читача, слухача, глядача. З огляду на останнє жанровий пошук узгоджувався з індивідуальною картиною світу, потребою перебудови самого себе – подолання закомплексованості, комунікативних бар'єрів, психічної «зadanості» перед тим, як «виходити на публіку і читати для кількох сотень осіб», – зізнавався Ю. Андрухович. «Ти виявляєшся майстром себе самого, який постійно долає оці заданості, і тут я ніколи не перестану дякувати своїм друзям з Бу-Ба-Бу. Те, що ми почали робити, мусило бути притягальним, атракційним, класним (виділення наше – С. К.), щоб побачити, що ти маєш успіх у людей, ти їм щось читаєш зі сцени, і це їм подобається. Раптом те, що ти робиш, починають любити. І відповідно це дає тобі змогу рухатися далі» – резюмував митець [Андрухович, 2003, с. 48]. Із цієї констатації випливає, як поет відрефлексував жанрову специфіку, що орієнтувалася на прочитання зі сцени, реакцію публіки, а також значущі для автора джерела продуктивного художнього мислення. Істотним є те, що самоідентифікація себе як майстра, митця, репрезентація творчого кредо завжди узгоджується з жанровим пошуком, який письменником здійснено з урахуванням реципієнта літературного твору («побачити, що ти маєш успіх у людей, ти їм щось читаєш зі сцени, і це їм подобається [...] те, що ти робиш, починають любити»). Такі прояви жанрової авторефлексії зазвичай вказують на готовність письменника до комунікації з читачем. Разом із тим Ю. Андрухович прагне відмежуватися від наявних взірців сучасної літератури, не повторювати поширені поетичні моделі. Словесне означення власних інноваційних творів як «притягальних, атракційних, класних» та ще

й «успішних», що є інтелектуально-емоційним вираженням словесно-образної поведінки поетичної групи, проглядається вже в заголовках творів, які часто містять жанрові номінативи. Вони є основною характеристикою жанру, вказівкою на його внутрішню сутність. Чисельність поезій «Бу-Ба-Бу» із системною настановою автора на їх жанрову рецепцію в заголовку доволі велика.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, жанр є історично повторюваним видом літературного твору, який фіксує естетичні та суспільні зміни доби в розмаїтих проявах. Твори учасників «Бу-Ба-Бу» засвідчили нові, засновані на поєднанні та трансформації художнього досвіду різних часів і поколінь, поетичні зразки, апробувавши незнані досі теми, мотиви, образи, форми жанрового синтезу, свободу стильового змішування. Ословлені митцями жанрові установки на оптимальне сприйняття творів дають розуміння глибини літературної традиції з погляду часової дистанції. Реінтерпретація народно-сміхової культури епохи «Енеїди» І. Котляревського, як і сама поява поеми, мали значний політичний резонанс, кинули виклик імперському дискурсу, активізували опозиційні умонастрої, поглибили демократизацію суспільства. Жанри бурлескного травестіювання, балаганно-ярмаркових дійств, пародійної, сатирично-викривальної спрямованості, народно-карнавальної культури стали політичним вістряем, інструментом у процесах деколонізації українського цивілізаційного простору. Наступним етапом дослідження порушеної проблематики вбачаємо докладне висвітлення широкої жанрової палітри поезії «Бу-Ба-Бу».

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю. Екзотичні птахи і рослини з додатком «Індія» : колекція віршів. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. 108 с.
2. Андрухович Ю. Диявол ховається в сирі : вибрані спроби 1999–2005 років. Київ : Критика, 2006. 320 с.
3. Андрухович Ю. Інший формат / упоряд. Т. Прохасько. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003.
4. Базилевський В. Лук Одиссеїв : літературно-критичні статті, есе. Київ : Либідь, 2005. 656 с.
5. Бергсон Анрі. Творча еволюція. Київ : Видавництво Жупанського, 2010. 318 с.
6. Білоцерківець Н. Бу-Ба-Бу та ін. : український літературний неоавангард : портрет одного року. Слово і час. 1991. № 1. С. 42–52.
7. Грабович Г. До історії української літератури – Toward a History of Ukrainian Literature : дослідження, есе, полеміка. Київ : Основи, 1997. 604 с.

8. Гундорова Т. Колоніальність як перевдягання : «Малоросійський маскарад» Івана Котляревського. *Harvard Ukrainian Studies*, 2011–2014. Vol. 32–33. Part two. P. 395–414.
9. Ірванець О. Любіть!.. : вірші з трьох книг і з-поза них. Київ : Критика, 2003. 112 с.
10. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів : ПАІС, 2005. 368 с.
11. Моренець В. Поетичний авангард : його природа й сучасні виміри // *Стильові тенденції української літератури ХХ століття*. Київ : Фоліант, 2004. С. 13–62.
12. Неборак В. Літаюча голова. Вибрані вірші. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 288 с.
13. Павлишин М. Канон та іконостас : літературно-критичні статті. Київ : Час, 1997. 447 с.
14. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / перероб. і доп. вид. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2021. 512 с.
15. Розмови про Україну. Ярослав Грицак – Іза Хруслінська. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 360 с.
16. Саїд Е. Культура й імперіалізм. Київ : Критика, 2007. 608 с.
17. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе. Київ : Києво-Могилян. акад., 2006. 163 с.
18. Філоненко Н. М. Група «Бу-Ба-Бу» як явище українського літературного процесу кінця ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 23.01.2008. Харків, 2008. 172 с.
19. Філоненко Н. Особливості урбаністичного хронотопу в поезіях літургрупування «Бу-Ба-Бу». Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ : БДПУ, 2010. Вип. ХХІІІ, ч. 2. С. 401–408.
20. Філоненко Н. Синтез масового й елітарного в поетичних творах групи «Бу-Ба-Бу» (На матеріалі збірки «Бу-Ба-Бу : Т.в.о./.../ри»). Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвуз. зб. наук. ст. Ніжин : ТОВ Вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. Вип. ХІV : лінгвістика і літературознавство. С. 137–143.
21. Хомеча Н. Від блазенади до «посткарнавального безглуздя» : ліричний суб'єкт у поезії Юрія Андруховича. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2018. Вип. 67, ч. 2. С. 256–268.
22. Хомеча Н. Діалог епох : українське бароко і постмодернізм («Екзотичні птахи і рослини» Ю. Андруховича). Слово і час. 2003. № 11. С. 59–64.
23. Черниш Г. «...Семенко, брате, я теж кудлатий наробим дива у світа хаті». Прапор. 1990. № 7. С. 22–26.
24. Черниш Г. «А рима дверима – гуп...». Слово і час. 1990. № 3. С. 12–14.
25. Шкандрій М. В обіймах імперії : російська і українська літератури новітньої доби. Київ : Факт, 2004. 496 с.
26. Шпорлюк Р. Формування модерних націй. Україна – Росія – Польща. Вид. друге. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 552 с.
27. Bachelard G. *The Poetics of Space*. Boston: Beacon Press, 1994. 242 p.

REFERENCES

1. Andrukhovych, Yu. (2002). *Ekzotychni ptakhy i roslyny z dodatkom "Indiia": kolektsiia virshiv* [Exotic birds and plants with the application "India": a collection of poems]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV [in Ukrainian].
2. Andrukhovych, Yu. (2006). *Dyavol khovaietsia v syri: vybrani sprobu 1999–2005 rokiv* [The Devil Hides in the Cheese: Selected Efforts 1999–2005]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
3. Andrukhovych, Yu. (2003). *Inshyi format* [Another format] / uporiad. T. Prokhasko. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV [in Ukrainian].
4. Bazylevskiy, V. (2005). *Luk Odisseiv: literaturno-krytychni statii, ese*. [The bow of Odysseus: literary and critical articles, essays]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
5. Bergson, Anri. (2010). *Tvorcha evoliutsiia* [Creative evolution]. Kyiv: Vydavnytstvo Zhupanskoho [in Ukrainian].
6. Bilotserkivets, N. (1991). *Bu-Ba-Bu ta in.: ukraïnskyi literaturnyi neoavanhard: portret odnogo roku* [Boo-Ba-Boo et al.: Ukrainian literary neo-avant-garde: a portrait of one year]. *Slovo i chas*, 1, 42–52 [in Ukrainian].
7. Hrabovych, H. (1997). *Do istorii ukraïnskoï literatury – Toward a History of Ukrainian Literature: doslidzhennia, ese, polemika*. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian].
8. Hundorova, T. (2011–2014). *Koloniialnist yak perevdiahannia: "Malorosiïskyi maskarad" Ivana Kotliarevskoho* [Coloniality as disguise: "Little Russian Masquerade" by Ivan Kotlyarevskyi]. *Harvard Ukrainian Studies*. Vol. 32–33. Part two, 395–414 [in Ukrainian].
9. Irvanets, O. (2003). *Liubit!..: virshi z trokh knyh i z-poza nykh* [Love!...: poems from three books and from outside them]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
10. Kopystianska, N. (2005). *Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva* [Genre, genre system in the space of literary studies]. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
11. Morenets, V. (2004). *Poetychnyi avanhard: yoho pryroda y suchasni vymiry* [Poetic avant-garde: its nature and modern dimensions]. In V. Morenets (Eds.), *Stylovi tendentsii*

- ukrainskoi literatury XX stolittia (pp. 13–62). Kyiv: Foliant [in Ukrainian].
12. Neborak, V. (2013). Litaiucha holova. Vybrani virshi [Flying head. Selected poems]. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA [in Ukrainian].
  13. Pavlyshyn, M. (1997). Kanon ta ikonostas: literaturno-krytychni staty [Canon and iconostasis: literary and critical articles]. Kyiv: Chas [in Ukrainian].
  14. Plokhii, S. (2021). Brama Yevropy. Istoriiia Ukrainy vid skifskykh voien do nezalezhnosti [Gate of Europe. The history of Ukraine from the Scythian wars to independence] / pererob. i dop. vyd. Kharkiv: Knyzhkovyi klub “Klub Simeinoho Dozvillia” [in Ukrainian].
  15. Hrytsak, Ya & Khruslinska, I. (2018). Rozmovy pro Ukrainu [Conversations about Ukraine]. Kyiv: DUKh I LITERA [in Ukrainian].
  16. Said, E. (2007). Kultura y imperializm [Culture and imperialism]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
  17. Todorov, Ts. (2006). Poniattia literatury ta inshi ese [The concept of literature and other essays]. Kyiv: Kyievo-Mohylian. akad. [in Ukrainian].
  18. Filonenko, N.M. (2008). Hrupa “Bu-Ba-Bu” yak yavysheche ukrainskoho literaturnoho protsesu kintsia XX stolittia [The “Boo-Ba-Boo” group as a phenomenon of the Ukrainian literary process of the end of the 20th century]. *Candidate’s thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
  19. Filonenko, N. (2010). Osoblyvosti urbanistychnoho khronotopu v poeziiakh lituhropovannia “Bu-Ba-Bu” [Peculiarities of the urban chronotope in the poems of the “Boo-Ba-Boo” liturgical grouping]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii*. Serii: Lihvistyka i literaturoznavstvo: mizhvuz. zb. nauk. st. Vyp. XXIII, ch. 2, 401–408 [in Ukrainian].
  20. Filonenko, N. (2007). Syntez masovoho y elitarnoho v poetychnykh tvorakh hrupy “Bu-Ba-Bu” (Na materiali zbirky “Bu-Ba-Bu: T.v.o./.../ry”) [Synthesis of the mass and elitist in the poetic works of the group “Bu-Ba-Bu” (Based on the material of the collection “Bu-Ba-Bu: T.v.o./.../ry”)]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii: mizhvuz. zb. nauk. st. Vyp. XIV*, 137–143 [in Ukrainian].
  21. Khomecha, N. (2018). Vid blazenady do “postkarnavalnoho bezghluzdia”: lirychnyi subiekt u poezii Yuriiia Andrukhovycha [From blazenada to “post-carnival nonsense”: the lyrical subject in the poetry of Yuriy Andruhovych]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna. Vyp. 67, ch. 2*, 256–268 [in Ukrainian].
  22. Khomecha, N. (2003). Dialoh epokh: ukrainske baroko i postmodernizm (“Ekzotychni ptakhy i roslyny” Yu. Andrukhovycha) [Dialogue of eras: Ukrainian baroque and postmodernism (“Exotic birds and plants” by Yu. Andruhovych)]. *Slovo i chas*, 11, 59–64 [in Ukrainian].
  23. Chernysh, H. (1990). “...Semenko, brate, ya tezh kudlatyi narobym dyva u svita khati” [“... Semenka, brother, I, too, shaggy, will do wonders for the world at home”]. *Prapor*, 7, 22–26 [in Ukrainian].
  24. Chernysh, H. (1990). “A ryma dveryma – hup...” [“And the rhyme with the door is gup...”]. *Slovo i chas*, 3, 12–14 [in Ukrainian].
  25. Shkandrii, M. (2004). V obiimakh imperii: rosiiska i ukrainska literatury novitnoi doby [In the arms of the empire: modern Russian and Ukrainian literature]. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
  26. Shporliuk, R. (2016). Formuvannia modernykh natsii. Ukraina – Rosiia – Polshcha. [Formation of modern nations. Ukraine – Russia – Poland]. Vyd. druhe. Kyiv: DUKh I LITERA [in Ukrainian].
  27. Bachelard, G. (1994). *The Poetics of Space*. Boston: Beacon Press [in English].

УДК 821.111-31'06.09:[.7049:316.752 (4)]
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-94-11>

СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В РОМАНІ Т. ПРАТЧЕТТА «ГЛИНЯНІ НОГИ»

Ніколова О. О.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри німецької філології, перекладу та світової літератури
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-2327-1941
anikolova@ukr.net*

Ключові слова: іронічне фентазі, аксіологічний підхід, цінності Євросоюзу, соціальна та гендерна рівність, прийом антитези.

Стаття присвячена висвітленню питання про художню репрезентацію європейських цінностей у романі відомого британського письменника ХХ ст. Террі Пратчетта «Глиняні ноги». Зазначається, що наразі аксіологічний підхід є популярним у різних галузях соціально-гуманітарних досліджень, а проблема віддзеркалення системи європейських цінностей у художній літературі заслуговує на особливу увагу. Вказується, що фентазі Террі Пратчетта (цикл творів про Дискосвіт) викликає у вдумливого читача асоціації з реаліями дійсності: зображуючи вигаданий світ, населений казковими та міфологічними істотами, британський майстер слова змальовує такі негативні суспільні феномени, як соціальна та гендерна упередженість, нерівність людей перед законом тощо. Водночас автор роману «Глиняні ноги» затверджує та протиставляє їм ціннісні орієнтири, суголосні тим, що формують ціннісну концепцію Євросоюзу. Йдеться про соціальну та гендерну рівність, про рівність усіх перед законом, про повагу до людини та її право на свободу самовираження тощо. Носіями та виразниками цих цінностей стають персонажі, яким письменник явно симпатизує: це вартові Анк-Морпорку, які вступають у боротьбу із силами зла (командор Ваймз, капітан Морква, констебль Ангва, судмедексперт Смішинка). Через їхні роздуми, промови та поведінку репрезентуються ідеї, які сприяють усвідомленню світоглядних координат, пов'язаних із європейськими цінностями. Вартові протистояють суспільству, намагаючись по-різному затвердити право кожного бути самим собою та мати право на законний захист. За допомогою антитези як композиційного прийому Террі Пратчетт демонструє важливість боротьби із соціальними вадами заради перемоги ідеалів рівності, законності та свободи. У романі «Глиняні ноги» художня репрезентація європейських цінностей здійснюється імпліцитно: оповідач не нав'язує потенційному реципієнту власну точку зору, а лише підштовхує його до певних висновків на підставі зображуваного. Перемога носіїв європейських цінностей у творі над ворогами та життєвими обставинами сприяє висновкам щодо правильності їхніх переконань і дає змогу стверджувати актуальність ідей фентазі Террі Пратчетта для ХХІ ст.

SPECIFICITY OF THE ARTISTIC REPRESENTATION OF EUROPEAN VALUES IN T. PRACHETT'S NOVEL "FEET OF CLAY"

Nikolova O. O.

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of German Philology, Translation
and World Literature
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2327-1941
anikolova@ukr.net*

Key words: *ironic fantasy, axiological method, values of the European Union, social and gender equality, antithesis.*

The article is devoted to the issue of the artistic representation of European values in the novel of the famous British writer of the 20th century Terry Pratchett «Feet of Clay» by Terry Pratchett. It is noted that currently the axiological method is popular in various fields of social and humanitarian research, and the problem of reflecting the system of European values in fiction deserves special attention. It is indicated that the fantasy of Terry Pratchett (a cycle of works about the Discworld) causes a thoughtful reader to associate with the realities of reality. Depicting a fictional world inhabited by fairy-tale and mythological creatures, the British wordsmith depicts such negative social phenomena as social and gender bias, inequality of people before the law, etc. At the same time, the author of the novel «Feet of Clay» approves and contrasts them with value orientations that are consistent with those that form the value concept of the European Union. It is about social and gender equality, about the equality of all before the law, about respect for a person and his right to freedom of expression, etc. The bearers and exponents of these values are the characters whom the writer clearly sympathizes with: these are the guards of Ankh-Morpork, who join the fight against the forces of evil (Commander Vimes, Captain Carrot, Constable Angva, forensic expert Smishinka). Through their thoughts, speeches and behavior, ideas are represented that contribute to the awareness of worldview coordinates related to European values. The Guardians stand against society, trying in different ways to assert the right of everyone to be themselves and to have the right to legal protection. With the help of antithesis as a compositional technique, Terry Pratchett demonstrates the importance of fighting against social defects for the victory of the ideals of equality, law and freedom. In the novel "Feet of Clay", the artistic representation of European values is carried out implicitly: the narrator does not impose his own point of view on the potential recipient, but only pushes him to certain conclusions based on what is depicted. The victory of the bearers of European values in the work over enemies and life circumstances contributes to conclusions about the correctness of their beliefs and allows us to assert the relevance of Terry Pratchett's fantasy ideas for the 21st century.

Постановка проблеми. Питання про роль мистецтва в процесах популяризації ціннісних орієнтирів суспільства є надзвичайно актуальним для нашого часу, що зумовлено неабияким інтересом до досліджень сутності, функцій і детермінант формування цінностей як базових складових цілісності будь-якого колективу, людської спільноти. «Цінності – це той «соціальний клей», що згуртовує людей, перетворює розпорочені групи осіб на функціо-

нальне суспільство, здатне ставити собі мету й досягати її» [Черкасов, Тупахіна, 2021, с. 11].

Численні теорії цінностей розробляються в різних соціогуманітарних галузях – філософи, соціологи, культурологи пропонують власні погляди на природу цього феномену: особливо значущими у цьому плані є студії І. Канта, Г. Рікерт, Дж. Дьюї, А. Мейнонгома, Р. Пері, А. Маслоу, М. Шелера, М. Вебера тощо. Системний огляд відповідних

досліджень представлений, наприклад, у працях А. Янкіної [Янкіна, 2007], С. Рабійчука [Рабійчук, 2017], В. Бліхар, Г. Католик, Б. Католик [Бліхар, Католик, Католик, 2022] та багатьох інших, що нівелює необхідність детального аналізу цього аспекту в межах цієї статті.

Водночас вважаємо за потрібне зазначити, що у зв'язку із сучасними трендами євроінтеграції в Україні суттєво зростає цікавість дослідників саме до системи європейських цінностей – аксіологічного комплексу, який охоплює такі категорії, як «верховенство права», «рівність», «повага до людської гідності», «повага до прав людини», «свобода» та «демократія».

На особливу увагу заслуговують здобутки, пов'язані з вивченням особливостей формування європейських цінностей в освітньому процесі та їхньої репрезентації в художніх текстах. Так, зокрема, результати таких розвідок представлені в підручнику «Європейські цінності у художніх текстах» [Тупахіна, Васирина, Ніколова, Черкасов, 2021] і колективній монографії «Європейські цінності в українській освіті: виклики та перспективи – European Values in Ukrainian Education: Challenges and Frontiers» [Тупахіна, Васирина, Ніколова, Черкасов, 2021].

У відповідному проблемно-тематичному контексті перспективними є також спроби аксіологічного аналізу культурних продуктів минулого й сучасності, орієнтованого на диференціацію та інтерпретацію певних європейських цінностей: художня література таким чином розглядається як скарбниця ідей, значущих для усвідомлення етапів і тенденцій становлення популярної нині концепції суспільних орієнтирів Євросоюзу. Враховуючи досить незначну кількість таких досліджень, можна стверджувати беззаперечно необхідність пошуків у вказаному напрямі – вивчення специфіки художнього втілення європейських цінностей у творах різних письменників. Наша стаття також спрямована на заповнення цієї лакуни та присвячена недослідженому раніше питанню про особливості відзеркалення системи аксіологічних орієнтирів, важливих для сучасної Європи, у художньому світі Т. Пратчетта.

Мета нашої статті – визначення специфіки репрезентації європейських цінностей у романі Т. Пратчетта «Глиняні ноги». **Завдання статті** – виокремити в романі Т. Пратчетта такі європейські цінності, як «верховенство права», «рівність», «свобода», охарактеризувати оригінальний спосіб їхнього затвердження автором, довести соціальну значущість його фантастики.

Предметом дослідження є текст роману Т. Пратчетта «Глиняні ноги»; **об'єктом дослідження** – європейські цінності та прийоми їхньої репрезентації в цьому романі.

Викладення основного матеріалу. Аксіологічний підхід до інтерпретації художнього тексту передбачає насамперед концентрацію уваги на тих ідеях, які транслює його автор за допомогою різних художніх засобів. Ціннісні орієнтири можуть бути експліцитно виражені за допомогою різних прийомів: через сам сюжет, у промовах персонажів, які виконують функцію «авторських рупорів», коментарях наратора, епіграфі тощо.

Традиція використання фантастики як алегорії, що спонукає потенційного реципієнта до роздумів над актуальними проблемами дійсності та допомагає письменникам передати своє ставлення до них, виразити власні погляди й цінності, сягає своїм корінням ще в літературу Ренесансу та Просвітництва («Гаргантюа та Пантагрюель» Ф. Рабле, «Мандри Гуллівера» Дж. Свіфта, «Кандід, або Оптимізм» Вольтера тощо). Для вдумливого читача очевидним є подвійний зміст таких наративів.

Пристосувати метажанр фентазі до відповідних завдань, перетворити його на оригінальну художню форму для репрезентації певних концептуально важливих поглядів на гострі питання сучасного йому суспільства, вдалося Т. Пратчетту – знаному британському письменнику ХХ ст., який збагатив скарбницю світової алегорично-фантастичної літератури власними здобутками. При цьому важливим є той факт, що ті ідеї та цінності, які транслює в своїх романах Т. Пратчетт, залишаються соціально значущими й для нас – людей ХХІ ст.

Т. Пратчетт є майстром іронічного фентазі, творцем особливого фантастичного Всесвіту – Дискосвіту. Дискосвіт, з одного боку, є абсолютно неймовірним і чудесним: його населяють чарівники, тролі, гноми, дракони, вампіри та інші дивовижні створіння з казок та міфів. З іншого боку, часом він дуже нагадує реальний світ з його всім знайомими проблемами – соціальною та гендерною нерівністю, корупцією, владою стереотипних уявлень тощо.

На відміну від свого більш відомого широкому загалу попередника – Дж. Толкієна, Т. Пратчетт не прагне відволікти свого потенційного реципієнта від жахів дійсності, а навпаки, постійно нагадує про ті негаразди, з якими потрібно боротися в повсякденному житті.

Автор не просто показує проблеми, але й пропонує їхнє вирішення (у фантастичному світі це можливо), затверджуючи ті ціннісні орієнтири, що мають бути нормою і які зараз відомі як складові аксіологічної системи цивілізованого європейського суспільства.

Так, наприклад, у романі «Глиняні ноги» неабияке значення приділяється питанням верховенства права та соціальної рівності. Дія твору

відбувається у вигаданому місті Анк-Морпорк, де охороною порядку та закону опікується Варга – своєрідний аналог поліції, у якій, крім людей, служать також різні фантастичні створіння (тролі, гноми, горгульї тощо). Очолює міську варту Семюел Ваймз, який є переконаним прибічником ідеї абсолютної рівності усіх перед законом. Можливо, саме із цієї причини він категорично не приймає ідею монархії, яка визнає право однієї людини бути вищою за всіх інших. «Ваймзові було б важко сформулювати, чому так має бути, чому концепція королівської влади обурювала його аж до кісткового мозку. Зрештою, чимало патрициїв були не кращими за будь-якого короля. Але вони були... ну, типу... поганими, *рівними решті людей*. Що виводило Ваймза з себе – то це ідея, що королі відрізняються від інших людських істот... Хто б не створив людство, він зробив серйозну помилку в конструкції. Цією помилкою була схильність людей ставати навколішки» [Пратчетт, 2020, с. 95].

Ваймз добре усвідомлює, що абсолютно поборою соціальну нерівність та зрівняти всі прошарки суспільства перед законом в його місті, яке керується багатіями, ідея утопічна. Він болісно усвідомлює факт існування несправедливості та засуджує її: «Кажуть, що для багатих існує один закон, а для бідних – інший, але це не так. Насправді для тих, хто встановлює закони, закону не існує взагалі – і так само не існує його для тих, хто назавжди поставив себе понад законом» [Пратчетт, 2020, с. 223]. І на своєму робочому місці Ваймз, наскільки це можливо, намагається захистити права бідних і притягти до відповідальності «сильних цього світу». «У простих людях немає нічого особливого. Вони нічим не відрізняються від грошовитих та можновладних, крім того, що не мають ні грошей, ні влади. І от для того, щоб хоч трохи це врівноважити, має існувати закон» [Пратчетт, 2020, с. 390].

Образ Ваймза є неоднозначним і навряд чи його можна охарактеризувати як ідеального героя – захисника пригноблених, радше він схожий на типового слідчого з нуарного детективу (мізантроп, що має проблеми з алкоголем), проте принципи справедливості, вдумливості і гострий розум переконливо свідчать про його приналежність до полюсу «сил добра»: він беззаперечно симпатичний письменнику і виконує функцію того самого «авторського рупору», через якого транслюються ідеї та цінності творця Дискосвіту.

Під стать своєму керівнику і його підлегли, які також своїми вчинками та промовами затверджують ідею рівності усіх перед законом. Так, наприклад, капітан Морква, який є одним з найбільш привабливих персонажів роману, готовий буквально віддати життя за принцип законності:

на його глибоке переконання, навіть такі бездумні істоти як големи маю право на захист варті та справедливості. «Це вбивство, – заявив він. – А ми – Вартові. Чого ми... варті, якщо не стоїмо на варті інших? Він його *вбив!* – Він не істота, і навіть не «він»... – Командор Ваймз завжди каже, що хтось повинен говорити за позбавлених голосу! *«Він і справді в це вірить, – подумала Ангва. – Ваймз уклав ці слова в його голову»* [Пратчетт, 2020, с. 369].

З іншого боку, захисником ідеї соціальної нерівності та навіть расизму у своєму романі Т. Пратчетт робить абсолютно потвору істоту – Вампіра-герльдиста. Для нього те, що «справді має значення і в індивіді – це добрий родовід» [Пратчетт, 2020, с. 62]. Їхнє протистояння з Ваймзом – типовий конфлікт добра і зла: добро – такі цінності як рівність та демократичність, зло – віра у право на верховенство тих, хто має «чисту кров», шляхетне походження. Перемога добра над злом знаменується не лише арештом Вампіра, але й знищення всіх його геральдичних записів, архівів родоводу жителів Анк-Морпорку.

Також у романі «Глиняні ноги» дуже велика увага приділяється затвердженню таких актуальних для європейського суспільства цінностей, як гендерна рівність, толерантність та свобода самовираження. Цей аспект представлений завдяки образам інших вартових – жіночої статі: гномки Смішинки та перевертня Ангви.

Вони обидві спочатку стають жертвами упередженого ставлення до них загалом, який негативно налаштований стосовно «інших», до тих, хто не відповідає стереотипним уявленням про «норму». Жителі фантастичного світу Т. Пратчетта абсолютно нічим не відрізняються в цьому плані від звичайних міщан з їх шаблонним мисленням і страхом перед порушенням застарілих обмежень.

Смішинка бореться за право бути собою, і, хоча ця боротьба представлена автором в гумористично-іронічному аспекті, вдумливого читачеві цілком очевидно, що йдеться про болюче та соціально значуще питання гендерної рівності. Парадоксальність ситуації, зображеної у романі, полягає в тому, що Смішинка здавалося б має всі рівні з гномами-чоловіками права: вона може служити у варті на посаді судмедексперта, відвідувати пивні паби, битися та носити сокиру. «Послухай, у цьому місті повно жінок, які воліли б жити як гномині. Бо ж який у них інакше вибір у житті? Офіціантка, швачка або чиясь дружина. Тоді як ви можете робити все те саме, що й чоловіки...» [Пратчетт, 2020, с. 112].

Проте дівчина прагне абсолютно іншого: для неї бути собою означає демонструвати власну жіночність і привабливість, адже серед гномів це вважається неприйнятним (згідно з давніми тра-

диціями гномки мають виглядати та поводитися точнісінько так, як і чоловіки). Смішинка піднімає питання: чому ж гномам-чоловікам дозволено поводитися так, як їм подобається, а гномам-жінкам ні? «Я терпіти не можу сокир!.. Я боюся бійок! Я вважаю співи про золото тупістю! Я ненавиджу пиво! Я навіть не вмю пити на гномський лад!» [Пратчетт, 2020, с. 112]. «Є куди цікавіші речі. Зачіски. Одяг. Спілкування» [Пратчетт, 2020, с. 192].

Протягом сюжету твору Смішинка поступово все більше переконується в своєму праві на самовираження та кидає виклик упередженим колегам-вартовим: починає користуватися косметикою, носити спідницю й підбори тощо. І яким би кумедним не видавався цей бунт, він спрямований на затвердження таких базових для європейського суспільства цінностей, як «свобода» та «рівність». І те, що у фіналі твору її поведінка дає результати (гноми-чоловіки перестають засуджувати, гноми-дівчата починають її наслідувати), свідчить про переконання самого автора в успіху бунту, спрямованого на захист свободи та рівності.

Щодо Ангви, то ця вартова теж стає жертвою упередженого ставлення до «інших», адже вона перевертень, а отже, ніхто не вірить у її бажання «перейти на світлий бік». Мешканцям Анк-Морпорку явно бракує толерантності стосовно різних монстрів: тут явно простежується паралель із негативним ставленням багатьох сучасників письменника до людей з іншою шкірою або поглядами. «Це... місце, де кожен може бути собою... Кожен, хто... має виявляти певну обережність в інший час... Вампіри, зомбі, бабаї, вовкулаки... Альтернативно живі. Ті, хто мусять більшість часу поводитися дуже обережно, щоб не лякати людей, пристосовуючись. Так воно тут влаштовано. Пристосовуйся, знайди собі роботу, нікого не турбуй – і, можливо, тобі під двері не заявиться натовп із вилами та смолоскипами. Але часом приємно сходити туди, де всім відома твоя справжня сутність» [Пратчетт, 2020, с. 123].

Те, наскільки сильною є влада стереотипів, автор показує на прикладі капітана Моркви, який, незважаючи на те, що Ангва є його коханою, дуже переймається, як ставляться до неї інші. Письменник показує, що якщо навіть такий у всіх відношеннях позитивний персонаж, перебуває під владою упереджень, то в суспільстві явно бракує толерантності. «Морква не переймався тим, що вона – перевертень. Але він переймався тим, що цим переймаються інші. Він переймався тим, що навіть досить дружньо налаштовані колеги взяли за звичку носити де-небудь на тілі шматочок срібла. Вона бачила, що це вибиває його з колії. Вона відчувала зростання напруги й не знала, як дати цьому раду» [Пратчетт, 2020, с. 59].

Єдине місце в Анк-Морпорку, де кожен може бути собою і де завдяки Ваймзу раз і назавжди встановлено принципи рівності, є Варта: тут однакові права та обов'язки мають усі – тролі, гноми, люди. Варта – такий собі утопічний ідеал Т. Пратчетта. «...якщо офіцери-тролі обізвуть вас щенегризом, їх звільнять, якщо ви обізвете їх каменюками, звільнять вас, ми – одна велика родина...» [Пратчетт, 2020, с. 29]. Саме представників Варти автор робить захисниками ідеалів справедливості.

Підбиваючи підсумки всьому зазначеному вище, можна зробити такі **висновки**.

Мистецтво – скарбниця, у якій зберігаються й відображаються в художній формі значущі ціннісні орієнтири. Використання аксіологічного підходу до аналізу творів світової літератури наразі є надзвичайно актуальним і перспективним, що обумовлено цікавістю сучасних науковців до досліджень сутності, функцій та детермінант формування цінностей як базових складових цілісності будь-якого колективу, людської спільноти. А процеси євроінтеграції України у XXI ст. викликають інтерес вітчизняних фахівців соціально-гуманітарної галузі до системи європейських цінностей – аксіологічного комплексу, який охоплює такі категорії, як «верховенство права», «рівність», «повага до людської гідності», «повага до прав людини», «свобода» та «демократія». Наша стаття є спробою долучитися до відповідних студій і розглянути специфіку репрезентації європейських цінностей у романі Т. Пратчетта «Глиняні ноги».

Аксіологічний підхід дав нам змогу диференціювати основні ідеї, пов'язані із затвердженням європейських цінностей у цьому творі британського письменника та виражені за допомогою сюжету, промов персонажів, іронії та алегоричної фантастики. Зображуючи, здавалося б, абсолютно фантастичний світ (вигадане місто Анк-Морпорк у вигаданому Дискосвіті), автор змушує читача замислитися над актуальними питаннями: соціальної та гендерної нерівності, корупції, влади стереотипів, расизму тощо. Водночас Т. Пратчетт пропонує їхнє вирішення, затверджуючи ті цінності, які зараз відомі як складові аксіологічної системи цивілізованого європейського суспільства.

Ідеї законності та соціальної рівності («верховенство права», «рівність», «повага до людської гідності», «повага до прав людини») репрезентуються через зображення вчинків, роздумів і промов Семюеля Ваймза та капітана Моркви, найбільш привабливих (хоча й неідеалізованих) персонажів роману, які явно виступають на боці Добра та перемагають у фіналі Зло (прихильника теорій соціальної нерівності, расизму – потворного Вампіра-герльди́ста та голів місцевих гільдій).

Також у романі «Глиняні ноги» велика увага приділяється затвердженню таких європейських цінностей, як гендерна рівність, толерантність та свобода самовираження. Цей аспект представлений завдяки образам вартових жіночої статі: гномки Смішинки й перевертня Ангви. Автор змальовує упереджене ставлення загалом до тих, кого вважає «іншими», до тих, хто не відповідає стереотипним уявленням про «норму». У цьому аспекті фантастичні істоти нічим не відрізняються від людей з їх шаблонним мисленням і страхом перед порушенням застарілих обмежень. Смішинка відстоює право бути собою у світі, де правила поведінки визначають чоловіки, і хоча ця боротьба представлена в гумористично-іронічному плані, очевидно, що йдеться про болюче та соціально значуще питання гендерної рівності. Перемога Смішинки у фіналі твору доводить доцільність бунту, спрямованого на захист свободи та рівності.

Ангва теж стає жертвою упередженого ставлення до «інших», і навіть її коханий переймається через те, як ставиться до неї оточення. Проте у фіналі твору Ангва теж руйнує стереотипи й доводить, що перевертні можуть бути захисниками Добра.

Таким чином, можна стверджувати, що Т. Пратчетт в оригінальній художній формі захищає європейські цінності, перетворюючи жанр фантази в іронічно-алегоричний наратив з актуальним змістом.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямі пов'язані як із потребою в системному, цілісному висвітленні специфіки художнього світу фантази Т. Пратчетта, так і з доцільністю застосування аксіологічного методу аналізу до творів світової літератури минулого і сучасності для інтерпретації репрезентованих у них цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бліхар В., Католик Г., Католик Б. Цінності: поняття, структура та підходи у контексті сучасних військових екзистенцій. *Вісник Львівського університету. Серія: психологічні науки*. 2022. Випуск 13. С. 11–20.
2. Пратчетт Т. Глиняні ноги. Пер. з англ. О. Михельсона. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. 424 с.
3. Рабійчук С. О. Історичний розвиток поняття «цінність». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Випуск 2 (41). С. 214–215.
4. Тупахіна О., Васирина К., Ніколова О., Черкасов С. Європейські цінності у художніх текстах. Запоріжжя : Гельветика, 2021. 248 с.
5. Тупахіна О., Васирина К., Ніколова О., Черкасов С. Європейські цінності в українській освіті: виклики та перспективи – European Values in Ukrainian Education: Challenges and Frontiers. Львів – Торунь : Liha-pres, 2021. 228 с.
6. Черкасов С., Тупахіна О. Європейські цінності у світлі цивілізаційного підходу. *Європейські цінності у художніх текстах* / Тупахіна О., Васирина К., Ніколова О., Черкасов С. Запоріжжя : Гельветика, 2021. С. 7–26.
7. Янкін А. І. Поняття цінності в філософському знанні. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 112. С. 116–119.

REFERENCES

1. Blikhar, V., Katolyk, H., Katolyk, B. (2022). Tsinnosti: poniattia, struktura ta pidkhody u konteksti suchasnykh viiskovykh ekzystentsii [Values: concepts, structure and approaches in the context of modern military existences]. *Bulletin of Lviv University. Series: psychological sciences*. No. 13, pp. 11–20.
2. Pratchett, T. *Feet of clay* (2020). Lviv: Sary Lev Publishing House, 424 p.
3. Rabiichuk, S.O. (2017). Istorychnyi rozvytok poniattia "tsinnist" [Historical development of the concept of "value"]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social work"*. No. 2 (41), pp. 214–215.
4. Tupakhina, O., Vasylyna, K., Nikolova, O., Cherkasov, S. (2021). Yevropeiski tsinnosti u khudozhnikh tekstakh [European values in artistic texts]. Zaporozhye: Helvetica, 248 p.
5. Tupakhina, O., Vasylyna, K., Nikolova, O., Cherkasov, S. (2021). Yevropeiski tsinnosti v ukrainskii osviti: vyklyky ta perspektyvy [European Values in Ukrainian Education: Challenges and Frontiers]. Lviv – Torun: Liha-pres, 228 p.
6. Cherkasov, S., Tupakhina, O. (2021). Yevropeiski tsinnosti u svitli tsyvilizatsiinoho pidkhodu [European values in the light of the civilizational approach]. *Yevropeiski tsinnosti u khudozhnikh tekstakh*. [European values in artistic texts]. Zaporozhye: Helvetica, P. 7–26.
7. Iankina, A.I. (2007). Poniattia tsinnosti v filosofskomu znanni [The concept of value in philosophical knowledge]. *Culture of the peoples of the Black Sea region*. No. 112, pp. 116–119.

ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА ДРАМАТУРГІЇ Е.-Е. ШМІТТА

Подковирофф Нанушка

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування,

докторант кафедри зарубіжної літератури

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна

orcid.org/0000-0001-6165-4436

nanouchka.ts.podkovyroff@gmail.com

Ключові слова: епізація драми, персонаж-маріонетка, Е.-Е. Шмітт, драма, французька драматургія, сценічне оформлення.

У статті досліджується філософське підґрунтя творчості Еріка Еманнюеля Шмітта, проблематика його п'єс «Готель між двох світів», «Зрада Айнштайна», «Гість».

Філософського осмислення набувають теми усвідомлення смерті, цінності життя, які подаються як одна з основних універсальних світоглядних моделей, яка до того ж легко інтерпретується; тема пацифізму, відносності війни і миру; тема війни та переслідування юдейського народу. Авторська позиція реалізується в персонажних діалогах, оповідності, що є проявом епічності п'єс.

Цінність людського життя і відповідальність людини за своє життя – ось що цікавить драматурга Е.-Е. Шмітта у п'єсі «Готель між двох світів». Це усвідомлення і розуміння часто приходять у ситуації між життям і смертю, тому досить цікаво автор представляє персонажів: від маріонеток, тіней до реальних людей, але уже за межею звичного життя. «Готель між двох світів» презентує й цікавий підхід до персонажної системи: трансформацію картонного муляжу через оживлення й урєальнення в образ, часто карикатурний.

Філософське осмислення проблеми свободи вибору, війни і миру, пацифізму як світоглядної настанови подане у п'єсі «Зрада Айнштайна», ці онтологічні проблеми осмислюються автором крізь призму колективної та індивідуальної відповідальності за долю людства.

Віра як онтологічне поняття, містичне й реальне одночасно, стосунки людини й Бога, людей між собою у роки війни цікавлять Е.-Е. Шмітта у п'єсі «Гість», де діалог ведеться між Богом і людиною, яка так прагне пізнати його й одночасно порушує заповіді Божі. Означені проблеми автор реалізує в незвичній формі організації діалогу, епічності п'єс, романних вкрапленнях, образній системі.

Фіксованість місця дії, діалог не як спосіб спілкування, а жанровий різновид у п'єсі «Зрада Айнштайна» доповнюються романною організацією хронотопу, трансформованими ремарками, які міняють співвідношення між основним і другорядним текстом, незвичне їх оформлення, що сприяє філософському осмисленню проблематики твору. Сценічне оформлення доповнює та розкриває філософську проблему боротьби Айнштайна насамперед із собою, своїми сумнівами й ідеями.

Деїстська природа людського буття є основою філософської проблематики п'єси «Гість», що забезпечує дискурс сучасної історії з філософією Просвітництва. Епічні елементи п'єси, як-от: казка, притча, філософська повість, діалог (як жанр) – є специфічною ознакою твору, допомагають розкрити філософську глибину і проблематику.

PHILOSOPHICAL PROBLEMS OF E.-E. SCHMITT'S DRAMA

Podkovyroff Nanouchka

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
of Professional Direction,
Doctoral Student at the Department of Foreign Literature
Odesa National University named after I. I. Mechnikov
Dvoryanska str., 2, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6165-4436
nanouchka.ts.podkovyroff@gmail.com*

Key words: *epic drama, puppet character, E.-E. Schmitt, drama, French drama, stage design.*

The philosophical foundation of Eric Emanuel Schmitt's works, the issues of his plays *The Hotel Between Two Worlds*, *Einstein's Betrayal*, and *The Guest* are investigated in the article. The topics of awareness of death, and the value of life, which are presented as one of the main universal worldview models, acquire a philosophical understanding. The topic of pacifism, the relativity of war and peace, and the theme of war and persecution of the Jewish people are easily interpreted. The author's position is implemented in character dialogues, and narration, which is a manifestation of the epic nature of the plays.

The value of human life and individual responsibility for his/her life is of interest in the play *The Hotel Between Two Worlds*. This awareness and understanding often come in a situation between life and death. Thus, the author presents the characters as quite engaging: from puppets and shadows to real people, but already beyond the limit of ordinary life. *The Hotel Between Two Worlds* also presents an unusual approach to the character system: transforming a cardboard dummy through animation and realization into an image, often a caricature.

Philosophical understanding of the problem of freedom of choice, war and peace, and pacifism as a worldview guideline is presented in the play *Einstein's Betrayal*. These ontological problems are understood by the author through the prism of collective and individual responsibility for the fate of mankind.

Faith as an ontological concept, mystical and real at the same time, the relationship between man and God, and people among themselves during the war years are of interest to E.-E. Schmitt in the play *The Guest*. There is a dialogue between God and a person who is so eager to know him and at the same time violates God's commandments. The author implements the indicated problems in an unusual form of dialogue organization, epicness of the plays, novel interspersions, and a symbolic system.

The fixation of the place of action, dialogue not as a way of communication, but a genre variety in the play *Einstein's Betrayal* are complemented by time and space, transformed remarks that change the relationship between the main and secondary text, their unusual design, which contributes to the philosophical understanding of the work. The stage design complements and reveals the philosophical problem of Einstein's struggles with himself, his doubts and his ideas.

The deistic nature of human existence is the basis of the philosophical problems of the play *The Guest*, which provides a discourse of modern history with the philosophy of the Enlightenment. Epic elements of the play, such as a fairy tale, a parable, a philosophical novel, and a dialogue as a genre become specific features of the work. They help to reveal its philosophical depth and issues.

Ерік-Емманюель Шмітт відомий своїми простами, але від того ще глибшими історіями про сутність людини та її осмислення власного життя. Його п'єси з успіхом ставлять чимало театрів по всій Європі, він лауреат численних премій. Але все це можна прочитати в будь-якій анотації до його книжок. Переживання, які викликає кожен текст Шмітта із його глибокою простотою чи простою глибиною – кому як подобається, важко передати та відтворити.

Метою пропонованої статті є аналіз філософського підґрунтя та проблематики п'єс Е.-Е. Шмітта «Готель між двох світів», «Зрада Айнштайна», «Гість». **Об'єктом** дослідження стали перекладені українською мовою та поставлені в українських театрах зазначені п'єси французького драматурга, а **предметом** дослідження – філософські проблеми, поставлені автором у цих п'єсах.

Аналіз досліджень. Творчість Е.-Е. Шмітта, його творчий шлях, тематику, жанрову специфіку досліджує багато вітчизняних науковців, серед них: М. І. Логвиненко, Т. В. Бовсунівська, А. С. Сорокіна, О. О. Ленькова, Є. М. Васильєв, О. Васильєва, Нанушка Подковирофф та інші вчені. Однак драматургічна спадщина автора аналізується мало, хоча сценічні постановки є досить поширеними та популярними.

Філософське осмислення життя людини, її долі та своєрідна трансформація муляжного персонажу в людину, робота-автомата в особистість зображується в п'єсі «Готель між двох світів», де йдеться про химерний досвід такого собі Жульєна Порталія, журналіста середньої руки, який раптово потрапив у дивне місце – чи то готель, чи то лікарню, де перебувають люди (чи коректніше сказати – душі людей), що опинилися в комі, тобто у проміжному стані між життям і смертю. Переказувати сюжетну лінію сенсу мало, адже суть не в ній – вона сама-собою поступово відійде на другий план. Натомість на перший план вийдуть філософські аспекти. Один із них полягає у філософському осмисленні ситуації, у якій опинилися герої, а також супутніх тем (як-то усвідомлення смерті, цінності життя тощо) – це знаходить собі вияв винятково у діалогах між персонажами, поза будь-яким грубим втручанням авторського голосу. Ось як про смерть розмірковує Марі:

«Ні, бо донині я ще не вмирала. Смерть – це щось, про що нібито всім відомо, принаймні всі про це чули, але так і недочули... адже ніхто ще звідти не повертався. (Магові.) Ви ж займались обертанням столів – то про що вам розповідали мерці?» [Шмітт, ел. рес].

Як бачимо, автор у доволі простій формі, яка є доступною навіть дітям, розмірковує про сутність життя і смерті. Тобто Шмітт у цій п'єсі подає,

звісно, лише одну світоглядну модель щодо цих питань, проте складно не визнати, що вона доволі універсальна й зручна для сприйняття «широким загалом». Автор ніби промовляє до всіх, спілкується з усіма, через зіставлення і співвіднесення з тією реальністю, до якої люди звикли в повсякденному житті.

Слід також звернути увагу й на організацію образної системи п'єси, адже це не просто звичні для нас персонажі, які діють за законами драматургічного жанру, а персонажі, які проходять стадію оживлення й уреальнення. Адже спочатку ми можемо бачити радше муляжі, маріонеток, а не реальних людей. Проте з розвитком дії кожен із них з картонного муляжу стає все більш подібним до живої людини: здається, ніби в духа з'являється тіло і воно починає відкидати тінь, у якій приховані переживання, не властиві духам – лише людям. Ці люди вже зображені доволі карикатурно, адже їм треба впасти в кому, щоб зрозуміти себе реального. Власне, у цьому й полягає оте згадане уреальнення, яке в житті головний персонаж Жульєн вважає пилотом:

«Звісна річ! І якби мене не лякала думка про небуття, певно, я був би уважнішим до речей... ну, і до людей також. Починаючи втілювати черговий задум, я думав одразу: «А нащо воно мені?» Навіщо витрачати час і сили на виробництво пилу?! А коли жінки кричали мені: «Я кохатиму тебе довіку!», – я снував ті самі думки... про пил» [Шмітт, ел. рес].

Якщо інші персонажі здебільшого стали духами, вже потрапивши до того «готелю», і їхнє уреальнення має радше реверсивний характер (тобто відбувається через спогади про життя на Землі), то про Жульєна можна сказати, що його буття «духом» почалося ще за життя, а «справжнім хлопчиком» він став, лише опинившись у комі:

«Навіть коли прямував вулицею, я не вірив у навколишню дійсність. Бачив, як повз мене проходили пальта, капелюхи, чоботи... Я позбавляв людей плоті, бачив тільки кістяк, вірив, що одного дня все зникне. Усередині мене була рука, що тримала мене, не даючи просунутись уперед, у життя, – і то була рука смерті. Напевно, якби мене хтось переконав, що після життя буде інше життя, – я змінився б...» [Шмітт, ел. рес].

Життя без сенсу, без подій, без сподівань і розчарувань знецінюється, воно безлике, тому й шукав несвідомо Жульєн смерті. Як бачимо, у п'єсі «Готель між двох світів» автор всебічно і різнопланово осмислює проблему життя – смерті, намагаючись відшукати сенси людського життя. Загалом же «Готель між двох світів» за своєю тематикою і формою добре вписується в період творчості Шмітта кінця 90-х – початку

2000-х, коли, зокрема, побачили світ перші твори з його «Циклу невидимого», присвяченого різним релігіям, про які він розповідав у доволі простий спосіб.

Проблеми протистояння людини й суспільства торкається автор у п'єсі «Зрада Айнштайна» шляхом усвідомлення понять свободи вибору, *вільної* волі, відповідальності за вибір. П'єса, «Зрада Айнштайна» – це розповідь про період життя Альберта Айнштайна після його переїзду до США в 1933 році. Місце дії незмінне – берег озера у Нью-Джерсі. Там уперше відбувається зустріч вченого з місцевим волоцюгою, який прийняв його за такого ж волоцюгу, тільки страшенно схожого на «відомого вченого Найнштайна». Унаслідок такої плутанини між ними зав'язується доволі приязне спілкування, основою якого протягом років буде тема пацифізму та відносності війни і миру. І бездомному, чий син загинув на війні, стати на анти-воєнну сторону, якої тримається вчений, украй складно:

«АЙНШТАЙН: А ось і ні! Війна – не єдиний спосіб вирішення конфліктів. Я віддаю перевагу переговорам і шляхетному намовлянню. На жаль, виховання народів століттями доручали військовим. Хіба ні? Розгорніть підручники історії: вони звеличують край, королівство, націю; вони вкрияють шаную стратегів-імператорів і тактиків-генералів – цих чудовиськ, що залишають за собою гори трупів. Їхні перемоги оспівують, хоча кожна така звітяга – поразка для людства. Ваш син скорився державній волі. Але задля чого існує держава? Її головна мета – захистити людину, дати їй можливість реалізуватись у ремеслі, мистецтві або родині. Держава має служити нам, ми не мусимо ставати її рабами. Найвищою цінністю має бути людська особистість, а людське життя повинне вважатися священним і недоторканим. На мою думку, держава, примушуючи нас проходити військовий вишкіл, ставить себе поза законом, а силуючи вбивати інших людей, виходить за рамки моралі. Держава не виконує своєї головної мети. Як і ви, я не хочу війни. Бути пацифістом означає пропагувати злагоду, збурювати революцію духу!» [Шмітт, ел. рес].

Пояснюючи свою позицію волоцюзі, Айнштайн із часом переконує його у своїй правоті, однак із ним самим відбувається метаморфоза, яка врешті-решт приводить його до зради пацифізму. Ця тема ця стає причиною для душевних мук самого Айнштайна.

Ця п'єса цікава оповідною манерою, яка є проявом епічності, тому власне епічні вкраплення в драматургічний текст роблять його придатним скоріше для читання, ніж інсценування. Оповідний характер п'єси, організація хронотопу та характер діалогів свідчать про посилення епіч-

ного елемента в драматургічному творі, що є свідченням родовидової та жанрової трансформації і конвергенції тексту, що проявляється й на рівні організації діалогів.

Власне, діалоги Айнштайна й волоцюги становлять більшу частину цієї п'єси. Ясна річ, що сьогодні будь-яка згадка про діалоги (та ще й коли один із співбесідників значно розумніший за іншого) миттєво і з неймовірною силою підштовхують читача до паралелей із «Діалогами» Платона. Так стається і тут. Щоправда, якщо розглядати розмови Айнштайна й бездомного через платонівську призму, то варто зазначити, що обидва співрозмовники тепер наче більш «прокачані»: рольовий «Платон» став більш емоційним, а рольовий «інший» (або ж просто «не-Платон») став значно розумнішим і вже виконує роль не лише вставки між репліками авторитетного вченого. Це і зробило класичну діалогову схему значно жвавішою. Діалоги Айнштайна мають на меті переконання, у такий спосіб він намагається довести свою правоту волоцюзі:

«Передусім слід позбутися націоналістичного почуття – так званої любові до своїх, що вбиває у ненависті до решти. По-друге, варто заохочувати молодь відмовлятися від військової служби – хіба не краще використовувати цей час і кошти на навчання юних мізків повазі до життя? По-третє, слід зупинити промисловців, які приховано підтримують націоналізм. Тут я пропоную не панькатися – покласти край війні, повністю роззброївшись! Держави мусять відмовитися від незалежності та передати Лізі Націй свої військові потуги; у разі конфлікту держави постануть перед Міжнародним судом. Наше майбутнє – в руках світового уряду. Тільки так людство буде таким, як забажаємо ми, і одного чудового – але, напевно, далекого – дня війна зникне, і навіть це слово нас не лякатиме, хіба що нагадуватиме про незбагненне шаленство предків» [Шмітт, ел. рес.].

Ідеї Айнштайна є миролюбними та прогресивними, однак із часом він сам у них зневіряється.

Події у «Зраді» розгортаються не суцільним потоком, а з проміжками в кілька років: у 1934, 1939, 1942/43, 1945, 1949 і 1955. Кожного разу, починаючи нову сцену, Шмітт підв'язує її або до важливих подій у житті Айнштайна або ж до подій світового масштабу: наприклад, намір вченого надіслати листа з пропозицією про створення ядерної бомби Рузвельту або і саме бомбардування Хіросіми. Здавалось би, сцени п'єси мусять подаватися й обрамлюватися в ремарках як факти з примітками, типу «1945* – США скинули бомбу на Хіросіму; *Айнштайн приходиться поділитися з волоцюгою своїми переживаннями щодо цього». Однак автор тут теж вдається до іншої комунікативної схеми: традиційно текст п'єси ділиться

на основний і другорядний, другорядний містить ремарки, але у Е.-Е. Шмітта, навпаки, факт «під зірочкою» із другорядного стає головним, а така, на перший погляд, безумовно, важлива історична подія – лише причиною і тлом для розгортання основного сюжету.

У «Зраді» автор подає картину інтелектуальної й емоційної боротьби людини із самою собою і вороже налаштованим оточенням, із самим духом часу, майже безперспективну, адже про перемогу чи поразку можуть судити наступні покоління. Але для Айнштайна важливі ці питання зараз і тут, він вирішує їх для себе насамперед:

«ВОЛОЦЮГА: Пригадуєте, якось – багато років тому – через страх, що ви, вчені, змайструєте надто потужну зброю, я розлютився? Пригадуєте? То знайте – я змінив свою думку. Страх нас захищає. Атомна бійка може призвести до таких колосальних утрат, що політики будуть змушені домовлятися. Тож, оскільки всі не є всемогутніми, нам забезпечено мир.

АЙНШТАЙН: Мир? Так ви називаєте це жахіття?

ВОЛОЦЮГА: Авжеж! Ядерний мир!

АЙНШТАЙН: Я прагнув цієї війни, бо хотів спекатися всіх війн, назавжди! І що в результаті? Мир, гордо названий «холодною війною»! Вічний мир ціною вічного страху!» [Шмітт, ел. рес].

Важливим є для Шмітта не лише писемний варіант, а й спосіб сценічного втілення тексту. «Сценічному втіленню п'єси сприяють декорації, оформлення сцени: Шмітт примудряється органічно поєднати те, що можна уявити як на сцені, так і поза нею. Тож і читачі, і глядачі не відчуватимуть себе обділеними – недаремно ж він не лише письменник, але й директор театру» [Шмітт, 2016]. Отже, філософському осмисленню проблеми війни, ставлення до миру, воєн, вбивств, винайдення зброї та її застосування присвячена ця п'єса Шмітта.

У п'єсі «Гість» (*Le Visiteur*) Шмітт торкається релігійної проблематики, його цікавить питання віри. Це питання він розглядає з позиції філософії Просвітництва, зокрема дійсської концепції невтручання вищих сил у життя людини. Цю позицію автор означає словами самого Бога: «Тоді, коли я зробив людей вільними, я втратив усю мою владу над ними» [Schmitt, 2007, p. 98].

Цей твір широка публіка змогла побачити й оцінити в 1993 році. Події розгортаються навколо видатного психоаналітика Зигмунда Фрейда та його родини, що мешкають у Відні під час Другої світової війни. Фрейд тяжко переживає перемогу нацизму, його доньку Анну забирають до гестапо, і він лишається на самоті. Тут автор також вводить тему війни, зокрема тему переслідування юдейського народу та жаклих наслідків, які наста-

вали за всіма тими подіями. У деяких діалогах Анни, Фрейда й офіцера можна відчути протест, відчай, безвихідь, страх людей перед тогочасним режимом: «... Але тут грабують і знущаються з людей частіше, ніж у Німеччині. Я сама бачила, як штурмовики волокли старого робітника з дружиною, щоби змусити їх вичистити з тротуарів написи на захист Шушніга. Натовп кричав: «Нехай жиди попрацюють! Давно пора!», «Спасибі фюреру – знайшов їм роботу!» Поруч, за два кроки, били господаря бакалійної крамниці на очах у дружини і дітей... А ще подалі лежали тіла євреїв, які не стали чекати, поки за ними прийдуть, і викинулися з вікна... Ти маєш рацію, тату, нацистів у Відні немає... для цієї мерзоти треба придумати слівце сильніше» [Schmitt, 2002, p. 18].

Після того як офіцер забрав Анну, яка сміливо відстоювала справедливість у великому діалозі, до гестапо, у кімнаті Фрейда несподівано з'являється Незнайомець і починає вести з психологом незвичайну бесіду. Зрозуміти, ким є цей чоловік, досить важко, адже він говорить загадками, але з його слів можна зробити висновок, що це є сам Бог... чи, можливо, хворому і немічному чоловікові це лише мариться.

У їхньому діалозі дуже багато питань і протиріч, що є виявом особливого філософського стилю письма автора – неважливо знайти фінальну істину й відповісти на всі запитання, а герой, який ці питання ставить, увесь час не вагається з відповіддю чи й зовсім не може знайти її. Якщо це Бог, то чому Він прийшов саме до нього, до людини, чиї вірування зовсім не є релігійними? Чому не прийшов до людей, які називають себе пророками та посланцями Бога на Землі? На це Незнайомець відповідає, що говорити зі своїми одномудцями надто нудно, до того ж вони вже й самі краще знають, що їм і яким чином нести людям. Так автор в одному творі зіштовхує два поняття – атеїзм і деїзм. Згодом Фрейд переконає себе, що незнайомий чоловік усе ж ніхто інший, як Бог, і, відкривши йому душу, починає ставити ті запитання, які хотів би поставити самому Господу.

Після повернення дочки Незнайомець зникає і їхній діалог закінчується. Чи зміг Незнайомець донести свою істину до вченого, чи був ним почутий? Знову відкрите питання – філософський сумнів, який автор вводить у п'єсу. За допомогою епічних елементів, зокрема філософської повісті, діалогів, казки трансформується драматична природа твору, видозмінюється хронотоп.

У п'єсі йдеться про подорожі героя, про здобуття досвіду, про пошук відповідей на вічні питання. У Шмітта Фрейд подорожує в часі і просторі, проте завдяки Незнайомцеві під час бесіди змінюються його погляди, тобто відбувається внутрішня трансформація, герой пізнає інші істини

й починає сумніватися в правильності істин, з якими він пройшов по життю.

Варто згадати і казку – оповідання, метою якого є зацікавити читача виконати певну виховну функцію. Такий різновид казки, як філософська, покликана спонукати до роздумів і знайти відповіді на складні питання, часом алегоричні або символічні. Отже, акцент у такій казці робиться не на чудове, а на філософське.

У п'єсі Шмітта Фройд живе в матеріальній дійсності, у певному часі й позначеній точці простору, умовно будучи нашим сучасником із властивою йому манерою розмовляти, думати, сумніватися. Дивно, здавалося б, відсутнє або навіть неможливе. Але саме таємничого й дивного характеру набуває сам факт бесіди Фрейда і Бога. Ці епічні елементи у тканині драматургічного твору мають притчовий характер, бо «Гість» зі змістовного боку характеризується тягою до глибини і мудрості релігійного порядку. Світ речей згадується в ній лише в разі потреби, дійові особи – суб'єкти етичного вибору, а не об'єкти творчості. П'єса «Гість» від притчі успадковує глибинний сенс дії, що розгортається на сцені, за мізерності її зовнішнього оформлення та мінімальних часопросторових характеристик [Васильєва, 2020, с. 143].

Висновки. Проаналізувавши п'єси Е.-Е. Шмітта, можемо констатувати їх перегуки з філософською проблематикою та ідеями епохи Просвітництва, модерністськими та постмодерністськими ідеями сьогодення, які виявляються на персонажному рівні, у жанровій трансформації твору, посиленні епічної складової, бажанні осмислити світ, змінити щось у ньому. Проблема в тому, щоб розрізнити, що можна змінити, а що неможливо. Ми не можемо змінити хворобу, смерть. Але коли ти не можеш чогось змінити у світі, ти можеш принаймні змінити своє бачення, своє ставлення до цього, а любов і сила фантазії допомагають ці зміни втілити в життя. Ми не можемо змінити болісних моментів, але можемо чомусь навчитися, що і роблять герої п'єс Шмітта, а ми намагаємося їх наслідувати в цьому.

Перспектива подальшої розробки філософської проблематики у п'єсах Е.-Е. Шмітта полягає в означенні й дослідженні філософського підґрунтя творчості драматурга, виявленні впливу проблематики на жанрову природу твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєва О. Дискурс філософії просвітництва в драматургії Еріка-Емманюеля Шмітта. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 34, том 1, 2020. С. 138–143.
2. Шмітт Ерік-Емманюель. *Зрада Айнштайна*. Переклад з французької Івана Рябчія. Київ : Видавництво Анетти Антоненко, 2016. 192 с.
3. Шмітт Ерік-Емманюель. *Зрада Айнштайна*. Готель між двох світів. URL: <https://coollib.net/b/657065/read>.
4. Schmitt Eric-Emmanuel. *Théâtre: La Nuit des Valognes, Le Visiteur, Le Bâillon, L'Ecole du diable*. Paris, 2007. 98 p.
5. Schmitt Eric-Emmanuel. *Le Visiteur*. Paris : Magnard, 2002. 18 p.

REFERENCES

1. Vasyliieva, O. (2020). Dyskurs filosofii prosvitnytstva v dramaturhii Erika-Emmanuelia Shmitta [Discourse of Enlightenment philosophy in Eric-Emmanuel Schmitt's drama]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Issue 34, vol. 1, 2020. P. 1382–1432.
2. Shmitt, Erik-Emmanuel. (2016). *Zrada Ainshtaina* [Einstein's betrayal]. *Pereklad z frantsuzkoi Ivana Riabchiia*. Kyiv: Vydavnytstvo Anetty Antonenko.
3. Shmitt, Erik-Emmanuel. *Zrada Ainshtaina*. *Hotel mizh dvokh svitiv* [Einstein's betrayal. A hotel between two worlds]. Retrieved from: <https://coollib.net/b/657065/read>.
4. Schmitt Eric-Emmanuel. *Théâtre: La Nuit des Valognes, Le Visiteur, Le Bâillon, L'Ecole du diable*. Paris, 2007. 98 p.
5. Schmitt Eric-Emmanuel. *Le Visiteur*. Paris: Magnard, 2002. 18 p.

UDC 811. 111–627.28.937:194.973.8
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-94-13>

EVALUATION CONCEPT IN THE LIGHT OF ECOCOGNITIVE PRACTICE

Prihodko G. I.

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology and Lingouidactics
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6220-5333
anna.prihodko.55@gmail.com*

Onufrienko H. S.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department Ukrainian Studies
and General Language Training
National University “Zaporizhzhia Polytechnic”
Zhukovskoho str., 64, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1190-3515
galserg1017@gmail.com*

Tomchakovska Yu. O.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages
National University “Odesa Law Academy”
Fountain road, 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0117-2704
yuliya.tomchakovskaya@gmail.com*

Key words: *evaluation,
biocognitive, ecolinguistics,
concept, cognition.*

This piece of writing discusses the ecocognitive foundations of evaluation concept. It examines the peculiarities of language research approaches as an instrument of harmonious lifestyle of the people as well as an important means of creation of evaluative worldview. The aim of this paper is to demonstrate the ecocognitive grounds of evaluation category. The paper grounds on theses and techniques of Evaluation, Cognitive ecocognitive and biocognitive theories. Ecolinguistics as a scientific field that combines ecology and linguistics studies the interaction between language, human being as a language personality and his environment. The anthropocentric and eco-centric lines may be distinguished as reasonable forms in the development of contemporary humanitarian sciences for the reason that they establish different interpretations in investigating development and outcomes of human activity. Axiological aspect of natural environment preservation has contradicted the anthropocentric outlook, as a result the principles of ecological ethics are thought to be much more important for the issue of human survival than anthropocentric ideals of value. Evaluation is a fundamental constituent of cognition, which is based on a value approach to the facts of nature and society. So, person's activity and life as a human being having different requirements, interests and objectives is impossible without estimation. The specificity of evaluative categorization and its main difference from natural categorization is that these two processes are based on different ways of perceiving the world, natural and evaluative pictures of the world.

The paper looks at the evaluation concept as the formation which consists of a nucleus, which is the custodian of the collective knowledge of a particular people, and a periphery that is filled by the subjective representations of the native speaker of that language. The category of evaluation is an important component of the conceptual worldview, as far as the notions of positive and negative, good and evil, beauty and ugliness, intelligence and dullness, hard work and laziness, moral and immoral are inherent in any culture, any social system. The evaluation concept is an independent mental formation that is culturally specified. It is considered to be the part of the conceptual and language worldview of a certain linguocultural community, and can be defined as their structural component.

КОНЦЕПТ ОЦІНКИ У СВІТЛІ ЕКОКОГНІТИВНОЇ ПРАКТИКИ

Приходько Г. І.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-6220-5333
anna.prihodko.55@gmail.com*

Онуфрієнко Г. С.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національний університет «Запорізька політехніка»
вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-1190-3515
galserg1017@gmail.com*

Томчаковська Ю. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Національний університет «Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-0117-2704
yuliya.tomchakovskaya@gmail.com*

Ключові слова: оцінка,
біокогнітивний,
еколінгвістика, концепт,
пізнання.

Статтю присвячено розгляду екокогнітивних основ концепту оцінки. У ній аналізуються особливості мовних дослідницьких підходів як інструменту гармонійного способу життя людей, а також як важливого засобу створення оцінної картини світу.

Метою цієї роботи є екокогнітивні підстави категорії оцінки. Дослідження базується на засадах і методах теорії оцінки, когнітивної, екокогнітивної та біокогнітивної теорій.

Еколінгвістика як дослідницька галузь, що поєднує екологію та лінгвістику, вивчає взаємодію мови, людини як мовної особистості та її оточення. Антропоцентричні й екоцентричні аспекти можуть бути виокремлені як раціональні форми розвитку сучасних гуманітарних наук, оскільки вони встановлюють різні інтерпретації під час вивчення розвитку та результатів людської діяльності. Аксіологічний аспект збереження природного

довкілля суперечив антропоцентричному світогляду, внаслідок чого принципи екологічної етики вважаються набагато важливішими для проблеми виживання людини, аніж ціннісні антропоцентричні ідеали. Оцінка – це фундаментальний складник пізнання, що ґрунтується на ціннісному підході до фактів природи та суспільства. Отже, діяльність і життя людини, яка має різні потреби, інтереси та цілі, неможливі без оцінки. Специфіка оцінної категоризації та її основна відмінність від природної категоризації полягає в тому, що ці два процеси базуються на різних способах сприйняття світу, природних та оцінних картинах світу. У роботі концепт оцінки розглядається як формування, що складається із ядра, яке є зберігачем колективних знань конкретного народу, та периферії, що заповнюється суб'єктивними уявленнями носія мови. Категорія оцінки є важливим елементом концептуальної картини світу, оскільки поняття позитивного і негативного, добра і зла, краси і потворності, розуму і дурості, працьовитості і ліні, морального і аморального притаманні будь-якій культурі, будь-якій соціальній системі. Концепт оцінки – це самостійне ментальне утворення, що вирізняється культурною специфікою. Він вважається частиною концептуальної та мовної картини світу певної лінгвокультурної спільноти і може бути визначений як їх структурний компонент.

Problem statement. Languages cannot exist and survive in a vacuum. They are the consequence of long accommodation with the people who speak them and the environments in which they are used. The ecological approach to language shows that the thousands of cultures and associated languages around the world are sustained and protected both by numerous levels of resourceful and efficient relations that are obvious among communities of speakers and the variable value of language itself [Wendel, 2005, p. 51]. Ecological outlook has in recent years come a long way from its origins in biology, to become a new philosophy within many branches. Its development is holistic, and focuses on dynamic, cooperative systems and the interrelationships between the object of study and its context [Van Lier, 2010; Wendel, 2005, p. 51–76]. From an ecological point of view, language is inseparable from all expressions and terms of human being's sociality, such as communication, culture, and community. Arising from this perspective are main concepts, such as patterning, predictability, and creativity, which are suggested as the source of a very different approach to linguistics. Linguists, along with everyone interested in the many aspects and sides of meaningful person's behavior, will find the thoughts presented in this paper both motivating and challenging. Language is the product of long accommodation with the individuals who speak it and the situation in which it circulates [Stibbe, 2006, p. 61–77]. The ecological approach to language covers the complex net of interactions which can be observed between reality, language and its users. The anthropocentric and eco-centric lines may be distinguished as reasonable and sensible forms in the development of modern humanitarian sciences for the reason that they establish different interpretations

and explanations in examining development and outcomes of human activity. All ecological phenomena perceived by an individual have a definite value in our minds, that is, they can be assessed [Killingsworth, 2005, p. 359–373]. Estimation is a fundamental constituent of cognition, which is based on a value approach to the facts of nature and society. So, person's activity and life as a human being having different requirements, interests and objectives is impossible without appraisal.

The **aim** of this paper is to demonstrate the ecognitive grounds of evaluation category. Achieving this goal demands the resolution of several **tasks**: the examination of the interconnection between ecolinguistics and evaluation; analysis of the structure of the evaluative concept.

Methods and techniques are determined by the purposes, theoretical direction of the proposed article and are of complex nature. They integrate the fundamental statements of Evaluation theory and Cognitive theory. Theses and techniques of ecocognitive and biocognitive theories are used while studying the essential characteristics of the evaluative concept.

Discussion. 1. Ecology as a compulsory constituent of language

Present-day linguistics is characterized by synchronization of different scientific opinions considering its main goal – language. In spite of the various interpretations of natural language principal directions confirm that it can be understood and elucidated only as a basic constituent of the cognitive system. It means that all language structures and instruments are aimed at ensuring cognitive and mental individual's activity.

In cognitive science the category of knowledge is considered to be the basic one. It contains and

integrates information about the world and language system. This attention on linguistic investigation makes problems of clarifying linguistic semantics in terms of categorization and conceptualization of cognitive processes and procedures of outer world predominantly vital. In spite of the importance of the notion “Ecology”, its major social role, it is not quite an object of examination in linguistic papers. This determines the **topicality** of this piece of writing.

The foundation of the conceptual content of the linguistic ecology as a scientific field represent the important value orientations related to ethical principles and codes, concepts of morality, spirituality. The subjects of linguistic ecology are the culture of thinking and speech behavior, construction of linguistic taste, defence and perfection of the literary language, identification of ways and methods of its enrichment, the clarity of speech habitat [Shevchenko, 2015, p. 114–13].

Ecolinguistics as a scientific branch that unites ecology and linguistics explores the contact between language, human being as a language individuality and his environment, which is the influence of the surroundings through the person and society on language, on the one hand and the impact of language on the moral and spiritual grade of society, on the other.

Language is viewed as a fundamental constituent of the chain connection between man, society and nature. Functioning and development of the language becomes noticeable as an ecosystem, and the world – as a linguistic concept. In recent years appeared many studies devoted to the consideration of cognitive and linguistic elements of phenomena of surrounding world, the essence of conceptualization and categorization as basic cognitive processes.

The crucial rules of cognitive field of the first generation were questioned and dominant principles of cognitive science of the second generation (as it is conventionally named by G. Lakoff and M. Johnson) [Lakoff, 2003] were worked out. Cognition is observed by scientists as the activities of the individual, carried out in the course of interaction with the environment for adaptation to the environment for further survival and reproduction.

It is very significant to note that this idea and other postulates originated by G. Lakoff and M. Johnson were exposed in biocognitive theory developed by Chilean neurobiologists H. Maturana and F. Varela. Scholars proposed an interesting idea of living systems, based on the theory that living systems are studying systems, and life is a process of cognition.

In other words, an endeavour was made to discover an explanation for the phenomenon of knowledge as an effective instrument, which permits a living organism to continue its existence in certain environment. Furthermore, scientists highlight that the centre of any knowledge is onlooker.

Onlooker is defined as a living system with a circular organization (for such system U. Maturana uses the term “autopoetic”) [Maturana, 1987]. All parts of the living system are imposed on this basic circularity and preserved it, ensuring its stability in successive exchanges in the constantly changing environment. The living system exists as long as it preserves the capability to self-reproduction and adaptation. As a result, reproduction and adaptation are the vital conditions for a solitary organism’s life and for the whole species.

Subjects surrounding the personality are an essential part of his niche, so relations with them serve his adaptation within niches. These relationships tend to have the orientation nature. One organism can modify the behavior of another one, first, when they are connected with each other in such a way that the previous behavior of one determines the succeeding behavior of another, such as courtship or in a battle, (such behavior is the basis of friendship and hostility).

Secondly, one organism can orient the behavior of another organism on part of his fieldwork, which is different from the part that incorporates this communication. This takes place only if the interaction spheres of organisms correspond. The second type of orienting interaction is the initial point for any language behavior.

The development of anthropocentrism in linguistics has contributed to the appearance of a new scientific direction – linguistic axiology, which studies the set of values of the ethnos and means of its representation in the language and cultural dimension. In the process of perception of the surrounding reality, an individual regulates his approach to the world, assessing notions, facts, and events.

Considering the above mentioned, we can refer to the study of the role of evaluative phenomena human’s life.

2. Appraisal and Values

It is known that the chief essence of the category of evaluation is enlightened by the theory of value orientation of person’s activity and perception, and the range of its characteristics embraces all that is given by the physical and mental nature of man, his being and feeling [Ananko, 2017, p. 128–130; Myroniuk, 2017, p. 103–105]. Estimation is a type of cognitive activity, as in epistemological terms, any cognitive act states the attitude of the speaker to the object described, that is, contains an act of estimation. The evaluative moment is nothing but a person’s mental technique held on the subject of utterance (perception, understanding, synthesis, conclusion, etc.), which is an assessment in its broadest sense.

All environmental phenomena perceived by a person have a definite value in our minds, that is, they can be appraised. Evaluation is an essential constituent of cognition, which is founded on a value

approach to the phenomena and objects of nature and society. So, person's activity and life as a human being having varied needs, interests and objectives is impossible without evaluation.

People assess their history and present times, appearance, behavior and manners of the individual, the shape and size of different subjects, things, duration and regularity of events, the level of complexity of tasks, etc. Evaluative clarification of circumstances, issues is one of the most important types of mental-speech activity in everyday life of a human being.

As a result, the objective reality is observed by an individual from the angle of its evaluative character – good and evil, truth and falsehood, justice and injustice, benefit and harm, beauty and ugliness.

Origin of the concept of “value”, if we resort to reconstructing it on the ground of the etymology of the words it is named, fixes in it at least three vital components: the characterization of the external properties of objects and things as phenomena of evaluative attitude to them; psychological qualities of the individual as a subject of this attitude; relationships between people, their communication, due to which values acquire a generalized sense.

Each of the classes of values unites the basic meaning of assessment its material purpose, psychological and social significance. By identifying the common properties of objects and reproducing their value, a person reveals certain characteristics of social relations, because the significance of a thing or phenomenon is determined mainly by the social attitude towards them.

There exist universal values and individual ones. Being a determined expression of the experience of the vital activity of a certain social community values form a definite structure, which a human being as a member of this society sticks to in the course of self-evaluation.

Private values are an individual manifestation of group or universal and general values. They are rather special in different people, due to the elucidation of their content and the transfer of emphasis. The choice, assumption and adaptation of social values by an individual are determined by his social identity and the values of the small contact groups referenced to him.

The subject of evaluation acts in these cases as a mental or physical receptor, assessing event, situation and thing in different varieties: ethical appraisal, emotional, intellectual, utilitarian and psychological. It highpoints the most important quality of the semantics of evaluative words, their diffuse meaning, chiefly due to the ability to denote and signify assessment in terms of different grounds.

3. Pragmatic and cognitive character of evaluation

Human being's activity is a pragmatic notion. It is appropriate only when it is aimed at those phenomena

and properties from which it is possible to get something advantageous, profitable and valuable. The essence of the evaluation always is in contact with the nature of a person, because we appraise only what is needed and necessary to any man [Byessonova, 2012; Myroniuk, 2017].

Evaluation can be termed as speaker's objective or subjective attitude to a definite object, which is explicitly or implicitly conveyed and expressed by language means [Prihodko, 2016, p. 17].

Assessment is always cognitive in its nature, and therefore logical-subject. Evaluative and epistemological aims of the language are closely interrelated and interconnected. In addition, at the same time, they are equal, as in the course of appraisal, cognition is transformed, and in the course of cognition, estimation always occurs.

The connection between cognition and evaluation is very multidimensional. It belongs to the sphere of cognitive linguistics, the problems of which cover the quintessence of the procedures that control and form and structure the speech perception. As a result, the cognitive approach based on the contact of language and thinking is the most appropriate for the study of the category of evaluation, because it considers it in the context of human cognitive activity.

Assessment is a process that is typical of any science. This is demonstrated by the fact that value course in many cases contributed to the progress of a whole variety of directions not only in the linguistic domain, but also in computer technology, genetic engineering, and many other spheres. It displays constant integration of scientific knowledge within the cognitive paradigm that was formed as interdisciplinary (cognitive) science.

The cognitive process of appraisal, counting in the general program of human activity, is decision-making-oriented, and is the source of the choice of practical actions. A person as a subject of linguistic activity is an individual who perceives and comprehends the world, and is capable of estimating speech facts in his day-to-day speech practice. The aesthetic experience of the personality is mainly documented in the evaluative definitions of words [White, 2015].

The communicative goal put forward by the speaker is to deliver to the listener his point of view, to convince him of the possibility and legitimacy of exactly this, and not another idea of the word in the best possible way [White, 2016, p. 79–82]. The appearance of the word, which is stored in the linguistic consciousness of the individual, is uncovered in emotional and aesthetic valuations. This method is based on relations, triggered by the fact reflected in the word, or by its sound shape.

Evaluation is anthropocentric by its nature. While appraising an object or thing, an individual

should pass its signs through his consciousness. The substance of the assessment reflects the character of the person. We always evaluate only those things that are essential for us. Estimation represents a person as an objective, showing the progress from the area of systems to the center of all these systems, to a person, as a language character.

The close tie between the speaker's evaluation and his knowledge of the world is corroborated by the fact that in the statement an assessment can find its manifestation in the characterization and description of certain events, objects, phenomena that have a positive / negative evaluative significance for a particular social group or society as a whole.

The linguistic characteristic of the category of assessment includes the whole set of means and methods of its expression. They are phonetic, morphological, syntactic, mental, etc., which reveal the elements of the evaluative situation.

Functional orientation of estimating utterances is caused by the fact that the speaker makes use of language means as a device for his own interference into a speech act, as an display of his thoughts, opinions, judgments, his position and his appraisal, the expression of relations he sets up between himself and the listener. It is the evaluative-communicative function of the language, which is opposed to the conceptual one. The speaker in this way expresses either the manifestation of the will or conclusion of the values of the phenomenon.

Functional principle permits considering estimating utterances in their actions, reproducing positive or negative values, attributed to the subject or the object of appraisal. Based on the tasks of Evaluation theory – the development of the dynamic aspect of functioning of language units in interaction with components of different levels of language, which participate in expressing the meaning of the utterance, linguists try to consider comprehensively the semantics of evaluation and means of its expression in modern linguistic studies.

The explanation and clarification of the evaluation as a super-category of intellect and language reveals the problematic and incongruous nature of the evaluative semantics, which consists in generalizing reference of the assessing task, secondariness of its nomination, the choice of the communicative aim, which reflects the objective properties of information instantaneously.

We can understand the estimation as an expression of the evaluative attitude of the speaker to the subject of speech, achievable at all levels of the language, which is the result of abstract work of the speaker's consciousness and logical reasoning.

The notion of "valuation" has become an obligatory part of the conceptual system of present-day linguistics, which evidently displays the fact that

it is impossible to study a language without resorting to its most significant purpose, its creator, exporter, user, specific linguistic personality, an individual.

The evaluation, for that reason, should be studied comprehensively and deeply as a category of high level abstraction as one of the categories given by the social, physical and mental nature of a person, which determines his relation to other individuals and objects and things of the surrounding reality.

Results. The states and conditions of activity of the nervous system, resulting from the interaction with an object is qualified as basic representations. Demonstrations of all potential connections with a particular object or with similar objects as well as interactions with different objects (but at the same time and in similar situations) are united into complex representations.

This many-sided depiction is regarded as a structural unit of the experience, or concept. In other words, ecological concept is a set of illustrations of connections with the object or objects (non-linguistic and linguistic), characterized by the causative dependence and supports effective adaptation of the organism to its environment.

Based on the abovementioned, the evaluation concept is a multifaceted cognitive category. In its structure the following elements can be distinguished: a graded axiological scale of values, which correlates with events and facts of reality that are conceptualized, the linguistic means of expressing the consequences of this relation, two poles of assessment – positive and negative and the so-called equator of neutrality. The evaluation concept acts as a filter of fixation of reality, that is, as a tool of connection of facts and events of real world with the arranged axiological scale of the individual, resulting in evaluative decision.

The configuration of the evaluation concept of a language can be represented as a core, which is the keeper of the collective knowledge of a particular people, and a periphery that is filled by the subjective illustrations of the native speaker of that language. The substance of the evaluative content is determined by the implementation of the central or peripheral characteristics. In the first case, collective knowledge is at the core of a definite evaluative nomination. The correlation of the object with the periphery is based on subjective, specific knowledge.

The semantic field of the evaluation concept can comprise many components. The comparative analysis of verbalization of evaluation concepts by means of different languages can solve the following very important task: to identify which constituents belong to the core of the concept, therefore, they are central and contain collective representations of speakers of the same language, and which are located on the periphery and are subjective ones.

Features belonging to the core do not need explication and are understood by each native representative of specific linguoculture. Peripheral characteristics are often conditioned by personal experience, individual perceptions of the speaker, and the pragmatic side of realizing the values, leading to the need for their explication through linguistic means.

During all his life an individual cognizes surrounding reality, gains and increases new knowledge about the world, organizes and categorizes this information in a certain way and correlates it with the already known facts. So, the processes of conceptualization and categorization are of particular importance for systematization and updating the obtained knowledge, for its effective presentation and use in different situations.

Specific nature of conceptualization is to comprehend and realize the information received for the construction of mental objects and phenomena leading to the creation of definite beliefs about the world, while the categorization is a psychical act, that organizes, systematizes, arranges and sorts illustrations of interactions in the person's mind, which lessens the infinite diversity of the person to evident number of units. Together they denote and symbolize a complex mental process, aiming at the successful and effective integration of a human being into the surrounding environment.

Conceptualization from the assessing point of view is the appraisal of understanding of objects of the world around us and the creation as a result of these evaluation concepts in our mind. Evaluative categorization is a combination of objects and phenomena by the character of their assessment according to the evaluative classes and categories, as well as the mental correspondence of an object with a certain evaluative category.

The objective of the evaluative concepts is to provide a vision for the categories and to serve as a cognitive basis for their creation, which is largely determined by the system of quantitative and individual values of a person. The specificity of evaluative categorization and its main difference from natural categorization is that these two processes are based on different ways of perceiving the world, natural and evaluative worldview.

Each person has a unique and exclusive experience of adaptation to the environment; as a result, the set of illustrations and concepts of causal relations is also to some extent unique. In this connection, it is possible to speak about the specific level in the structure of the concept. In addition, a person lives in a certain society, which is a part of his niche.

The existence of an individual directly depends on the connections with other individuals, as they orient him on his effective and active behavior in a certain

situation. In this regard, it is possible to speak about social and national levels of concept. Regardless of the great diversity of niches, some objects are common to all, such as macro-niches 'Earth', 'Space'. Concepts-universals are the product of contacts with such objects.

Cognitive prototypes that exist in the person's mind, are different according the channels of incoming information, or, in terms of the biological approach, they are formed because of diverse types of interactions with elements of the niche. So, we can discriminate the concepts of sensory perception of the world and concepts of intervene knowledge.

The chief characteristic of the human's mind is a capability to react not only to direct motivation, but also to the sound stimulus – a word. Due to the language, a person identifies and feels the outer reality in a different way than an animal – he studies it in the course of communication [Prihodko, 2020, p. 16]. From the point of view of the biological conception of language, its principal function is to increase the cognitive field or the area of individual's connections.

From the position of ecocognitive approach, conceptual worldview can be defined as the complex of concepts or manifold representations present in the mind of the individual reflecting collective experience of the direct and indirect relations with the environment. This conceptual system itself is the object of interaction.

Linguistic ecology dynamically discloses natural changes of linguistic conceptualization of the world, the interactions between social, cultural and linguistic processes. In this regard, it should be noted that this field has brightly marked interdisciplinary character, incorporating varied knowledge of humanitarian nature [Wijayanto, 2005, p. 82–92].

In linguistic ecology functions a great amount of interdisciplinary phenomena and their respective terms, which are in a state of continuous connection and intersect with different linguistic areas of terms. Henceforth, linguistic ecology relates to the field of complex and multifaceted ideas of culturological and humanitarian character.

Conclusions. The category of evaluation is an significant constituent of the conceptual worldview, as far as the notions of positive and negative, good and evil, beauty and ugliness, intelligence and dullness, hard work and laziness, moral and immoral are inherent in any culture, any social system. At the same time, in the mind of the native speaker of each language, the image of the world is created by a set of linguistic universals and special functioning of linguistic signs that reveal the national outlook.

Language worldview is a symbolic technique of understanding objects of reality in which the essential fragments of the world are fixed. In this case, the objective world itself, and conclusions about it, its

evaluative characteristics and special attitude to it by members of this society are exemplified in the interaction of the means of language expression.

So, we consider the evaluation concept as a sovereign mental creation that is culturally specified. Being verbalized, this concept is regarded to be the fragment of the conceptual and language worldview of a certain linguocultural community, and can be defined as their structural constituent. The reason for this is that the evaluation, being a factor essential in any culture, takes part in shaping the value worldview.

This publication is created within the Erasmus + Jean Monnet Module Project EUROPEACE ("Peace and Solution Journalism for European Integration of Ukraine during War and Post-war Times") funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

BIBLIOGRAPHY

- Ananko T. The Category of Evaluation in Political Discourse. *Advanced Education*. 2017. 8, p. 128–137.
- Byessonova O. Reconstruction of Value Concepts in the Language Model of the World. Ferencik, M. & Bednarova-Gibova, K. (Eds.). *Language, Literature and Culture in a Changing Transatlantic World II. Part I: Linguistics, Translation and Cultural Studies*. 2012. P. 7–14.
- Killingsworth J. From environmental rhetoric to ecocomposition and ecopoetics: finding a place for professional communication. *Technical Communication Quarterly*. 2005. 14 (4), p. 359–373.
- Lakoff G. *Metaphors we live by*. London: University of Chicago Press, 2003. 242 p.
- Maturana H. *The Tree of Human Understanding*. Boston: Shambhala Publications, 1987. 269 p.
- Myroniuk T. Evaluative Responses in Modern English Fiction. *Advanced Education*. 2017. 8, p. 103–108.
- Приходько Г. І. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм. Запоріжжя : Кругозір, 2016. 200 с.
- Prihodko Ganna. Eco-cognitive approach to the study of evaluation concept. *Herald of Kyiv National Linguistic University. Series in Philology*. 2020. 23 (1), 31–40.
- Shevchenko I.S. The correlation of the informational and phatic functions a problem of ecolinguistics. *Cognition, Communication, Discourse*. 2015. 10, p. 114–132.
- Stibbe A. Deep Ecology and Language: *The curtailed journey of the Atlantic salmon. Society and Animals*. 2006. 14 (1), p. 61–77.
- Van Lier L. *The Ecology of Language Learning: Practice to Theory, Theory to Practice*. Amsterdam: Elsevier Ltd. 2010. 239 p.
- Wendel J.N. Notes on the ecology of language. *Bunkyo Gakuin University Academic Journal*. 2005. 5, p. 51–76.
- Wijayanto A. An Ecolinguistic Perspective on the Languages Used by a Javanese in Banjarmasin-South Kalimantan (a case study). *Kajian Linguistik dan Sastra*. 2005. 15/29, p. 80–92.
- White P.R.R. Appraisal Theory. Tracy, K. (Ed.). *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*. John Wiley & Sons, 2015. p. 1–8.
- White P. (2016). Evaluative contents in verbal communication. In A. Rocci & L. Saussure (Eds.), *Verbal communication*. Berlin: De Gruyter Mouton, 2016. p. 77–96.

REFERENCES

- Ananko, T. (2017). The Category of Evaluation in Political Discourse. In *Advanced Education*, 8, p. 128–137.
- Byessonova, O. (2012). Reconstruction of Value Concepts in the Language Model of the World. In Ferencik, M. & Bednarova-Gibova, K. (Eds.), *Language, Literature and Culture in a Changing Transatlantic World II. Part I: Linguistics, Translation and Cultural Studies*, p. 7–14.
- Killingsworth, J. (2005). From environmental rhetoric to ecocomposition and ecopoetics: finding a place for professional communication. In *Technical Communication Quarterly*, 14 (4), p. 359–373.
- Lakoff, G. (2003). *Metaphors we live by*. London: University of Chicago Press, 242 p.
- Maturana, H. (1987). *The Tree of Human Understanding*. Boston: Shambhala Publications, 269 p.
- Myroniuk, T. (2017). Evaluative Responses in Modern English Fiction. In *Advanced Education*, 8, p. 103–108.
- Prihodko, G.I. (2016). Katehoriia otsinky v konteksti zminy linhvistychnykh paradyhm [Evaluation category in the context of the change of linguistic paradigms]. Zaporizhzhia: Kruhozir, 200 p.
- Prihodko, Ganna. (2020). Eco-cognitive approach to the study of evaluation concept. *Herald of Kyiv National Linguistic University. Series in Philology*, 23 (1), 31–40.
- Shevchenko, I.S. (2015). The correlation of the informational and phatic functions a problem of ecolinguistics. In *Cognition, Communication, Discourse*, 10, p. 114–132.

10. Stibbe, A. (2006). Deep Ecology and Language: In *The curtailed journey of the Atlantic salmon. Society and Animals*, 14 (1), p. 61–77.
11. Van Lier, L. (2010). *The Ecology of Language Learning: Practice to Theory, Theory to Practice*. Amsterdam: Elsevier Ltd., 239 p.
12. Wendel, J.N. (2005). Notes on the ecology of language. In *Bunkyo Gakuin University Academic Journal*, 5, p. 51–76.
13. Wijayanto, A. (2005). An Ecolinguistic Perspective on the Languages Used by a Javanese in Banjarmasin-South Kalimantan (a case study) in *Kajian Linguistik dan Sastra*, 15/29, p. 80–92.
14. White, P.R.R. (2015). Appraisal Theory. In: Tracy, K. (Ed.). *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*. John Wiley & Sons, p. 1–8.
15. White, P. (2016). Evaluative contents in verbal communication. *A. Rocci & L. Saussure (Eds.), Verbal communication*. Berlin: De Gruyter Mouton, p. 77–96.

СЕМІОТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ЗЛОЧИН У ДЕТЕКТИВНІЙ ПРОЗІ АГАТИ КРІСТІ

Тасмасис О. О.

аспірантка кафедри світової літератури

факультету іноземних мов

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, Львів, Україна

orcid.org/0009-0007-5842-3902

olyatasmasis@gmail.com

Ключові слова: *семіотичний аналіз, концепт злочин, літературні техніки Агати Крісті, детективна проза.*

Наукову розвідку присвячено дослідженню вербалізації концепту ЗЛОЧИН в англomовній у детективній прозі Агати Крісті загалом і в детективному романі «Наприкінці приходиться смерть» (Death Comes at the End) (1944) зокрема. Твір став об'єктом дослідження, тому що (1) він належить до Золотої Доби детективної літератури, (2) є історичним детективом (події відбуваються у Стародавньому Єгипті), (3) насичений культурними артефактами та подіями, що слугують відповідними знаками для його семіотичного прочитання. Метою статті є виявлення способів вербалізації концепту ЗЛОЧИН за допомогою семіотичного аналізу, що слугує важливою методологічною основою для вивчення зазначеного концепту загалом і детективної прози Агати Крісті зокрема, у сенсі змін самого поняття «злочин», його культурно-соціальної природи й історичного контексту. У роботі наголошено, що будь-який знак (за Ч. Піром) детермінований своїм об'єктом, а тому в основі класифікації знаків лежить міра і спосіб вияву у формі знака «характеру об'єкта». Доведено, що знакова теорія Чарльза Пірса може бути ефективною під час семіотичної інтерпретації детективних творів, зокрема таких знаків, як схеми чи плани будівель, карти місцевості, де скоєно злочин (ікони), фізичні докази, ключові деталі для розкриття злочину (індекси) або символічні підказки (символи). У роботі також простежено й описано ефективні літературні техніки Агати Крісті, що допомагають створити напружену та інтригуючу атмосферу злочину в детективній прозі письменниці, серед яких: гібридизація детективного жанру, деталізація персонажів, психологізація мотиву злочину та географізація місця злочину. З позицій семіотичного підходу в роботі виявлено, що знаки, які містяться в детективній прозі Агати Крісті, несуть додаткове смислове навантаження, взаємодіють між собою і сприяють глибшій інтерпретації злочину, як показано в романі «Наприкінці приходиться смерть». Доведено, що концепт ЗЛОЧИН у романі представлений у різних образах, двох різновидах Зла – те, що приходиться ззовні (наложниця батька Нофрет), і те, що береться зсередини (пристрасне бажання випустити демонів назовні). Слід також наголосити, що проведений семіотичний аналіз конотацій вибраного історичного детективного роману, його соціокультурний й психологічний аспекти, що формують ці конотації, дають змогу на конкретних прикладах дати відповідь на питання про еволюцію концепту ЗЛОЧИН у детективно-кримінальній літературі, розглянути цей твір як відображення і коментар до окремого періоду розвитку детективу загалом.

SEMIOTIC ANALYSIS AS A METHODOLOGICAL BASIS FOR THE VERBALIZATION OF THE CONCEPT OF CRIME IN THE DETECTIVE PROSE OF AGATHA CHRISTIE

Tasmasys O. O.

Postgraduate Student at the Department of World Literature

Faculty of Foreign Languages

Lviv Ivan Franko National University

Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine

orcid.org/0009-0007-5842-3902

olyatasmasis@gmail.com

Key words: *semiotic analysis, concept of crime, literary techniques of Agatha Christie, detective prose.*

The scientific research is devoted to the study of the verbalization of the concept of CRIME in the English detective fiction of Agatha Christie in general, and in the detective novel “Death Comes at the End” (1944) in particular. The work has become the object of study because (1) it belongs to the Golden Age of detective literature, (2) it is a historical detective story (the events take place in Ancient Egypt), (3) it is full of cultural artifacts and events that serve as appropriate signs for its semiotic reading. The purpose of the article is to identify the ways of verbalizing the concept of CRIME through semiotic analysis, which serves as an important methodological basis for studying this concept in general and Agatha Christie’s detective fiction in particular, in terms of changes in the concept of crime itself, its cultural and social nature and historical context. The paper emphasizes that any sign (according to C. Peirce) is determined by its object, and therefore the classification of signs is based on the degree and method of manifestation of the “character of the object” in the form of a sign. It is proved that Charles Peirce’s sign theory can be effective in the semiotic interpretation of detective works, in particular such signs as diagrams or plans of buildings, maps of the area where the crime was committed (icons), physical evidence, key details for solving the crime (indices) or symbolic clues (symbols). The work also traces and describes Agatha Christie’s effective literary techniques that help create a tense and intriguing atmosphere of crime in the writer’s detective prose, including: hybridization of the detective genre, characterization of characters, psychologization of the crime motive, and georeferencing of the crime scene. From the standpoint of the semiotic approach, the paper reveals that the signs contained in Agatha Christie’s detective fiction carry an additional semantic load, interact with each other and contribute to a deeper interpretation of the crime, as shown in the novel “Death Comes at the End”. It is proved that the concept of CRIME in the novel is presented in different images, two types of Evil – that which comes from outside (father’s concubine Nofret) and that which comes from within (a passionate desire to let demons out). It should also be emphasized that the semiotic analysis of the connotations of the selected historical detective novel, its socio-cultural and psychological aspects that form these connotations, make it possible to answer the question of the evolution of the concept of CRIME in detective and criminal literature, to consider this work as a reflection and commentary on a particular period of the development of the detective in general.

Постановка проблеми в загальному вигляді й обґрунтування її актуальності. Природа злочину і природа людського інтересу до злочину є тими фундаментальними причинами, які зробили детективний жанр одним із найпопулярніших

у світовій літературі XIX–XX століть. Концепт ЗЛОЧИН у детективно-кримінальній літературі XX–XXI століття вважаємо багатограним, соціально-культурним феноменом, оскільки він відтворює суспільні зміни, технологічний прогрес,

стан духовності та моралі не тільки минулого століття, але й сьогодення. Динамічність і відкритість цієї літератури знаходить свій вияв у переході від класичного детективу до більш складних кримінальних наративів, у яких злочин функціонує як спосіб психологічного, культурного й лінгвістичного вивчення взаємозв'язку суспільства, людини та мови.

Детективно-кримінальну художню літературу, ураховуючи її жанрове різноманіття та багате тематичне наповнення, можна вивчати з позицій багатьох критичних перспектив: крізь призму структуралістської, постструктуралістської парадигм, теорії наративу, можливих світів тощо. Зокрема, до творів детективної прози можна застосовувати й теоретичні надбання семіотики, що стало предметом цієї наукової розвідки та надає їй новизни й актуальності.

Об'єктом цього дослідження слугує концепт ЗЛОЧИН, що реалізується в детективній прозі Агати Крісті, зокрема у її романі «Наприкінці приходить смерть» (*Death Comes as the End*) (1944). Твір вибраний для семіотичного аналізу тому, що він належить до Золотої Доби детективної літератури, є історичним детективом (події відбуваються у Стародавньому Єгипті), а тому насичений культурними артефактами та подіями, що слугують відповідними знаками для його семіотичного прочитання. **Предметом** дослідження цієї розвідки став семіотичний аналіз (за Ч. Пірсом) детективної прози Агати Крісті.

Метою статті є виявлення способів вербалізації концепту ЗЛОЧИН за допомогою семіотичного аналізу, що слугує важливою методологічною основою для вивчення зазначеного концепту загалом і детективної прози Агати Крісті зокрема, у контексті змін самого поняття «злочин», його культурно-соціальної природи, історичного контексту, ускладнення знакової системи детективних творів Агати Крісті в цілому.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**: уточнити дефініцію знака в сучасній семіотиці; схарактеризувати типологію знаків Ч. Пірса та навести відповідні приклади таких знаків із текстів детективної прози Агати Крісті; схарактеризувати літературні техніки Агати Крісті у творах Золотої доби; виявити способи вербалізації концепту ЗЛОЧИН за допомогою різних видів знаків у романі Агати Крісті «Наприкінці приходить смерть».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну частину семіотичних проблем було досліджено впродовж віків у межах різних дисциплін (філософії, психології, філології). Уявлення про те, що мислення і спілкування людей здійснюється за допомогою знаків, з'явилося досить давно. Згідно з Мартіном Райдером, один із ран-

ніх старогрецьких філософів, Продик (приблизно 460–395 до н. е.), звертав увагу на правильність вживання мовних знаків – слів – як обов'язкову умову ефективного спілкування. Згодом виникла окрема наука – семіотика, що стала позначати: 1) сукупність синтаксичних, семантичних і прагматичних ознак мовного знака; 2) теорію або дисципліну, що вивчає зазначені вище ознак; метатеорію, тобто науку, об'єктом якої є власне семіотика; 3) семіотичний метод, що передбачає вивчення різних об'єктів, подій чи феноменів як знаків; 4) прикладну семіотику, де семіотичний метод застосовують до різних об'єктів [Ryder, 2006].

У широкому сенсі знак – це будь-яке фізичне явище, що має загальноприйнятну або суб'єктивну інтерпретацію, яка зазвичай залежить від навколишнього середовища. Знак має зовнішню і внутрішню структурні складові. Зовнішня складова – це матеріальна оболонка знака. Предмет, який виступає в ролі знака, обов'язково володіє певною формою, щоб бути більш прийнятною, здатним фіксувати й передавати інформацію у просторі й часі (жести, світло світлофора, морський прапорний код, звуки мови). Внутрішня складова знака – це його значення. Варто наголосити, що між знаком і позначуванним предметом здебільшого немає ніякої схожості. Зв'язок між знаком і предметом здійснює людина.

Таким чином, **знак** закріпив за собою статус універсального посередника між усією множиною реальних і потенційних значень і тими, хто ці значення хотів би досягти: «знак – це те, що у певному сенсі або відношенні замінює для когось інший об'єкт» [Пірс, 2000, с. 157].

Основна логічна характеристика знака – здатність бути тим, чим він не є: «бути знаком – означає потребу репрезентувати (зображати) щось інше, аніж себе» [Пірс, 2000, с. 84]. Його основними властивостями є: інформативність – знак повинен нести смислову інформацію про означуваний об'єкт; перцептивність – знак повинен бути доступним для сприйняття адресатом.

Чарльз Пірс вважав, що будь-який знак детермінований своїм об'єктом, а тому в основі його класифікації знаків лежить міра і спосіб вияву у формі знака «характеру об'єкта». З огляду на це він розрізняв три види знаків – **ікони, індекси і символи** – що передбачають різні способи абстрагування від зовнішньої форми предметів.

Крім того, ідеї Ролана Барта, французького теоретика літератури, про роль читача у створенні значення твору можуть бути корисними для розуміння того, як читачі інтерпретують знаки різних семіотичних систем у детективній прозі [Barthes, 1993]. Варто наголосити, що читач детективної прози займає амбівалентну позицію і навпере-

міну ототожнює себе (1) то з особою, що веде розслідування, то (2) зі злочинцем. Приміряючи на себе роль детектива, читач намагається розв'язати запропоновану автором інтелектуальну загадку «хто вбивця?» і часто програє це змагання з детективом-наратором. Крім того, психоаналітики наполягають, що під час прочитання детективного твору читачі емоційно переживають злочини, яких не скоювали, переслідування, які їм не загрожують.

Кожен із цих вчених пропонує унікальний підхід до розуміння природи знаків та їхнього значення, що може бути корисним під час прочитання й інтерпретації детективних творів, де різні знаки часто стають ключовими елементами розгортання сюжету, інтриги та розгадки злочину.

З огляду на вищесказане достатньо продуктивним вважаємо семіотичний аналіз як для окремих текстових фрагментів детективної прози, так і для інтерпретації окремого детективного твору загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вікторіанство охоплює головним чином другу половину XIX ст., проте, на думку багатьох учених, його вплив значно ширший за окреслені часові межі й відчутніший у подальшій історії Великої Британії. Важливою рисою детективних творів Вікторіанської доби була моральність, оскільки існувала чітка моральна дихотомія між добром (детектив) і злом (злочинець), а самі персонажі перетворювалися на іконічні знаки добра і зла. Поведінка вікторіанців у суспільстві вирізняється високою семіотичністю, має жорстку ієрархію – порушення стереотипу стає культурно маркованим, сповненим додаткового змісту.

Золота Доба детективної літератури – це епоха, коли злочини «замкненого кола», передусім вбивства, подавались як головоломки, яскравим представником якої вважають Агата Крісті (1890–1976). Життєві обставини, Перша світова війна та невдалий шлюб знищили безтурботне й заможне життя жінки Вікторіанської епохи і сприяли народженню самотньої жінки-письменниці із сильним характером, якій судилося стати «королевою детективу» [Koliassa, 2019b], порушивши всі літературні канони цього жанру.

Серед найбільш ефективних літературних технік, які допомагають створити напружену й інтригуючу атмосферу [Babelyuk, 2019a], виділяємо *гібридизацію* детективного жанру, коли у своїх творах Агата Крісті вдало поєднує різні жанри, такі як романтика (обов'язково присутня любовна лінія) та детектив, створюючи захопливу й несподівану інтригу.

Крім того, Агата Крісті використовує у своїх детективних романах послідовний розвиток персонажів-злочинців через їхню *деталізацію*. У злочинному світі Агати Крісті кожен герой може

стати злочинцем, навіть детектив, який розслідує злочин. Атмосфера невизначеності та розмитості змушує читача ретельно аналізувати поведінку персонажів та їхні дії, що слугують знаками-підказками в розв'язанні детективного пазла.

Герої її романів мають різні мотивації до злочину, і психологічні в тому числі, що дає змогу читачу глибше зрозуміти психологію злочинця та мотиви злочину. *Психологізація злочину* – ще одна новаторська літературна техніка, запропонована Агатою Крісті [Koliassa, 2019a].

Агата Крісті була першою, хто перемістив місце злочину з Англії в екзотичні країни. У фокусі уваги письменниці перебувають не тільки детективи (професіонали, аматори, сторонні спостерігачі), персонажі (ключові та другорядні), підозрювані (різною мірою причетні до злочину персонажі), але й місце злочину, що набуває конкретних географічних вимірів. Така *географізація* місця злочину створює реалістичний світ, у якому відбувається дія романів. Так, у 1931 році Агата Крісті вирушає в Ірак. Її подорож Близьким Сходом стала знаковою для її творчості й надихнула її на написання нових детективних творів, зокрема роману «Вбивство в Східному Експресі» (1932), який був написаний під час подорожі поїздом до Стамбула, у готелі «Пера Палас». У цьому ж місті й починається дія вищезгаданого роману. Згодом були написані такі романи, як «Смерть на Нілі» (1937), «Вбивство в Месопотамії» (1936), «Карибська таємниця» (1964).

У цій науковій розвідці ми простежимо, як зазначені вище типи знаків сприяють вербалізації концепту ЗЛОЧИН у детективних творах Агати Крісті Золотої Доби, а також як вони взаємодіють на тлі інтерпретації цілого твору, зокрема в історичному детективі Агати Крісті «Наприкінці приходить смерть» (Death Comes as the End) (1944). Давайте проаналізуємо, як знакова теорія Чарльза Пірса може допомогти під час семіотичної інтерпретації різних типів знаків, таких як *схеми чи плани будівель, карти місцевості, де скоєно злочин (ікони), фізичні докази, ключові деталі для розкриття злочину (індекси) або символічні підказки (символи)* [Babelyuk, 2019b].

Відповідно до визначення Ч. Пірса *іконічний знак* – це зображення, що зберігає подібність до реального об'єкта. Візуальні зображення (схеми, діаграми, фотографії, малюнки, скульптури, картини інші форми закріплення в пам'яті зорової сенсорної інформації) є прикладами іконічних знаків. Вони доповнюють текст додатковою лаконічно представленою інформацією, яку, на відміну від вербальної інформації, можна «зчитати» дуже швидко, одним поглядом. Не даремно в англійській мові зустрічаємо ідіому *a picture paints a thousand words* [Пірс, 2000].

Індексальні знаки передбачають характеристику об'єкта через вказівку на спосіб його прояву. Наприклад, сірі хмари можуть «означати» грозу, кашель – симптом хвороби, пряма постава – знак впевненої людини. Семіотичний зміст індексального знака полягає у його причетності до стратегій каузальної репрезентації – розкриття внутрішньої сутності через зображення результату, наслідку, деталі, що вважаємо особливо важливим саме для жанру детективу. Через індексальні знаки ведуть діалог тіло і душа, зовнішність і характер. Зокрема, тілесне, поведінкове стає знаками «мови тіла», що підсвідомо зчитується співрозмовниками й не підлягає жодному контролю. Тому письменники завжди узгоджують опис своїх героїв-злочинців відповідно до законів фізіогматики. Наприклад, у романі «Смерть на Нїлі» Агата Крісті так характеризує своїх ключових героїв: *Beatrice King was a short rather sly-looking girl with adenoids* [Christie, 2022, p. 115]; *She was also a hot-headed feminist...* [Christie, 2022, p. 53]; *A big, square, wooden-faced man moved forward* [Christie, 2022, p. 17].

Символ – «немотивований знак», репрезентація об'єкта на основі матеріальної форми, яка є довільною щодо зображуваного. Знак-символ не зберігає прямого предметного зв'язку з об'єктом чи концептом, які репрезентує, і тому слугує узагальненню. Символи – це найчисленніша група знаків: цифри, власні імена, назви предметів і понять, значення яких вважають результатом суспільної згоди, конвенції.

У творах Агати Крісті знаками-індексами стають предмети (наприклад, зброя), професії персонажів (бальзамувальник, що передбачає естетичну чутливість), їхні звички, індивідуальні риси, жести: *He's just one of the usual unhappy successes* [Christie, 2022, p. 13]; *She was dressed in glittering green and looked a little like a mermaid* [Christie,

2022, p. 59], обстановка (місце дії / злочину), як у романі «Таємнича пригода у Стайлзі»: *A very dark shadow is resting on this house-the shadow of murder* [Christie, 2022, p. 34].

Наприклад, у романі «Смерть на Нїлі» Агата Крісті характеризує персонажів, використовуючи метафоричне порівняння: *I'll shoot you like a dog – like the dirty dog you are...* [Christie, 2022, p. 142]; *He walked like a tiger* [Christie, 2022, p. 39]; *Linda was as awkward as a young colt and as prickly as a hedgehog* [Christie, 2022, p. 17]; *She was dressed in glittering green and looked a little like a mermaid* [Christie, 2022, p. 59].

Варто наголосити, що часом різні знаки можуть переходити з одного свого виду до іншого під час розгортання детективного сюжету. Так, на початку роману «Таємнича пригода в Стайлзі» Агата Крісті залучає до розповіді схему маєтку (іконічний знак), що допомагає читачеві візуалізувати доволі велику архітектурно складну будівлю (рис. 1).

Згодом будинок стає знаком-індексом, ключовим місцем, навколо якого розгортаються події та формуються загадки, він функціонує як місце злочину. Місіс Інглторп була отруєна у своїй спальні, тоді як всі персонажі перебували в будинку, у своїх кімнатах, тож усі вони пов'язані з місцем злочину – будинком Стайлз-Корт. Це і робить будинок суттєвим елементом сюжету й змушує читача бути безпосередньо залученим до розкриття злочину. До слова, детектив Еркюль Пуаро вивчає будинок, звертаючи увагу на всі деталі, щоб наблизитися до розгадки: *I expressed my appreciation, and John took me into the house and up the broad staircase, which forked right and left half-way to different wings of the building. My room was in the left wing, and looked out over the park* [Christie, 2024].

Крім того, будинок відтворює стан душі його власників і жителів. До вбивства Емілі в будинку

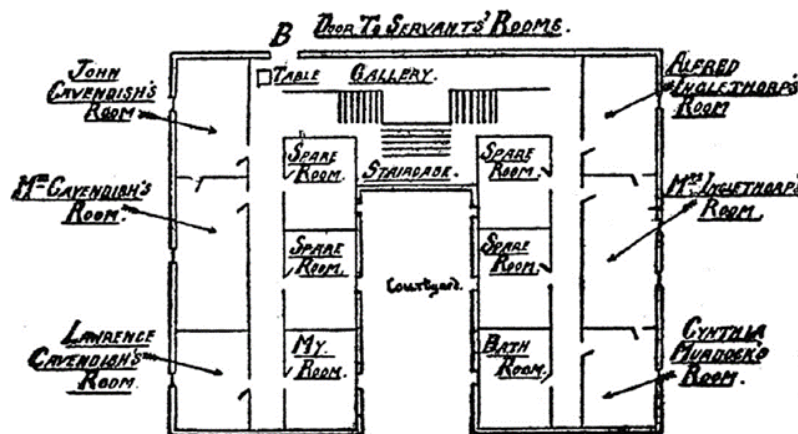

Рис. 1. Схема будинку в детективному романі Агати Крісті «Таємнича пригода в Стайлзі»

панувала відносно спокійна атмосфера. І хоча деякі персонажі недолюбливали один одного, проте вони з повагою ставилися до всіх жителів і не виражали відкритої неприязні. Проте після вбивства ситуація кардинально змінилася, оскільки герої почали ненавидіти одне одного і змагатися за статки в заповіті, що значно підсилює напругу в будинку.

Під час розгортання сюжету Стайлз стає символом соціального статусу, оскільки він показує соціальну ієрархію персонажів: люди, що там проживають, представляють різні соціальні верстви. У будинку всі мешканці розміщені відповідно до їхнього соціального статусу. Найвищий соціальний статус мають члени родини, які мешкають у великих спальнях на другому поверсі. Слуги живуть у менших кімнатах. Таке розташування персонажів у будинку свідчить про ієрархію у суспільстві того часу.

Таким чином, Стайлз – це не просто будинок, а історична пам'ятка, яка допомагає зберегти культурне надбання минулого Великої Британії. Він символізує англійські традиції, прекрасний смак і елегантність тогочасної Британської імперії, що так цінувалися в ті часи. Проте він також приховує і небезпеку та злочинні наміри його мешканців, а тому відіграє ключову роль не лише у створенні атмосфери злочину, підсиленні напруги, але і в розвитку розслідування та вирішення детективного пазла (розкриття злочину).

А тепер давайте простежимо, як функціонують описані вище типи знаків під час інтерпретації детективного роману Агати Крісті «Наприкінці приходить смерть» (*Death Comes as the End*) (1944). Твір написаний у жанрі історичного детективу, адже його дії відбуваються в давньоєгипетських Фівах у 2000 році до н. е.

Варто наголосити, що Агата Крісті ніколи не писала про те, чого не знала, оскільки її гаслом було «пиши тільки про те, що бачиш у реальному житті, про те, що знаєш» (*to write what you see in real life, to write what you know*). Тому вона глибоко вивчала історію Єгипту, безпосередньо брала участь в археологічних розкопках, тривалий час жила в цій країні й на власному досвіді могла відчувати її культурну специфіку.

Зав'язка сюжету починається з того, коли батько Ренісеб, жрець Ка Імхотеп, привів у свій дім нову наложницю, Нофрет. Ця подія стала водночас знаковою і фатальною для родини, у якій відразу ж почали відбуватися чвари. Кепський характер Нофрет та глибока темна злість стали причиною щоденних сварок між родичами. Конфлікт поглиблюється, коли наложниця зводить наклеп на синів Імхотепа та їхніх дружин. Розлючений батько погрожує синам розправою. Кульмінація в романі настає тоді, коли Нофрет зна-

ходять мертвою, а під підозрою опиняється вся родина [Christie, 2017].

Слід звернути увагу ще на одного персонажа – Ренісеб, доньку жреця, яка повернулася до батьківського дому з дитиною як вдова. Саме вона виступає наратором у цьому романі.

Зображуючи героїв роману, письменниця показує їх різнобічно, надаючи персонажам фізіологічні, соціологічні та психологічні характеристики. Наприклад, Ренісеб, жрець Ка Імхотеп – *successful but pompous and short-sighted mortuary priest* [Christie, 2017]. Для деталізації образів авторка використовує низку стилістичних засобів, що виступають знаками-індексами для розуміння характерів персонажів, а також мотивів для вбивства. Це змушує читача ретельно аналізувати поведінку персонажів та їхні дії, щоб зрозуміти, хто з них винен у вбивстві.

Аналізуючи роман з позиції семіотики, слід зазначити, що нас цікавлять насамперед способи означення, а тому виявлення значення, зашифрованого у знаковому повідомленні, здійснюється шляхом декодування. Так, імена персонажів роману (Нофрет, Ренісеб, Імхотеп, Собек, Яхмос) – це знаки-індекси власних назв осіб, які відразу переносять читача в певний історичний час, створюють відповідну атмосферу Стародавнього Єгипту й уможливають визначення типу цього детективу як історичного.

Сенс заголовку реалізується лише в макроконтексті, що призводить до різної різниці між його перспективним і ретроспективним змістом. Заголовок використовується та повторюється в романі лише раз, обрамляє його і стає його семантичним ядром: «*І хоч на коротку скороплинну хвилину життя стає схожим на сон, та наприкінці завжди приходить смерть...*» [Christie, 2017].

Дія сюжету будується навколо міста Фіви, яке розташоване у верхньому Єгипті, неподалік від сучасного Луксора, на західному березі Нілу. Детально описане в романі місце (бліда лискуча ріка, навантажені віслюки, ганок із пофарбованими в радісні кольори колонами, багатство Єгипту – піраміди, усипальниці, гробниці, золото) за допомогою різних стилістичних засобів реалістично відображають місце дії цього історичного роману. Використання таких знаків-індексів передають, на наш погляд, історичну атмосферу роману, відтворюють культурну епоху та світ Стародавнього Єгипту.

За допомогою знакової деталізації опису дії персонажів (диктувати листи писарям) та їх оточення (гробниця) створюється максимально реалістичне уявлення про світ та події роману. Особливо слід звернути увагу на лексичні одиниці, що позначають географічні реалії (Фіва, Луксор, Ніл, єгиптяни, Єгипет), тематичні слова (родина,

смерть, любов), ключові слова (загадка, вбивство, розгадка, ключ), культурні реалії, що слугують важливими художніми деталями під час характеристики персонажів та їх дій. Наприклад, детальний опис традиційних ритуалів у романі (процедура бальзамування та похорон) допомагає краще зрозуміти культурні нюанси та цінності, дослідити духовність суспільства.

Класична схема побудови сюжету дає змогу детально простежувати поведінку кожного персонажу від експозиції до розв'язки. Головною подією і проблемою роману стає вбивство. За допомогою символізму, який Агата Крісті використовує для передачі абстрактної концепції злочину загалом та ідей причин злочинності в той час, детальний опис жестів, діалогів і дій персонажів дає змогу проаналізувати їх складну психологію та мотиви для злочину.

Описуючи героїв роману, авторка застосовує метафори, які показують внутрішню боротьбу й бажання. Аналізуючи ці семіотичні елементи (вираз обличчя, жести рук), можна отримати більш глибоке розуміння думок персонажів та емоцій.

Для глибокої інтерпретації цього роману читачеві потрібно мати відповідну інформацію про розуміння поняття злочину в Давньому Єгипті. Цікавим є той факт, що історія Стародавнього Єгипту не залишила єдиного кодексу законів. А тому злочини та покарання того часу дослідники вивчають з інших джерел: матеріалів судових засідань, текстів клятв учасників судового процесу – свідків і звинувачених, де визначалося покарання за такі злочини, як лжесвідчення, порушення царських декретів, указів та охоронних грамот, які надавалися храмам. Характерним є те, що в кримінальному праві Стародавнього Єгипту не набув поширення принцип таліону.

До періоду Нового царства злочин сприймався радше як омана, психічна хвороба, що викликає неадекватну поведінку людини. Таке розуміння злочину обумовлювало стримане, обережне ставлення давньоєгипетських правителів до жорстоких видів покарання, зокрема смертної кари. Зі становленням деспотії більшість злочинів розцінювалася владою як такі, що торкалися інтересів держави або правителя, і суворо каралися.

Таким чином, аналізуючи роман «Наприкінці приходить смерть» із позицій семіотики, доходимо висновку, що концепт ЗЛОЧИН у романі представлений у різних образах, двох різновидах Зла – те, що приходить ззовні (наложниця батька Нофрет), і те, що береться зсередини (пристрасне бажання випустити демонів назовні). Слід також наголосити, що проведений семіотичний аналіз конотацій вибраного історичного детективного роману, його соціокультурний і психологіч-

ний аспекти, що формують ці конотації, дають змогу на конкретних прикладах дати відповідь на питання про еволюцію концепту ЗЛОЧИН у детективно-кримінальній літературі, розглянути цей твір як відображення й коментар до окремого періоду розвитку детективу загалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Семіотичний аналіз відіграє вирішальну роль у вербалізації концепту ЗЛОЧИН в англомовній детективно-кримінальній прозі та в детективній прозі Агати Крісті зокрема.

Серед найбільш ефективних літературних технік, які допомагають створити напружену й інтригуючу атмосферу злочину в детективній прозі письменниці, виділяємо: гібридизацію детективного жанру, деталізацію персонажів, психологізацію мотиву злочину та географізацію місця злочину.

У статті доведено, що різні типи знаків (схеми чи плани будівель, карти місцевості, де скоєно злочин (ікони), фізичні докази, ключові деталі для розкриття злочину (індекси) або символічні підказки (символи)), що містяться в детективній прозі Агати Крісті, несуть додаткове смислове навантаження, взаємодіють між собою і сприяють глибшій інтерпретації злочину та аналізованого роману «Наприкінці приходить смерть» загалом.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в застосуванні семіотичного аналізу для творів детективно-кримінальної літератури постмодерністського періоду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Babelyuk O. Decoding Poetic Colouring of Detective Stories: Principles of Reading. TRADITIONS AND INNOVATIONS IN TEACHING PHILOLOGICAL DISCIPLINES, Liha-Pres, 2019a, 18–36.
2. Babelyuk O. Structural Peculiarities of Detective Stories. VECTORS OF THE DEVELOPMENT OF PHILOLOGICAL SCIENCES AT THE MODERN STAGE, Liha-Pres, 2019b, 21–38.
3. Barthes R. A Roland Barthes Reader. Vintage Classics, 1993.
4. Christie A. Death Comes as the End: A Novel. London: Harper Collins, 2017, 272 p.
5. Christie A. Death on the Nile. HarperCollins, 2022.
6. Christie A. The Mysterious Affair at Styles. Birch Tree Publishing, 2024.
7. Koliassa O. Detective Stories: From Classic to Postmodern. Definition and History. VECTORS OF THE DEVELOPMENT OF PHILOLOGICAL SCIENCES AT THE MODERN STAGE, Liha-Pres, 2019a, 95–113.
8. Koliassa O. Presentation of Images in Detective Stories. TRADITIONS AND INNOVATIONS IN

TEACHING PHILOLOGICAL DISCIPLINES, Liha-Pres, 2019b, 142–59.

9. Ratnikova O. Peirce vs Descartes: experience and metaphysics. *Sententiae*. 2012. Vol. 27, no. 2. P. 85–96. URL: <https://doi.org/10.22240/sent27.02.085> (date of access: 22.05.2024).
  10. Ryder M. E. Transitivity: Stylistics Approaches. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. 2006. P. 40–46. URL: <https://doi.org/10.1016/b0-08-044854-2/00561-7> (date of access: 21.05.2024).
- REFERENCES**
1. Babelyuk, O. (2019a). Decoding Poetic Colouring of Detective Stories: Principles of Reading. *TRADITIONS AND INNOVATIONS IN TEACHING PHILOLOGICAL DISCIPLINES*, Liha-Pres, 18–36.
  2. Babelyuk, O. (2019b). Structural Peculiarities of Detective Stories. *VECTORS OF THE DEVELOPMENT OF PHILOLOGICAL SCIENCES AT THE MODERN STAGE*, Liha-Pres, 21–38.
  3. Barthes, R. (1993). *A Roland Barthes Reader*. Vintage Classics.
  4. Christie, A. (2017). *Death Comes as the End: A Novel*. London: Harper Collins, 272p.
  5. Christie, A. (2022). *Death on the Nile*. Harper-Collins.
  6. Christie, A. (2024). *The Mysterious Affair at Styles*. Birch Tree Publishing.
  7. Koliasa, O. (2019a). Detective Stories: From Classic to Postmodern. Definition and History. *VECTORS OF THE DEVELOPMENT OF PHILOLOGICAL SCIENCES AT THE MODERN STAGE*, Liha-Pres, 95–113.
  8. Koliasa, O. (2019b). Presentation of Images in Detective Stories. *TRADITIONS AND INNOVATIONS IN TEACHING PHILOLOGICAL DISCIPLINES*, Liha-Pres, 142–59.
  9. Ratnikova, O. (2012). Peirce vs Descartes: experience and metaphysics. *Sententiae*. Vol. 27, 2. P. 85–96. URL: <https://doi.org/10.22240/sent27.02.085> (date of access: 22.05.2024).
  10. Ryder, M. E. (2006). Transitivity: Stylistics Approaches. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. P. 40–46. URL: <https://doi.org/10.1016/b0-08-044854-2/00561-7> (date of access: 21.05.2024).

Збірник наукових праць

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

№ 94, 2024

Комп'ютерна верстка – В.Б. Гайдабрус
Коректура – Я.І. Вишнякова

Підписано до друку: 28.06.2024.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 12,32.
Замов. № 0724/527. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.